

Slovenčinár

Celoštátna slovenská samospráva v Maďarsku

Slovenčinár

Békešská Čaba 2014

*V. Stretnutie dolnozemsých slovenských učiteľov
17.-19. október 2014, Nadlak (Rumunsko)*

Obsah

<i>Kritická hmotnosť (Alžbeta Hollerová Račková)</i>	4
<i>Cena Samuela Tešedíka 2014 (Pavel Hlásnik)</i>	6
<i>Laudatio na JUDr. Dagmar Hupkovú (Pavel Hlásnik)</i>	8
<i>Laudatio na Libušu Pestiovú (Edita Pečeňová)</i>	12
<i>Laudatio na Pavla Bujtára (Ivan Miroslav Ambruš)</i>	15
<i>Laudatio na Pavla Tomáša (Anna Hrková, Zuzana Lenhartová)</i>	18
<i>Dejiská posilnenia národnostnej identity našich mladých v Slovenskom Komlóši (Marianna Melegová Bajczerová)</i>	20
<i>Zachovávanie a ožiovovanie slovenského kultúrneho dedičstva v mimovyučovacom procese v SZŠ v Sarvaši (Anna Franková)</i>	27
<i>Slovenský svet v Bihore a Salaji (Adriana Furiková)</i>	31
<i>Inovatívne digitálne pomôcky v Predškolskej ustanovizni Včielka v Báčskom Petrovci (Božena Levárska)</i>	34
<i>Ján Čajak ml.: Zypa Cupák (Vesna Kámaňová)</i>	36
<i>Ján Čajak ml. – životopis a charakteristika tvorby</i>	41
<i>Rozvoj komunikačných kompetencií u detí predškolského veku (Svetlana Zolňanová)</i>	42
<i>Súčasná koncepcia vyučovania slovenského jazyka a literatúry (Jarmila Hodoličová, Daniela Marčoková)</i>	48
<i>Vzťah žiakov k literárnym textom (zvlášť s deskripciou prírody) z hľadiska učiteľov a žiakov základnej školy so slovenským vyučujúcim jazykom (Jarmila Hodoličová, Daniela Marčoková)</i>	55
<i>Hranice kultúrnej identity dolnozemských Slovákov (Michal Babiak)</i>	64
<i>Dve dimenzie minoritnej kultúry (Ladislav Lenovský)</i>	75
<i>Program pre nadaných z pohľadu zaškolenia Slovenského gymnázia v Budapešti</i>	84
<i>Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku v službách školstva (Alžbeta Uhrinová)</i>	94

Kritická hmotnosť

V septembri bude presne 45 rokov, ako som prvýkrát prekročila prah komlóšskej slovenskej školy. Do pamäti sa mi zaryl pohľad na 25 prvkov v bielych podkolenkách v laviciach v triede s čiernou olejovou podlahou. Na stene čierna tabuľa, v rohu kachle na uhlie, o ktoré sa staral školník Jani bácsi Paulik. Štvrtstoročie uplynulo už aj odvtedy, ako som si prvýkrát sadla k osobnému počítaču, dnes nazývaného len PC alebo „pécéčko“, a začala som sa zoznamovať s textovým editorom WordStar. (Tí skôr narodení si ho možno ešte pamätajú.)

Keď si spomeniem na detstvo, vybavujú sa mi schovávačky s priateľmi na zaprášenej ulici, najlepšie po súmraku. Potom letá na komlóšskom kúpalisku, kde sa nám na betónovom dne bazéna prsty na nohách zodrali do krvava. Tešila som sa, a dodnes som vďačná osudu, že aj moje deti, ktoré vyrastali vo veľkomeste, mali možnosť aspoň letá vychutnávať v dedinskom prostredí... Ako však rástli, nemohla som si nevšimnúť, že v našom rýchlo sa meniacom svete sú veci, najmä technické zariadenia, v ktorých sa vyznajú lepšie ako my, ich rodičia. Snažili sme sa, a dodnes sa snažíme, aby sme (veľmi) nezaostávali za nimi, poradíme si s Facebookom, s múdrymi telefónmi i s rôznymi aplikáciami pre smartfóny, používame tablety s dotykovým displejom a ďalšie technické vymoženosti doby. Veď inak by sme sa ocitli izolovaní od okolitého sveta, a hlavne od našich detí...

No a učiteľovi v tomto neustále sa meniacom svete pripadla úloha zaujať ratolesti obklopené dnes už nielen audiovizuálnou technikou a dielami pre túto techniku (ako to bolo pred dvadsiatimi rokmi), ale informačnou spoločnosťou založenou na neustálom toku informácií. Gutenbergova galaxia sa stáva minulosťou a pedagóg sa musí popasovať s výzvou, ako najmladšej generácii odovzdávať vedomosti, a hlavne zručnosti získavať znalosti. Veď ona sa o pár rokov bude musieť uplatniť na pracovnom trhu, ktorý si vyžaduje neustále prispôbovanie sa.

Slovenskí pedagógovia pôsobiaci v inojazyčnom prostredí na Dolnej zemi sú v istom zmysle v ťažšej situácii. Okrem toho, že - ak chcú byť

úspešní vo svojej práci - vo vyučovacom procese, musia používať moderné metódy, pripadla im aj úloha podieľať sa na príprave nových učebníc, učebných pomôcok a iných študijných materiálov. V našich pomeroch je bežné, že učiteľ po „odučení“ svojich hodín sa venuje metodickej práci, ktorá pomôže aj jeho kolegom. Úlohy, ktoré v prípade väčšinového národa vykonávajú celé pedagogické ústavy, u nás leží na pleciach hrstky kreatívnych a zanietených pedagógov. Našťastie, my Slováci na Dolnej zemi už nie sme odkázaní iba na vlastné, domáce sily. Vďaka nesmierne významnej a čoraz živšej spolupráci slovenských pedagógov z Rumunska, Vojvodiny a Maďarska naberaá pedagogická metodická činnosť novú kvalitu. Okrem založenia a udeľovania pedagogickej ceny pomenovanej po emblematickej osobnosti školstva v týchto končinách Samuelovi Tešedíkovi sa totiž táto spolupráca stelesňuje aj vo vydávaní spoločného metodického časopisu Slovenčinár. My všetci spolu tvoríme tú kritickú hmotnosť, vďaka ktorej vzniká niečo nové. Budme na tento výsledok hrdí!

*Alžbeta Hollerová Račková,
predsedníčka Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku*

Cena Samuela Tešedíka 2014

Človek je z biologického hľadiska dosť obmedzená bytosť, ktorá sa len málo líši od svojich biologických príbuzných. Je však jasné, že človek prešiel rýchlou kultúrnou evolúciou, ktorú podmienili jazyk (komunikácia) a ruka. Za posledné dve tisícročia sa vytvorilo nové komplexné prostredie, umelé pre našu biologickú prirodzenosť, prostredie, v ktorom musíme žiť. Hoci do tohto prostredia biologicky nepasujeme, skutočnosť, aby sme v ňom mohli existovať a prežívať, zabezpečujú mnohé inštitúcie, ktoré našu prirodzenosť prekračujú. Sú to právo, morálka, náboženstvo, štát a v neposlednom rade vzdelávací systém.

Vzdelávanie nemôže z nás odstrániť našu ľudskú prirodzenosť, ale môže ju zdokonaľovať, šľachtiť, dobré rozvíjať a zlé potlačiť tak, ako to syntetizoval sám učiteľ národov J. A. Komenský. Veď výchova je v značnej miere rozvíjaním a kultivovaním emócií, empatie, súcitu a charakteru. Takto by sme mohli teda vnímať aj základné úlohy učiteľa, pretože učiteľ je len vtedy učiteľom, ak prežíva radosť cez radosť svojich žiakov. A v tomto je naše učiteľské poslanie vari najkrajšie a najvznešenejšie.

Uvedené skutočnosti sú mnohokrát výraznejšie v systéme národnostného školstva. Preto sa skupina ľudí z radov slovenských komunít na Dolnej zemi, ktorým nie je práca učiteľa ľahostajná, pred niekoľkými rokmi rozhodla založiť určitý inštitút morálneho odmeňovania učiteľov pôsobiacich v slovenských národnostných školách na Dolnej zemi, ale aj kdekoľvek inde v slovenskom zahraničnom svete. Inštitútom odmeňovania tejto nezištnej a takmer nikdy nie docenenej celoživotnej práce modelárov ľudskej duše, zdokonaľovateľov a šľachtiteľov ľudskej prirodzenosti sa počnúc rokom 2012 stáva Cena Samuela Tešedíka, ktorú sa rozhodli zriadiť Spoločnosť pre edukáciu a kultúru v Nadlaku, Čabianska organizácia Slovákov a Asociácia slovenských pedagógov v Srbsku.

V októbri 2014 sa nám podarilo oceniť už po tretíkrát také osobnosti, ktoré sa dlhodobo a výrazne zaslúžili o rozvoj slovenského národnostného školstva v zahraničí. Ak sme v roku 2012 vo vojvodinskej Selenči ocenili prvú štvoricu vzácných pedagógov (Viera Boldocká zo Srbska, Rudolf Jaroš z Rumunska, Zuzana Medveďová z Maďarska, Anita Murgašová zo Slovenska), v roku 2013 sme v Tešedíkovom Sarvaši vyznamenali ďalšiu trojicu kľúčových osobností slovenského národnostného školstva na Dolnej zemi (Ján Kaňa zo Srbska, Edita Pečeňová z Maďarska, Oľga Suchán-ska z Rumunska).

V roku 2014 v rumunskom Nadlaku sme za dlhoročnú prácu v tejto špecifickejšej oblasti morálne ocenili ďalšiu štvoricu emblematických osobností. Sú to: Pavel Bujtár z Rumunska, Dagmar Hupková zo Slovenska, Libuše Pestiová z Maďarska a Pavel Tomáš zo Srbska. V tomto čísle časopisu Slovenčinár sa budete môcť podrobnejšie oboznámiť s ich komplexnou činnosťou vykonávanou v prospech slovenského národnostného školstva v zahraničí. Aj touto cestou v mene zriaďovateľov Ceny Samuela Tešedíka úprimne blahoželám všetkým tohtoročným laureátom.

Na záver mi dovoľte vyjadriť presvedčenie, že v našich slovenských komunitách máme mnohých nesmierne vhodných kandidátov na ocenenie, pretože takmer tristoročný slovenský svet v tomto regióne starého kontinentu sa mohol udržať len vďaka dobrým učiteľom, ktorých poslanie je omnoho komplexnejšie ako poslanie učiteľa pôsobiaceho vo vzdelávacej inštitúcii väčšinového národa. Daj Boh, aby sme prostredníctvom Ceny Samuela Tešedíka mohli vyjadriť uznanie našim pedagógom po ďalšie a ďalšie desaťročia.

Laudatio na JUDr. Dagmar Hupkovú

Ctené slávnostné auditórium,

najcennejšou hodnotou slovenského života vo svete sú deti a mládež, sú našou budúcnosťou, nádejou nášho prežitia v ďalších storočiach. Osobitne si vážime tie osobnosti Slovenskej republiky, ktoré svojím zánietením, dlhoročným pôsobením vytvorili podnetné dimenzie prehĺbenia slovenského vzdelávania vo svete, osobitne na Dolnej zemi.

To, že dnes môžeme vyznamenať uznávané osobnosti, ktoré svojimi profesionálnymi a ľudskými kvalitami prispievajú k rozvoju slovenského národnostného školstva v celej jeho komplexnosti, je pre naše organizácie i pre mňa osobne mimoriadnou ctou.

Nesporne je takouto emblematickou osobnosťou pracujúcou v prospech slovenského školstva v zahraničí JUDr. Dagmar Hupková, ktorej s úctou odovzdávame Cenu Samuela Tešedíka za rok 2014.

Samotný akt ocenenia nám dáva príležitosť k hlbšiemu zamysleniu, pohľadu na činnosť tejto nevšednej a charismatickej dámy. V týchto slávnostných chvíľach mi preto dovoľte priblížiť naše pohľady na osobnosť Dagmar Hupkovej a časť jej širokospektrálneho profesionálneho pôsobenia. Je to oblasť slovenského národnostného školstva vo svete a jeho vzťah s materskou krajinou, kde naša ocenená vykonala veľa neoceniteľnej práce pre humanizáciu a rozvoj nášho slovenského školstva v zahraničí. Svoje poslanie sa snažila naplňovať v celom komplexe našich potrieb. Hoci problematika slovenského školstva v zahraničí je len jednou z mnohých oblastí jej pôsobenia, v priebehu rokov sa práve v tejto oblasti stala markantnou osobnosťou.

Vzťah Dagmar Hupkovej k zahraničným Slovákom je charakterizovaný činorodou empatiou. Mnohé jej aktivity si vyžadovali prehľad o dianí

v našich školách, značné kvantum vedomostí, rozhľad a schopnosť syntetického myslenia a často aj veľkú dávku diplomacie, ktorými naša nositeľka Ceny Samuela Tešedíka disponuje.

Naša ocenená nie je povoláním pedagóg, veď má ekonomické a právnické vzdelanie, ktoré získala na Univerzite Komenského v Bratislave, ale aj na Cornell University Ithaca v USA. Najväčšiu časť svojej profesionálnej činnosti venovala medzinárodným vzťahom v rámci orgánov ústrednej štátnej správy Slovenskej republiky.

Posledných 15 rokov sa však systematicky venovala aj intenzívnej, sústavnej a koncepcnej pomoci slovenskému školstvu v zahraničí, či to bolo z pozície riaditeľky odboru alebo generálnej riaditeľky MŠ SR. Nie je náhodou, že práve Dagmar Hupková sa stáva prirodzenou autoritou pre učiteľov pôsobiach na školách s vyučovacím jazykom slovenským v zahraničí, veď práve ona autorsky podpisuje projekty a programy, ktoré sú pre naše vzdelávacie inštitúcie žriedlom pozitívnej energie. Vo viacerých prípadoch išlo o inovačnú činnosť v tejto oblasti.

Na Ministerstve školstva SR pôsobila v období 2001 – 2003 ako riaditeľka odboru bilaterálnej spolupráce. Od roku 2003 celé desaťročie pôsobila vo funkcii generálnej riaditeľky sekcie medzinárodnej spolupráce a v období 2012 – 2014 bola riaditeľkou odboru vládnych štipendií, akademických mobilít a krajanov.

V tomto celom časovom úseku šarmantná, elegantná a rozhodná Dagmar Hupková neľutovala svoj čas a námahu a navštevovala naše dolnozemske školy, aby s hlbokou znalosťou problematiky hľadala a nachádzala nové formy a metódy pomoci deťom a mládeži, ale aj pedagógom zahraničných Slovákov. Mnohé, nesmierne zaujímavé, projekty na podporu a rozvoj slovenského národnostného školstva v zahraničí by boli bez jej priameho pričinenia a zdravého zápalu za dobrú vec nemysliteľné. Spomenieme len desiatky vzdelávacích aktivít organizovaných pre žiakov a študentov našich národnostných škôl, systematickú realizáciu kontinuálneho a celoživotného vzdelávania pedagógov pôsobiach v

týchto školách, systematické a koncepčné vysielanie učiteľov a lektorov, ale aj vybavenie našich škôl a predškolských zariadení najmodernejšími učebnými pomôckami.

Na to, aby túto prácu mohla robiť zodpovedne, s plným nasadením využívala a využíva svoje pozitívne osobnostné vlastnosti ako rozvážnosť, bezprostrednosť, húževnatosť, otvorenosť, ústretovosť, empatiu, pochopenie. Snažila sa a snaží sa vždy hľadať možné riešenia. Nikdy nepristupuje k problému tak, že by mal byť neriešiteľný.

Práve z uvedených dôvodov a vďaka výraznému pričineniu JUDr. Dagmar Hupkovej dnes môžeme konštatovať, že starostlivosť a pomoc materskej krajiny sa stali pevnou súčasťou života našich škôl. Je teda samozrejmé, že Dagmar Hupková je v oblasti slovenského vzdelávania v zahraničí vnímaná ako vyhranená osobnosť s dobrým etickým, morálnym kreditom a vysokou dávkou profesionalizmu v radoch slovenských pedagógov vo svete. Naša laureátka je v súčasnosti na Slovensku bez pochybností jedna z najinformovanejších osobností o živote a vzdelávacích aktivitách Slovákov žijúcich v zahraničí všeobecne a na Dolnej zemi špeciálne. To, že koľko úsilia, času a snahy o zabezpečenie prepotrebných finančných zdrojov pre kvalitnejšie fungovanie našich škôl musela vynaložiť, vie asi len ona.

My dolnozemskí Slováci si vážime našich priaznivcov a spolupracovníkov z krajiny predkov, ktorí neúnavne hľadajú nové a nové formy spolupráce s nami, pomáhajú nám upevňovať náš slovenský život nielen profesionálnou prácou, ale aj žičlivým srdcom. A Dagmar Hupková patrí rozhodne k tým, ktorí nás chápu, ktorí pre nás a za nás pracujú na poli vzdelávania. Vytvorila pre nás, Slovákov žijúcich vo svete, osobitne pre nás na Dolnej zemi, nielen nespočetné vzdelávacie podujatia v krajine predkov, nielen komplex voľnočasových aktivít pre naše deti a mládež, ale vytvorila siločiary priateľstva, múdrosti, porozumenia, do ktorých vstupujeme s obdivom a úctou. Meno Dagmar Hupková je v súčasnom slovenskom zahraničnom svete pojem, značka kvality, profesionalizmu.

Vážené dámy, vážení páni,

udelenie Ceny Samuela Tešedíka za vynikajúcu organizátorskú a riadiacu prácu v oblasti slovenského národnostného školstva v zahraničí a za mimoriadnu vzdelávaciu činnosť vyvíjanú pre deti a mládež zo slovenských komunít v zahraničí je uznaním toho, čo ocenená dosiahla v oblasti vzdelávania Slovákov žijúcich v zahraničí.

Pri tejto sviatočnej príležitosti vám, pani Hupková, prajeme najmä dobré zdravie, ktoré je najvzácnejšie, prajeme vám nevysychajúce žriedlo energie, ktorá vám dáva krídla k práci pre nás, prajeme vám veľa šťastia a lásku pre tých, pre ktorých pracujete, ktorých milujete, ktorí milujú vás. Veríme, že vo svojej práci budete pokračovať aj v časoch budúcich pre nás a aj pre tých, ktorí prichádzajú po nás.

Laudatio na Libušu Pestiovú

Je mi ctou splniť milú úlohu – predniesť laudatio na Libušu Pestiovú pri príležitosti udelenia Ceny Samuela Tešedíka za jej celoživotné dielo v oblasti slovenského národnostného školstva v Maďarsku.

„Môže byť niečo krásnejšieho než robiť to, čo máte rád a vedieť, že to má význam?“

Katharine Graham

Moravanku Libušu Pestiovú, rod. Kohoutovú, osud priviedol na slovenskú Dolnú zem, priamo do Békešskej Čaby. Ocitla sa v novom, neznámom prostredí, na križovatke ciest. Mohla čakať, kým ju niekto chyťí za ruku, ukáže jej smer, bude ju viesť a zametie všetky prekážky. Libuše sa rozhodla inak. Nečakala, kým ju dolnozemská spoločnosť prijme medzi seba. Svojou priateľskou, otvorenou a úprimnou povahou si sama otvorila dvere k srdciam Čabänov. Intenzívne s nimi prežívala všetky úspechy i sklamanie.

Od 1. septembra 1978 zasvätila svoj život slovenskej pedagogike a výchove v kruhu Slovákov v Maďarsku, ktorí ju prijali s otvorenou náručou. Stala sa učiteľkou prvej triedy, čo bolo mimoriadne významné aj z toho hľadiska, že túto triedu tvorili prví čabianski škôlkari, a nebolo ľahostajné, či sa slovenská výučba na 1. stupni stane lákavou a zabezpečí potenciálny dorast žiakov slovenskej výchovno-vzdelávacej inštitúcie.

Libuše Pestiová prišla medzi nás práve v tom období, keď sa slovenská národnostná výučba v Maďarsku dostala na rázcestie, keď nás osud podrobil skúškam, ktoré sa ťažko zdolávajú aj tým najlepším. Slovenské slovo sa čoraz rýchlejšie vytrácalo zo života rodín, z roka na rok prichádzali do školy deti so slabšími jazykovými vedomosťami, hovorilo sa o nových

metódach výučby, o zreformovaní slovenského školstva, o našom nežičlivom osude a beznádejnej budúcnosti. Libuše Pestiová v tomto neblahom období svojou nenapodobiteľnou energickou osobnosťou, múdrosťou a úprimnou oddanosťou pedagóga priam vyžarovala silou, dodávala inšpiráciu svojmu prostrediu, nútila ho pustiť sa do práce a ísť po novej, zatiaľ ešte neznámej ceste.

Pani učiteľka Libuše Pestiová pracuje v békešcabianskej slovenskej škole 36 rokov, je jej vynikajúcou učiteľskou osobnosťou. Jej odbornú prácu vždy charakterizoval pracovný výkon vysokej kvality, stala sa uznávanou autoritou národnostného školstva na celoštátnej úrovni. Spája ju vrúcny vzťah k dolnozemským Slovákom, k ich kultúre, k prostrediu, v ktorom žije a pracuje a ktorému je vždy nápomocná radou i činom. Vysoký stupeň odbornosti, morálna integrita, prajnosť a priateľský prístup ju vystihujú najlepšie. Sú to práve tie vlastnosti, ktoré sú v dnešnom svete, žiaľ, čoraz vzácnejšie. Je kreatívnou, inovatívnou učiteľkou na 1. stupni ZŠ. Výučba slovenského jazyka je jej srdcovou záležitosťou. V kruhu rodičov a kolegov je veľmi uznávaná, jej zverenci ju milujú a vážia si ju. Ako vedúca predmetovej komisie a komisie triednych učiteľov stála pri zrode niekoľkých dôležitých dokumentov slovenského národnostného školstva v Maďarsku, bola autorkou učebných osnov, recenzentkou národnostných učebníc, členkou redakcie metodického časopisu Slovenčinár. Dôkazom jej kvalitnej práce je i to, že z jej bývalých žiakov sú už piati jej kolegovia v učiteľskom zbore a tak majú možnosť odkukať metódy jej učiteľského majstrovstva a uplatniť ich vo vlastnej pedagogickej praxi.

Dlhoročná pedagogická práca Libuše Pestiovej potvrdzuje známu pravdu, že učiteľ nevystačí s tým, čím ho do profesie vyzbrojila škola. I pani učiteľka Libuška sa postavila na trať, po ktorej musela bežať sama. Prax ju naučila, že učiteľ sa stane učiteľom vtedy, keď vie svojho žiaka počúvať, lebo to je zásadný predpoklad toho, že žiak bude počúvať jeho. Učiteľ sa stane učiteľom, keď vie svojho žiaka pochopiť, lebo inak nemôže žiadať, aby žiak chápal jeho. Učiteľ musí byť zároveň žiakom, aby mohol byť uči-

telom... No je tu ešte jedna múdrosť, ktorú naša Libuše odovzdáva svojim mladším kolegom, aby im uľahčila štart učiteľského maratónu. Stačí sa jej zahľadiť do očí. Nájdete tam napísané: Učiteľ by mal byť predovšetkým dobrým človekom a potom sa môže stať aj dobrým učiteľom...

Pani učiteľka Libuše Pestiová je vynikajúcou organizátorkou, ktorá disponuje premyslenou koncepciou. Bola to práve ona, ktorá položila základy jazykových táborov našich detí na Slovensku či prvých súťaží žiakov v prednese slovenskej poézie a prózy a stála pri zrode detského divadla. Učiteľ v porovnaní s inými povolaniami pracoval a pracuje v neopakovateľných, vždy nových situáciách. Učiteľské povolanie je náročné, lebo patrí k tým povolaniam, kde nestačí konať podľa najlepšieho svedomia a vedomia, ale treba zaangažovať celú svoju osobnosť, mobilizovať všetky schopnosti. Tieto vysoké nároky, ktoré sa kladú na našu profesiu, sú schopní splniť naozaj len tí najlepší z nás. Libuše Pestiová k nim bezpochyby patrí.

Jej učiteľská práca, celoživotné dielo i prístup k profesii nesú v sebe takú kvalitu, ktorá je nám príkladom a je hodná uznania.

Laudatio na Pavla Bujtára

Skutočná miera človeka je jeho pracovitosť a hodnota, to, čo po sebe zanechá. Ak je každodenná aktivita v súlade s potrebami vlastnej komunity, nadobúda zvláštnu dôležitosť a stáva sa zložkou cieľavedomého kolektívneho úsilia zameraného na vyriešenie problémov, ktoré pred nás stavia život. Významnú rolu v každom mikrospoločensťve, akým je aj naše, zohrávali a zohrávajú osobnosti, ktoré prikladali polienka na plamienok slovenskosti tak, aby vatra nezhasla. Takouto osobnosťou je pre Slovákov v Rumunsku nesporne aj Pavol Bujtár – učiteľ, spisovateľ, osvetový pracovník, režisér, presbyter, zhrňujúco povedané komplexná osobnosť, venujúca podstatnú časť svojho života zveľaďovaniu slovenskej komunity hlavne v Nadlaku, ale aj v Rumunsku vôbec. Napojený na tento kúsok rodnej zeme, v zajatí slov *genius loci*, náš laureát je stále kladným hrdinom realistického románu napísaného životom. Hoci pôsobnosť Pavla Bujtára je veľmi rozmanitá, musíme zdôrazniť, že on zostane zapísaný v povedomí obyčajných ľudí v prvom rade ako učiteľ slovenského jazyka a literatúry.

Pavol Bujtár, pedagóg vysokého formátu, otvoril dvere múdrosti a usmerňoval cestu do poznania mnohým generáciám slovenských detí, našich slovenských detí! A len tak, náhodou – ale aj náhody sú súčasťou nášho života – bol mojím triednym učiteľom, ale aj manželkiným, ako aj triednym profesorom môjho staršieho syna.

Ak sledujeme životnú dráhu oslávenca, môžeme zaznamenať nasledovné najvýznamnejšie zastávky. Narodil sa 10. novembra 1936 v Nadlaku a začal chodiť do školy v roku 1943. Neskôr sa zapísal do pedagogickej školy a po jej ukončení bol vymenovaný za učiteľa v rodnej obci. Vnútorný impulz, preverená láska k deťom, ako aj permanentná túžba zdokonaľovať sa, ho viedli k tomu, aby ďalej študoval na Fakulte cudzích jazykov Bukureštskej univerzity a po jej absolvovaní pôsobil až do dôchodku ako učiteľ slovenského jazyka a literatúry v Nadlaku. Už v tom čase začal koketovať

s literárnou tvorbou a napísal niekoľko divadelných hier pre deti, ktoré potom ako režisér inscenoval. Neskôr sa tejto náklonnosti začal venovať sústavne a formoval sa ako jeden zo slovenských spisovateľov v Rumunsku. Ústrednou témou jeho začiatkových literárnych prác bol učiteľský život, ako aj zázračný svet detí. Jeho vymyslené rozprávky vedia ešte aj dnes osloviť formujúcu sa dušu mladého človeka. Časom sa tematika jeho literatúry rozrástla a mnohokrát načrel aj do dejín nášho mestečka a jeho okolia. Napísal množstvo kníh a za knižku Domnika bol odmenený Cenou aradskej filiálky zväzu spisovateľov. Vďaka kvalite svojej literárnej tvorby sa v roku 1981 stal členom Zväzu spisovateľov v Rumunsku a neskôr čestným členom Spolku slovenských spisovateľov na Slovensku.

Ako príkladný učiteľ sa zapájal do spoločensko-osvetovej činnosti v našom meste. Za 35 rokov nadvídal desiatky divadelných hier a aj vďaka nemu sa dnes ochotnícke divadlo môže pýšiť viac ako storočnou neustálou existenciou.

Dozvuky Tešedíkovho myslenia vyklíčili aj v Bujtárovom prístupe ku každodennosti. Pretože príroda a plody zeme mu boli stále blízke a záležalo mu na tom, aby sa Nadlačania naučili pestovať ovocné stromy a zeleninu podľa najnovších výdobytkov vedy, Bujtár založil a viedol záhradkársky krúžok, časom premenovaný na Spolok záhradkárov v Nadlaku.

Stál pri zrode Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku v roku 1990, bol členom koordinačného výboru a za osem rokov aj predsedom miestnej organizácie DZSČR v Nadlaku.

Ako presbyterovi slovenského evanjelického zboru sa mu podarilo presadiť myšlienku vydávania každoročnej správy o činnosti zboru, lebo bol stále presvedčený o pravde latinského príslovia *Verba volant, scripta manent*.

Pavol Bujtár je modelom klasického učiteľa, pripraveného stále robiť to, čo je potrebné. Počas pôsobenia na katedre slovenského jazyka a literatúry zostavoval osnovy pre vyučovanie tohto predmetu, koncipoval učebnice pre našich žiakov a aj jeho pričinením boli do osnov zaradení slovensky píšuci autori v Rumunsku.

Naučiť žiakov chodiť do krásy a tešiť sa z nej tak, ako to robil náš laureát, je umením, ktorým je obdarených len málo ľudí. Podstata výchovno-vzdelávacieho procesu nespočíva v sypaní vedomostí, ale v kreatívnej selektívnosti, ktorá dokáže osloviť žiakov. Pavol Bujtár dokázal, že je ozajstným pedagógom, ktorý vie, čo a ako. Výsledky jeho sústavnej práce sú viditeľné. Veď aj veľikán slovenskej literatúry v Rumunsku Ondrej Štefanko, ako aj historik, básnik a aktuálny riaditeľ Teoretického lýcea Jozefa Gregora Tajovského v Nadlaku Pavel Husárik boli žiakmi Pavla Bujtára.

Pavol Bujtár je nositeľom viacerých prestížnych vyznamenaní. Za osvetovú, spisovateľskú, učiteľskú a organizačnú činnosť bol v roku 1997 odmenený poctou ministra kultúry Slovenskej republiky Ivana Hudeca. Málo zahraničných Slovákov patrí medzi nositeľov takéhoto vysokého uznania.

V roku 2012 vyznamenal minister školstva Eugen Jurzyca Pavla Bujtára Veľkou medailou svätého Gorazda, najvyšším rezortným ocenením udeľovaným ministrom školstva Slovenskej republiky.

Z veľkej záujmovej mozaiky Pavla Bujtára sme dokázali spomenúť len niečo. Umelec-učiteľ, aj učiteľ-umelec v jednom je zriedkavý jav. Talent a sústavná práca sú atribútmi osobností, medzi ktoré náš laureát patrí.

Za všetko, čo ste urobili v prospech slovenského národnostného školstva v Rumunsku, ako aj pre našu komunitu, vám patrí úprimná vďaka. Vaše doterajšie životné dielo nie je len chvályhodné, ono je aj významným vkladom do vitríny našich hodnôt. Želáme vám mnoho zdravia a tvorivej energie a nech toto ocenenie bude ďalším impulzom vo vašej práci.

Laudatio na Pavla Tomáša

Život je poskladaný z mnohých malých dní, ktoré prinášajú svoje radosť aj bežné starosti. Z času na čas však príde v živote každého človeka deň, ktorý je niečím výnimočný, dôležitý. Takýchto dní je v ľudskom živote niekoľko a uchovávajú sa v pamäti. Jeden z takých dní pre Pavla Tomáša je práve dnešný.

Vážené kolegyně a vážení kolegovia,

je mi ctou a milou povinnosťou, že môžem prehovoriť niekoľko slov o človeku, pre ktorého je hudba život, druh komunikácie a existencie.

Dobrý človek je ten, kto počúva dobrú hudbu, ale veľký človek považuje hudbu za zmysel svojho života. Že je hudba jedinečná a iba ňou sa môžeme porozumieť bez toho, aby sme ovládali jazyky, Pavel Tomáš mnohokrát dokázal.

Narodil sa 8. februára 1958 v Kovačici. Pochádza z úradnícko-roľníckej rodiny. Základnú školu zakončil v Kovačici, ale zároveň navštevoval aj Základnú hudobnú školu v Belehrade, kde ďalej pokračoval v školení na strednej hudobnej škole Stanković. V školskom roku 1978/1979 pôsobil najprv v Základnej škole v Kovačici a o rok neskôršie v Základnej škole v Padine. Dodnes pracuje v oboch školách.

V stredoškolskom období nacvičoval spevácku skupinu Boemi a dievčenskú spevácku skupinu, s ktorými pracuje i dnes. Nacvičoval aj spevácke skupiny v Padine, v Jánošíku, cirkevné zbory v Kovačici, Vojlovici a v Hajdučici. So zmiešaným spevokolom Prúdy nahral CD-nosič Bože veľký od večnosti, ktorý bol objednaný z vydavateľstva Transciscus zo Slovenskej republiky. Vyše 40 rokov hrával ako hudobník v mnohých kapelách doma a v zahraničí: v Rumunsku, Švédsku, na Ukrajine, v Nemecku, v Maďarsku, na Slovensku...

S veľkou láskou už vyše tridsať rokov pracuje v základných školách ako učiteľ hudobnej kultúry, pracuje s deťmi a od malička im vštepuje lásku k

hudbe. So speváckym zborom a žiackym orchestrom kovačickej a padinskej základnej školy získal až sedemkrát najvyššie republikové ocenenia. Prostredníctvom skladieb Mozarta, Bacha, ale aj Lennona, Presleyho sa o našich školách dozvedela celá srbská verejnosť. Mnohí mladí hudobníci, inšpirovaní prácou svojho hudobného pedagóga, pokračujú v školení na stredných a vysokých hudobných školách.

Pavel Tomáš sa zaoberal aj etnomuzikologickou prácou. Po dlhodobej zberateľskej činnosti a pátraní po slovenských ľudových piesňach dolnozemských Slovákov sa stal spoluautorom zbierky slovenských ľudových piesní zo svojho prostredia Keď si ja zaspievam, ktorá obsahuje až 870 piesní.

Pavel Tomáš nie je iba učiteľom hudby, je ozajstným zanietencom a hudba je jeho srdcovou záležitosťou. Zasadzuje sa o zachovávanie a zveľaďovanie spevu v slovenskom materinskom jazyku nielen na svojich pracoviskách, ale aj v práci s hudobnými ansámbliami v Kovačici a v Padine. Patrí medzi popredných hudobníkov a organizátorov hudobných festivalov a kultúrnych podujatí aj v širšom prostredí. Inicioval založenie dvoch detských festivalov: nových detských slovenských piesní Letí pieseň, letí a slovenských ľudových piesní Pieseň je naša radosť.

Milí prítomní,

udelenie Ceny Samuela Tešedíka učiteľovi hudby Pavlovi Tomášovi, tejto jedinečnej osobnosti vo vojvodinskom hudobnom svete, určite bude podnetom k ďalšej jeho nezištnej práci, ktorou bude naplňovať srdcia tak tých najmladších, ako aj nás všetkých. Prajeme mu pevné zdravie, lásku v rodine a vytrvalosť v práci, ktorá bude prínosom tak pre nás, ako aj pre tých, ktorí prichádzajú po nás.

Dejiská posilnenia národnostnej identity našich mladých v Slovenskom Komlóši

Začiatky

Slovenský Komlós, toto malé mesto v juhozápadnom cípe Maďarska, bol znovu založený v roku 1746, keď tu barón Rudnyánszky osadil 80 slovenských rodín. Obyvatelia obce pochádzali z Novohradskej, Gemerskej a Hontianskej župy. Začali nový život v novom prostredí, ale podľa svojich stálych noriem, ktoré Komlóšania vždy považovali za dôležitú hodnotu.

Cirkev

Ak rozprávame o dejinách jednej evanjelickej obce, ako základný prvok kultúry, vzdelávania a pestovania identity tu žijúcich musíme spomenúť cirkev. Je to tak aj v prípade Komlóša. Dôležitým faktom osídlenia bolo, že s prvými obyvateľmi prišiel i farár Ján Szarkóczi. Najprv si postavili domy a jednu modlitebňu. Od počiatku bola činnosť cirkvi spojená so školstvom, podľa potrieb stavala školské budovy. Bohoslužby prebiehali výlučne po slovensky, až od roku 1862 aj po maďarsky. V Slovenskom Komlóši od začiatku slúžili vzdelaní farári, z ktorých viacerí sa snažili o aktivizáciu národného povedomia dolnozemsých Slovákov. V rokoch 1792 – 95 pod vedením farára Jána Szextiho postavili evanjelický kostol. Monumentálna budova bola využívaná, pravidelne preplnená veriacimi komlóškymi Slovákmí. Komlóšski kňazi mali veľkú zásluhu na tom, že si materinský jazyk obyvatelia osady veľmi ctíli a chránili. Náboženský život po druhej svetovej vojne upadol, ožil až v roku 1990. Bohoslužby sa od tých rokov znovu konajú aj po slovensky, cirkev hrá rok čo rok väčšiu rolu v národnostnom živote mesta. V posledných rokoch sa táto spolupráca ešte zosilnila. Dôležitým prvkom cirkevného života na Komlóši je, že sa sem znovu dostal po slovensky hovoriaci farár, ktorý sa medziiným snaží aktivizovať

mládež. V rámci rôznych programov sa zapájajú do akcií na Slovensku, budujú kontakty s materskou krajinou. Komlóšski evanjelici sa zaoberajú zbieraním a pestovaním pamiatok a tradícií našich predkov. Vybudovali Dom remesiel, kde sa pravidelne uskutočňujú aj slovenské programy. Oživujú starodávne zvyky, pripravujú tradičné jedlá a organizujú vlastivedné programy pre deti. Evanjelický cirkevný zbor sa stáva spoluorganizátorom i organizátorom rôznych podujatí národnostného charakteru.

Školstvo

Zakladatelia Komlóša si so sebou priviedli aj učiteľa Perta Mravika. I to je dôkazom toho, že tento národ už od začiatku pokladal za dôležitú vec osvetu a vzdelávanie detí. Dlhý čas od založenia obce prebiehalo vyučovanie len po slovensky. V 19. storočí fungovalo tu už 12 škôl. Rok 1946 sa pokladá za rok založenia slovenskej školy, ktorá dodnes pôsobí v Slovenskom Komlóši. Je to jedna z najdôležitejších inštitúcií, ktorá je zárukou toho, aby tu táto národnosť prežila. Síce v Komlóši žije stále menej takých rodín, kde je slovenčina komunikatívnym jazykom, ale prostredníctvom detí sa dajú osloviť aj rodičia. My pedagógovia musíme vstúpiť týmto deťom národnostnú identitu, naučiť ich, ako žili naši predkovia, ako vybudovali toto mesto, ktoré je ich rodiskom. Aby si uvedomili, že môžu byť hrdí na svojich predkov, na Slovenský Komlós. Dobrou možnosťou tohto vstupu sú hodiny slovenskej vzdelanosti, na ktorých máme viac príležitostí, aby sme žiakom predstavili život slovenskej národnosti. Slovenčina sa už musí vyučovať nie ako materinský jazyk, ktorého základy si osvoja deti v rodine, ale ako cudzí jazyk. Preto má veľký význam škôlka, v ktorej sa deti popri ostatných vedomostiach oboznamujú aj so slovenčinou. Sú to ich prvé zážitky s týmto jazykom, preto sú veľmi dôležité. Podľa našich skúseností sa deti s radosťou zúčastňujú na týchto aktivitách a získajú príjemné zážitky. Aj vďaka tejto národnostnej príprave počas rokov strávených v škole sa v deťoch vytvorí kladný vzťah, otvorenosť voči jazyku, kultúre slovenskej. Je potešujúce, že prostredníctvom detí vieme zapojiť i rodičov, príp. starých rodičov, ktorí sa radi zúčastňujú na programoch našej školy a

podporujú nás v práci. Snažíme sa o to, aby žiaci mali možnosť oboznámiť sa so slovenskou kultúrou, so Slovenskom z viacerých pohľadov, aby mali čo najviac podnetov. Pre deti je dôležitým zážitkom, že sa prostredníctvom školy majú možnosť viackrát dostať na Slovensko. Práve tieto pobyty na žiakov veľmi silne vplývajú.

Pri škole už 23 rokov funguje detský súbor Harmónia, ktorý tiež prispieva k tomu, aby sa žiaci našej školy lepšie oboznámili so slovenskou kultúrou, so zvykmi a tradíciami našich predkov. Má viac zložiek: ľudový tanec, ľudový spev, divadlo a prednes poézie a prózy. Tieto aktivity žiakov motivujú, sú výborným prostriedkom vyučovania slovenčiny vo voľnejšej forme a povzbudenia národnostnej identity.

Pri škole tiež funguje Nadácia pre slovenskú národnostnú vzdelanosť, ktorá podporuje slovenské národnostné programy a snahy našich žiakov. Finančnou podporou motivuje deti získať jazykovú skúšku. S pomocou nadácie organizujeme tábory na Slovensku a finančne pomáhame pri realizácii národnostných programov školy. Výučba cudzích jazykov v dnešnej dobe je tu v srdci Európy veľmi dôležitá, ale slovenská škola má oveľa väčšie poslanie: povzbudiť, posilňovať vo vyrastajúcich generáciách národnostnú identitu. Školstvo je tou pôdou, z ktorej môžu čerpať aj do budúcnosti.

Slovenská samospráva

Od roku 1990 pôsobí v Slovenskom Komlóši slovenská samospráva. Jej hlavnou úlohou je zastupovanie záujmov našich Slovákov. Samospráva sa snaží organizovať rôzne podujatia a zapojiť Komlóšanov do krvného obehu národnostného života. Tu žijúci pokladajú za dôležité, aby aktívne bojovali za práva, hodnoty a budúcnosť tejto komunity. V tejto práci samosprávy pomáha vlastná nadácia Za komlóšskych Slovákov. Členovia menšinovej samosprávy sa snažia, aby tu žijúci Slováci boli zastúpení na rôznych fórach, aby mohli aktívne formovať národnostný život mesta. To- tiž v Komlóši bola slovenská menšina vždy dôležitá a toto dedičstvo treba odovzdať aj nasledujúcim pokoleniam.

Mestské programy organizované mestskou slovenskou samosprávou sa snažia vyjadriť, že naša menšina je živá a aktívna. Komlóšski Slováci sú stálymi účastníkmi slovenských podujatí na území Maďarska i za hranicami. Na Slovensku máme partnerské vzťahy, ktoré sú živé a veľmi rôznorodé. Pobyty na Slovensku sú pre tunajších Slovákov veľmi inšpirujúce, z týchto príležitostí mnohí čerpajú vieru do budúcnosti. Dôležitou úlohou slovenskej samosprávy je, aby zapojila do národnostného života mesta mladšie generácie. Odovzdanie štafety je veľmi vážnym problémom našej doby, najmä v takomto malom meste. Žiaľ, mladá inteligencia vo veľkom počte zanechá svoje rodné mesto a z hospodárskych príčin sa sťahuje do väčších miest, respektíve do zahraničia. Musíme pritiahnuť tých, ktorí sa osadia v Slovenskom Komlóši a sú ochotní zapojiť sa do týchto aktivít. Slovenská národnostná samospráva v Slovenskom Komlóši sa snaží rozšíriť svoju činnosť a oboznámiť s ňou širokú verejnosť. Preto sa snažíme organizovať programy, prostredníctvom ktorých sa dostanú ľudia do blízkeho styku so slovenskou národnosťou a oboznámia sa s jej činnosťou. Teší nás, že naše programy sú stále populárnejšie a lákajú aj mladších účastníkov. Dôvodom tohto procesu je spolupráca, ktorá charakterizuje národnostný život nášho mesta. Samospráva sa prostredníctvom svojich programov snaží byť prítomná už aj v škole.

Spoločnou aktivitou je vytvorenie pamätnej steny v budove školy, na ktorej boli umiestnené už tri pamätné tabule na počesť bývalých žiakov, riaditeľov školy, ktorí vykonávali výnimočnú činnosť na národnostnom poli komlóšskych Slovákov. Okrem toho finančnou podporou inšpirujú žiakov školy absolvovať jazykovú skúšku stredného stupňa. Dokonalé poznanie slovenčiny je dôležitou zložkou slovenského povedomia. Tak isto sa pred niekoľkými rokmi rozhodli členovia slovenskej samosprávy vypísať konkurz pre žiakov školy, aby spracovali históriu komlóšskych Slovákov na danú tému. Vznikli pekné, hodnotné práce, ktoré sú a budú dôležitým dokumentom nášho dedičstva a vzácnou spomienkou na výnimočné osobnosti Komlóša.

Slovenské regionálne kultúrne centrum

Veľkou výhodou je, že v našom meste sa sústreďuje činnosť Slovenského regionálneho kultúrneho centra. V regióne žije pomerne veľa Slovákov a je dôležité, že sa stretávame a naše kontakty sú živé a plodné. Snažíme sa zúčastňovať na programoch Slovákov nášho regiónu, na ktoré pozývame aj mladých, aby nadviazali kontakty so slovenskou mládežou.

Organizácia komlóšskych Slovákov

Činnosť slovenskej samosprávy je úzko spätá s prácou Organizácie komlóšskych Slovákov. Organizácia vznikla z iniciatívy tu žijúcich aktívnych Slovákov, ktorí cítili, že sa musia stať účastníkmi práce za našu národnosť. Síce sa jej členovia aj predtým zúčastňovali na našich programoch, ale založenie organizácie bolo odzrkadlením ich rozhodnutia, že je to mimoriadne dôležitá vec.

Hlavným cieľom organizácie je snaha tu žijúcich Slovákov zachovať a aktívne používať slovenský jazyk, pestovať slovenské tradície a kultúru. Organizácia združuje a usmerňuje kultúrny a spoločenský život našich Slovákov, organizuje rôzne programy, nadväzuje kontakty s ostatnými Slovákami v Maďarsku i v zahraničí. Členovia organizácie zbierajú a zachovávajú vecné i duchovné hodnoty našich predkov.

Počas uplynulých rokov sa pôsobenie organizácie rozšírilo a stala sa jednou z najaktívnejších zložiek národnostného života v Komlóši. Práve preto je najpálčivejším problémom zapojenie mladých do tejto činnosti, aby sme nestratili tento veľký poklad. Nie je to ľahká úloha, lebo v meste zostáva málo mladých slovenskej národnosti a majú málo času na to, aby sa popri osobných a pracovných veciach venovali aj národnostným úlohám. Musíme nájsť také prostriedky, pomocou ktorých ich vieme oboznámiť s našimi aktivitami a dokážeme ich zapojiť do týchto prác.

Na to sú veľmi vhodné programy, ktoré organizácia usporadúva pre Slovákov i obyvateľov nášho mesta. Vo februári organizujeme slovenský bál, ktorý sa stal veľmi populárnym programom. Teší nás, že medzi hosťa-

mi je mnoho mladých, ktorí sa veľmi dobre cítia a v rámci zábavy sa oboznamujú aj so životom komlóšskych Slovákov. Zo skúseností posledných rokov sa u mladých aj vďaka zážitkom z bálu vytvoril pozitívnejší prístup a záujem o našu prácu. Každý rok v máji usporiadame Kultúrne stretnutie Slovákov a Súťaž v ochutnávkach komlóšskej klobásky. Do organizačných prác sa snažíme zapojiť mládež, lebo treba zabezpečiť pokračovanie tejto činnosti. Na podujatia pozývame kultúrne telesá z Maďarska i zo Slovenska, ktoré zabávajú obecenstvo pestrým programom. Tieto stretnutia majú mimoriadne veľkú dôležitosť, lebo pomáhajú udržiavať jazyk, čo je nevyhnutnou podmienkou prežitia národnosti.

Ďalším veľkým mestským programom organizácie je Deň slovenskej gastronómie, ktorý sa koná v rámci Komlóšských dní. Pripravujeme tradičné komlóšske jedlá a na podujatie pozývame aj partnerské organizácie zo Slovenska. Popri ochutnávkach organizujeme aj kultúrny program pre našich hostí.

Organizácia sa snaží usporadúvať rôzne kultúrne podujatia pre našich Slovákov. Organizujeme vedecké prednášky, literárne večierky slovenských spisovateľov, divadelné predstavenia našich a iných divadelných skupín a výstavy rôzneho charakteru. Pýchou našich aktivít je vydavateľská činnosť, čím chránime duševné hodnoty našich predkov. Na tieto programy pozývame záujemcov, aby videli našu všestrannú činnosť a aby si uvedomili, aké poklady máme. Slovenskú inteligenciu musíme oboznamovať s hodnotami našej kultúry.

Na podujatiach organizácie sú stálymi vystupujúcimi členovia našich kultúrnych telies. Tanečný spolok Komlóš nám pravidelne poskytuje program na vysokej úrovni. Keďže mnohí tanečníci pochádzajú zo slovenských rodín a boli žiakmi slovenskej školy, majú nejaké vzťahy k slovenčine a k národnostnému životu. Sú medzi nimi aj takí, ktorí vôbec nevedeli po slovensky. Jazyk sa učia iba preto, aby vedeli spievať slovenské pesničky. Týmto kontaktom sa snažíme prebudiť alebo posilniť ich národnostnú identitu, aby sa stali aktívnymi Slovákami.

Pred piatimi rokmi založený mandolínový orchester Tremolo má tiež väčšinou slovenských členov, ale snažíme sa aktivizovať aj ostatných. Oni tiež často vystupujú na podujatiach a občas nám pomáhajú. Výhodou orchestra je, že jeho členovia sú predstaviteľmi viacerých generácií a spolu sa ľahšie zapájajú do jednotlivých činností.

Dychový orchester síce nie je slovenským kultúrnym telesom, ale naši mladí majú medzi sebou úzke kontakty a v rámci programov sú často spolu. Tým sa do našej blízkosti dostane ešte viac mladých.

Generačné problémy sa objavujú v ostatných dvoch kultúrnych telesách. Ochotnícke divadlo ešte má niekoľko mladších členov, ale je ich veľmi málo, lebo mladí sú veľmi zaneprázdnení. Okrem toho je v tejto oblasti potrebné dokonalé ovládanie slovenčiny, čo robí mládeži ťažkosť.

Najväčšie ťažkosť máme so speváckou skupinou Rozmarín, ktorá pomaly zaniká, lebo v jej činnosti nemá kto pokračovať. Teší nás, že slovenské ľudové piesne sa naďalej chránia v repertoári mandolínového orchestra.

Múzeá

Dôležitým segmentom národnostného života Komlóšanov je to, že toto mesto je mimoriadne bohaté na múzeá. Sú v nich pozbierané pamiatky z minulosti pre budúcnosť. Komlóšania sú veľmi hrdí na tieto zbierky a s radosťou ich ukazujú hosťom. Zo školy pravidelne chodievame na netradičné vyučovacie hodiny do múzeí, aby sme oboznámili deti s tradíciami predkov a s históriou nášho mesta. Deti majú rady tieto interaktívne hodiny, získajú príjemné zážitky a nové vedomosti o živote Slovákov.

Slovenský Komlós je mesto bohaté na slovenskú kultúru a tu žijúci si uvedomujú, že sú majiteľmi nesmiernych hodnôt. Radi vítajú návštevníkov, Slovákov a ľudí hocijakej národnosti, aby predstavili perličky svojho života. Dúfam, že teraz vyrastajúca slovenská inteligencia bude mať možnosť, aby sa vrátila do svojho rodného mesta a bude sa vedieť zúčastniť na zachovávaní týchto hodnôt.

Zachovávanie a ožiovovanie slovenského kultúrneho dedičstva v mimovyučovacom procese v SZŠ v Sarvaši

(Prednáška)

Kultúrne dedičstvo môžeme definovať ako súbor hmotných a nehmotných dokumentov, ktoré sa vytvárajú tvorivou činnosťou človeka počas vývoja ľudskej spoločnosti po súčasnosť.

Nehmotné dedičstvo tvoria mená, priezviská, folklór, piesne, básne, povesti, hudobné diela, jazyk, kým hmotné dedičstvo je výtvor ľudskej činnosti alebo predmet, ktorý pripomína minulosť: budovy, šperky, predmety každodenného použitia, gastronómia a pod.

Naša škola patrí medzi školy, v ktorých sa deti učia slovenský jazyk metódou cudzieho jazyka. Žijeme v meste, ktoré takmer pred 300 rokmi osídlili Slováci, tak môžeme s istotou povedať, **že skoro každá rodina má slovenské korene. Naša škola dôsledne dbá** o vytváranie a prehlbovanie národnej a kultúrnej identity žiakov. Spomínané hmotné a nehmotné kultúrne dedičstvo nielen zachovávame, ale aj oživujeme rôznymi aktivitami, vytvárame kladný vzťah žiakov k slovenskému jazyku a slovenskej kultúre aj v mimovyučovacom procese. Kolektív našej školy dbá o to, aby sa jazyk a tradície prirodzene dedili z pokolenia na pokolenie. Veľmi účinnou formou pri dosahovaní týchto cieľov je zapájanie žiakov slovenskej základnej a materskej školy do kultúrnych aktivít Kultúrneho spolku sarvašských Slovákov.

Žiaci školy každoročne pripravujú pod vedením učiteliek slovenského jazyka slovenské kultúrne programy, ktorými pozdravia členov spolku pri príležitosti Medzinárodného dňa žien, pripomenú im a oživia veľkonočné a vianočné sviatky. Členovia školského **spevokolu** v sprievode skupiny **ci-taristov** sú častými hosťami klubových stretnutí, na ktorých si spoločne s členmi spolku zaspievajú slovenské pesničky.

Na týchto stretnutiach žiaci spoznajú páračky, priadky, bielenie kukurice, obaračky, naučia sa pripravovať *brdóce* – svadobnú cestovinu do polievky, v rámci ochutnávok pôvodných slovenských jedál ochutnajú rôzne slovenské tradičné jedlá z okolia Sarvaša. Tieto aktivity sú medzi žiakmi veľmi obľúbené a radi sa na nich zúčastňujú.

Každé leto – už pätnásťkrát, organizujeme pre žiakov našej školy **národopisný tábor**, cieľom ktorého je približovanie a zachovávanie tradícií Slovákov žijúcich na Dolnej zemi. Žiaci tak získavajú poznatky o rôznych remeslách v Maďarsku a na Slovensku a mnohé z nich si aj vlastnoručne vyskúšajú. Táto forma im umožní interaktívne sa zapojiť do učiva predmetu slovenská vzdelanosť.

Počas týchto táborov sa deti zoznámia s prácou so šúpolím, slamou, hlinou, sušenými kvetinami a rôznym prírodným materiálom. Pri navliekaní korálikov a vyšívaní sa rozvíja tvorivá fantázia a estetický vkus detí. Pod vedením ľudových umelcov si vyskúšajú hrnčiarstvo, košíkárstvo a drevorezbárstvo a spoznajú ich čaro.

Počas letného tábora sme oživilí aj zvyky sarvašskej slovenskej svadby. Svadba je jednou zo zložiek tradičnej ľudovej kultúry, striedajú sa v nej hmotné, ako aj nehmotné hodnoty. Svadba patrí do oblasti rodinných zvykov, o ktorých sa učia žiaci na hodinách slovenskej vzdelanosti.

Do prípravného obdobia svadby sa zapojili všetci žiaci našej školy. Žiaci vyšších ročníkov s učiteľkami plánovali a vytvárali ručne i na počítači svadobné pozvánky. Spomedzi detí sme vybrali družbov, starejších, mladý pár, krstného otca a rodičov. V príprave pokračovali so svojimi učiteľkami. Začali sa učiť svadobné vinše a text odobierky. Vo voľnom čase menší žiaci vyrábali pekné ozdobné kvety z krepového papiera. Ako býva pred riadnou svadbou zvykom, aj u nás deti so svojimi učiteľkami piekli drobné svadobné koláče, aby na svadbe mohli ponúkať pozvaných hostí.

Pod vedením remeselníčky sme zo šúpolia a z orechových škrupín pripravili drobné darčeky. Deň pred svadbou sme dievčatám uplietli vrkoče s farebnými stužkami a v školskej jedálni sme prestreli svadobné stoly.

Svadba sa začala odobierkou na školskom dvore za prítomnosti detí, rodičov a učiteľov. Svadobnú atmosféru a dobrú náladu navodili slovenskými piesňami členovia citarového krúžku.

Starejší vypýtal mladú nevestu pre ženícha od rodičov a mladý pár spolu s krstným otcom sa poďakovali za starostlivosť a výchovu svojim rodičom. Po odobierke si mladý pár a hostia sadli na *hintov*, povozili sa po meste a odišli na sobáš. Po ich návrate svadobná veselica pokračovala veselou tanečnou zábavou pod vedením skúsených tanečníkov. Po temperamentných tancoch všetkým účastníkom dobre padol chutný obed a svadobná torta.

Organizovanie zvýšenej prezentácie slovenskej kultúry a umenia, prezentácie prírodných krás, známych miest, dedín a významných osobností Slovenska sa koná už tradične každý rok v našej škole v rámci slovenského týždňa. Cieľom tejto činnosti je zapojiť čo najviac žiakov prvého aj druhého stupňa do rôznych lákavých aktivít pripomínajúcich zvyky a život na Slovensku. Všetky aktivity sa tematicky zameriavajú aj na kultúru, históriu, zemepis a súčasnosť Slovákov v Maďarsku.

Žiakom ponúkame pestrofarebnú paletu programov, ako premietanie filmov v slovenskom znení, rozhlasové okienko a slovenskú hudbu počas prestávok, vypracovanie projektov k danej téme, návštevu Slovenského pamiatkového domu, vedomostné kvízy o Slovensku a o Sarvaši, recitačnú súťaž v prednese slovenskej poézie a prózy, spevácku súťaž detí – interpretáciu ľudových, ale aj moderných detských slovenských piesní, varenie a pečenie tradičných slovenských gastronomických špecialít a oživenie sviatkov.

Dôkazom zachovávanía hmotného dedičstva je tzv. Kútik ľudového umenia na prvom poschodí našej školy. Je to stála výstava bežných predmetov našich predkov: žehličky, *cedníky*, kolovrátok, výšivky, krčahy a iné veci pripomínajúce každodenné práce pracovitých sarvašských Slovákov v minulosti. Vystavované predmety doniesli deti a učitelia školy z domu od starých rodičov.

Vyskúšať si starodávne remeslo – tkanie na krosnách, je ďalšia obľúbená činnosť našich žiakov, ktorí majú možnosť stráviť popoludnie v tradične zariadenej slovenskej izbe so starým nábytkom a s krosnami. Je pre nich veľkým zážitkom vlastnoručne si utkať niekoľko centimetrov *pokrovca*.

Národnú identitu našich žiakov rozvíjame, posilňujeme prostredníctvom znalosti slovenského jazyka, národných dejín a kultúry národa.

Pri približovaní a prezentovaní kultúrneho dedičstva našich predkov využívame najrôznejšie formy mimoškolských aktivít. Deti si vysoko vážia aj možnosť každoročne vycestovať so školou na Slovensko, kde sa im tiež poskytuje možnosť poznávať svojich predkov a ísť v ich stopách.

Slovenský svet v Bihore a Salaji

My tu dnes chceme vyjadriť túžbu stretnúť sa s ľuďmi, ktorých vlasťou je Slovensko. A to nie je jediná motivácia, ktorá nás sem privábila. Všetci sme učitelia a máme vplyv na výchovu mladých, pomáhame im vštepovať lásku k slovenskej kultúre, lebo tak, ako zvýraznila Dominique Schnapper, francúzska sociologička a politologička, „škola, keďže je organizovaná priamo štátom, alebo len pod jeho kontrolou, je inštitúciou národa v dokonalosti.“¹

Delegácia Lýcea Jozefa Kozáčka z Bodonoša má ako cieľ v čo najväčšej miere prispieť k rozšíreniu a prehĺbeniu poznania minulosti a súčasnosti slovenskej bihorskej a salajskej oblasti. Aby sme vás presvedčili, že za naplnením svojho cieľa naozaj ideme, spolu s mojimi kolegami, sme sa dohodli, že vám budem prezentovať najvýznamnejšie akcie nášho lýcea a taktiež mimoškolské aktivity, ktorých sa zúčastňujú naši bihorskí a salajskí žiaci.

Škola spolupracuje so Zväzom Slovákov a Čechov v Rumunsku, ktorý veľa programov finančne podporuje. Finančné a materiálne dary dostávame aj zo Slovenska.

V chronologickom poradí vám predstavíme niektoré akcie, ktoré prispievajú k zachovávaniu slovenskej kultúry.

Mládežnícky slovenský svet 2013

1. jún – Medzinárodný deň detí

1. jún 2013

Oradea, župa Bihor, Rumunsko

1 Dominique Schnapper, *La Communauté des citoyens. Sur l'idée moderne de nation*, Ed Gallimard, NRF essais, Paris, 1994, p. 131.

**Medzinárodný slovenský mládežnícky festival v Čerpotoku,
9. ročník - spoločný dolnozemsý projekt**

Jún 2013

Čerpotok, župa Bihor, Rumunsko

Účasť na Folklórnom festivale pod Poľanou v Detve

Júl 2013

Detva, Slovensko

**Účasť na Južnoslovenských detských a mládežníckych folklórnych
slávnostiach v Dulovciach**

Júl 2013

Dulovce, Slovensko

Detský folklórny festival v Gemelčičke

August 2013

Gemelčička, župa Salaj, Rumunsko

Účasť F. S. Ďatelinka v Levicach

August 2013

Levice, Slovensko

Medzinárodná súťaž slovenskej ľudovej piesne Cez Nadlak je...

September 2013

Nadlak, župa Arad, Rumunsko

Vinobranie

September 2013

Bodonoš, župa Bihor, Rumunsko

Dni slovenskej kultúry v bihorskej oblasti

16. október 2013

Oradea, župa Bihor, Rumunsko

Prehliadka vianočných obyčají

Slovákov v Bihore

December 2013

Oradea, župa Bihor, Rumunsko

Pridajme ešte aj bohoslužby, na ktorých sa niekedy zúčastňuje celá škola, lebo rímskokatolícka viera je charakteristickým elementom Slovákov v Bihore a Salaju. Rímskokatolícky kostol zhromaždil a zjednotil Slovákov ako jednu kompaktnú komunitu.

Sem patria aj športové súťaže, olympiády, recitácia básní, súťaž Prečo mám rád slovenčinu, multikultúrne dni v Bukurešti, rôzne aktivity dolnozemskej Slovákov, články, ktoré píše žiaci a ktoré sú potom vydané v školskom bihorskom časopise Prameň alebo v časopise Naše snahy, folklórne súbory Lipka, Ďatelinka a Cerovina, slávnostné večery ľudovej kultúry organizované pri rôznych príležitostiach.

Ďakujem za pozornosť. Ak môj krátky príhovor nebol na úrovni literárnej slovenčiny, prepáčte, ale srdcom určite bol. Prezradím vám, že slovenčinu som sa učila z lásky sama, pomocou počítača, bez žiadnych pedagógov a teraz v škole so slovenským vyučovacím jazykom učím francúzštinu.

Inovatívne digitálne pomôcky v Predškolskej ustanovizni Včielka v Báčskom Petrovci

„Ak budeme dnes učiť deti včerajšími metódami, ukradneme im zajtrajšok.“

John Dewey

Žijeme v dobe technických vymožeností a digitálne pomôcky, počítače, komunikačné zariadenia a internet čoraz viac prenikajú do nášho života, a tým i do oblasti vzdelávania. Keďže už väčšina rodín vlastní počítač s príslušenstvom a ovláda prácu s ním, je samozrejmé, že si ho všimne aj najmladší člen rodiny, zaujme jeho pozornosť a priláka ho vyskúšať si tie malé tlačidlá, myšku...

Základy programu výchovy a vzdelávania predškolských detí v Srbsku nežiadajú uvádzanie detí pedagógmi do základov ovládania práce s počítačom. Ale i napriek tomu som mienky, že by deti mali mať možnosť už v predškolskom veku riešiť interaktívne úlohy v detských edukačných softvéroch, zvládnuť na elementárnej úrovni prácu s počítačom. Pri získavaní zručností v práci s počítačom podobne ako pri ostatných základných zručnostiach je potrebné, aby ich dieťa získalo už v predškolskom veku. Lepšie ich pochopí a efektívne dokáže využívať. Počítačová technika môže byť pre deti zdrojom poznávania, skúmania, komunikácie, vyjadrovania sa a rozvíjania ich logického myslenia. Práve deti v rannom veku sú vášnivými používateľmi rôznych technologických zariadení a elektronických hračiek.

Predškolské ustanovizne vo Vojvodine zamerané na výučbu v slovenskom jazyku sa z pohľadu vybavenosti digitálnymi pomôckami nenachádzajú na pozoruhodnej úrovni, ale Predškolská ustanovizeň Včielka v Báčskom Petrovci sa môže pochváliť svojou vybavenosťou. Disponuje a do pedagogických činností zaraďuje: interaktívnu tabuľu s dotykovým disple-

jom, edukačné softvéry: Ovocie a zelenina, Domáce zvieratá, Prírodné spoločenstvá, Hudobné nástroje, Premávkové prostriedky, Začínam sa učiť a digitálne pomôcky: digitálny mikroskop EASI-SKOPE, digitálny fotoaparát s kamerou TUFF-CAM, MP3 mikrofón, hovoriace štipce a programovateľnú Včielku BEE-BOT s obojstrannými tematickými podložkami.

Osobne patríam k zástancom integrovania digitálnych pomôcok do procesu vzdelávania. A to z dôvodov, že je pedagóg v pozícii ponúknuť deťom niečo viac. Viac priestoru a možností pre pocit radosti zo samotného poznávania a odhaľovania. A i preto, že je dôležité, aby edukácia v súčasných podmienkach v predškolských ustanovizniach prebiehala v podnetnom prostredí, aby bola príťažlivá a efektívna, nie stereotypná a nudná. Dieťa má do kolektívu prichádzať s radosťou a tešiť sa zo spoločnej hry. Pri práci s modernými pomôckami je dieťa silno motivované, čo je dôležité aj z dôvodu, že sa v tomto veku vytvárajú základy motivácie dieťaťa k učeniu, ktorá ovplyvňuje jeho úspešnosť ako v škole, tak i v živote. Vzťah k poznaniu, k ľuďom, k sebe samému ovplyvnia učiteľky, ktoré pristupujú k práci aktívne, systematicky vyhľadávajú a pripravujú materiály a pomôcky pre vzdelávacie činnosti, sústavne inovujú svoju prax a hľadajú najefektívnejšie spôsoby vyučovania.

Chcem veriť, že si digitálne technológie v budúcnosti nájdu väčšie uplatnenie v pedagogickej praxi u väčšiny predškolských zariadení a učiteľky budú k nim primerane pristupovať a hľadať spôsoby na ich zmysuplné použitie v edukačnom procese.

Na jednu vec predsa netreba zabúdať. Ani jedna digitálna hračka nenahradí ľudský kontakt, komunikáciu človeka s človekom. Preto je úlohou a zodpovednosťou nás dospelých, aby sme našli správnu mieru v integrácii digitálnych pomôcok, hier a edukačných programov do vzdelávacích aktivít.

Dátum:	
Škola:	
Trieda:	7.1
Predmet:	Slovenský jazyk
Vyučovacia jednotka:	Ján Čajak ml.: Zypa Cupák
Tematický celok:	Literatúra – Naši ľudia
Cieľ hodiny:	upevniť poznatky o živote a tvorbe spisovateľa, charakteristika postáv a prostredia, reprodukovať dej, rozvíjať tvorivosť, empatiu a zážitkovosť, naučiť žiakov pozeráť sa na problémy z viacerých strán a v konečnom dôsledku môžeme podporiť aj ich kreativitu
Štandardy:	SJ.3.1.1. vyhľadáva, vyčleňuje a porovnáva informácie podľa zadáných kritérií SJ.3.1.2. vyčleňuje kľúčové slová a vie vystihnúť podstatu textu SJ.3.2.2. zostavuje argumentačný text SJ.1.4.5. vie vyhľadať a určiť hlavné a vedľajšie postavy v texte SJ.1.4.6. vie určiť základné prvky umeleckého literárneho diela: tému, fabulu, čas a miesto deja SJ.2.4.6. vie vysvetliť pojem literárna postava; dokáže charakterizovať jednotlivé postavy (kladné, záporné) z čitateľského hľadiska SJ.3.4.4. dokáže charakterizovať jednotlivé postavy (kladné, záporné) z čitateľského hľadiska a svoje tvrdenie podložiť argumentmi SJ.3.4.5. vie vysvetliť podstatu zápletky ako kompozičnej fázy deja v známom texte
Typ hodiny:	upevňovanie učiva
Metódy a formy práce:	demonštračná metóda, diskusia, práca s textom, práca v skupinách, prezentovanie, hranie rolí – scénka, zážitkové metódy nová forma brainstormingu – Šesť mysliacich klobúkov frontálny, individuálny, kooperatívny
Pomôcky:	bludisko o Čajakovi - životopis, dataprojektor a ppt prezentácia – literárny kvíz, učebnica, Zypa Cupák – úryvok z filmu, úlohy vytlačené na lístkoch v podobe farebných klobúkov, papiere s ilustráciou Zypa Cupáka, komiksové bubliny pre skupiny a list... na hranie rolí rekvizity a pod.

Čas	Metodický postup	Poznámky
úvod: približne 5. minút	Evokácia: žiakov rozdeliť do 6 skupín, každý žiak si nájde svoje miesto podľa kartičiek, kde sú napísané mená žiakov jednej skupiny. Žiaci dostanú bludisko, v ktorom majú vyhľadať cestičku od štartu po cieľ, postupujúc po políčkach, ktoré obsahujú presné informácie o spisovateľovi. Týmto si zopakujeme informácie, ktoré odzneli na minulej hodine. Pracujú 5 minút a potom jedna skupina prečíta výsledky svojej práce. Žiaci zhodnotia, ako sa im úloha podarila, a kto chce, môže ešte doplniť informácie o Čajakovi.	Žiaci pracujú v skupinách, konzultujú a vypracúvajú bludisko.
Hlavná časť: 10 minút	Literárny kvíz - ppt prezentácia: žiaci odpovedajú na otázky súvisiace s literárnym textom formou kvízových otázok. Otázky budú kolovať pre všetky skupiny. Keď jedna skupina nemá správnu odpoveď, odpovie skupina, ktorá sa prvá prihlási.	Žiaci odpovedajú na otázky, konzultujú, spolupracujú.
5 minút	Nasleduje premietanie filmu Zypa Cupák.	
2 minúty	Zhodnotenie filmu: Ako na vás zapôsobil film? Či vám niektorá postava bola sympatická a ktorá? Či literárny text v úplnosti korešponduje s filmom? Čo má podľa vás väčšiu hodnotu, kniha alebo film? Keby ste boli hercami, ktorú postavu by ste chceli stvárniť?	Žiaci sledujú film a potom zhodnotia svoje pocity, myšlienky o filme. Porovnávajú úryvok s filmom.
približne 10 minút	Práca skupín - nová forma brainstormingu Šesť mysliacich klobúkov je metóda kreatívneho myslenia a riešenia problémov. Jej princípom je použitie šiestich rôznych uhlov pohľadu na jednu vec. Týchto šesť uhlov je symbolicky vyjadrených šiestimi farbami – biela, červená, žltá, čierna, zelená a modrá	Práca skupín trvá približne 10 minút, potom nasleduje prezentovanie.

1. skupina:

Biely klobúk: Je to farba nestrannosti. Žiaci udávajú len konkrétne fakty, čísla, informácie bez emócií. Títo žiaci sú len ako nejaký počítač, ktorý zbiera údaje. Žiaci v tejto skupine si pripravia stručnú reprodukciu bez hodnotenia, bez vyjadrenia vlastných názorov. Môžu stručne informovať o prostredí, v ktorom sa odohráva dej, môžu povedať mená hlavných postáv a pod.

2. skupina:

Červený klobúk: Farba emócií. Žiaci, ktorí majú tento klobúk na hlave, rozprávajú pod vplyvom citov prehnane emocionálne, spontánne, uvoľnene, nemusia zdôvodňovať svoje pocity. Táto skupina žiakov opíše a vysvetlí svoje pocity po prečítaní úryvku. Povedia, ktorá postava si získala ich srdce, čo im urobilo radosť a naopak, ktorá postava ich nahnevala.

3. skupina:

Žltý klobúk: Farba slnka a optimizmu. Žiaci sa dívajú na veci pozitívne. Vysvetľujú argumenty tak, že pôsobia až ako prehnaní optimisti. Snažia sa vysvetliť, prečo je prečítaná ukážka pekná a dobrá. Píšu o pozitívnych veciach, ktoré objavili. Tieto hodnoty opierajú o konkrétne argumenty. Môžu tiež hovoriť o postave, ktorá sa im javí ako dobrá, vysvetlia svoje tvrdenia a vypíšu aj konkrétne vety z ukážky, ktoré potvrdzujú ich stanovisko.

4. skupina:

Čierny klobúk: Farba smútku a pesimizmu. Žiaci rozprávajú pesimisticky, hľadajú, čo je v úryvku negatívne, hľadajú problémy, úskalia. Upozorňujú na ne. Kritiku opierajú o konkrétne argumenty. Uvažujú nad tým, prečo sa niektorá z postáv správa negatívne, hľadajú dôvody jej správania. Vypíšu vety, v ktorých cítiť zlo, negativizmus. Vysvetlia, prečo to tak je.

	5. skupina: Zelený klobúk: Je to farba tvorivého a pozitívneho myslenia. Žiaci, ktorí majú tento klobúk, hovoria o téme tak, že sa snažia vymyslieť niečo nové, ešte nepoznané, čo súvisí s danou problematikou. Dávajú odpovede na otázky: Ako vec alebo situáciu ináč využiť? Čo môže iné ponúknuť? Vymýšľajú nové nápady. Žiaci vymyslia napríklad iný záver, iný zvrat v deji, nový nadpis, resp. vymyslia ďalšiu postavu, ktorá môže vstúpiť do deja a môže ho ovplyvniť. 6. skupina: Modrý klobúk: Je to klobúk nadhľadu, objektivity. Je to tiež farba neba nad hlavou. Kto ho má na hlave, nachádza sa práve v riadiacej funkcii. Žiaci v tejto skupine všetkých počúvajú a dávajú dokopy informácie, ktoré v triede odzneli. Snažia sa viaceré pohľady zhrnúť, nájsť riešenie, východisko, vypracúvajú závery. <i>Využívanie techniky šiestich mysliacich klobúkov v procese vyučovania nám môže otvoriť nové možnosti pri interpretácii textu, naučí žiakov pozerat sa na problémy z viacerých strán a v konečnom dôsledku môže podporiť aj ich kreativitu.</i>	Svoje práce - <i>klobúky</i> žiaci nalepia na veľký papier, kde sa v strede nachádza nalepená ilustrácia Zypa Cupáka.
približne 5 minút	Prezentovanie skupín	
4 minúty	Scénka: vyzveme žiakov, ktorí zahrajú scénu. / na domácu úlohu si mali prichystať dialógy/	Žiaci zahrajú scénu, rozhovor medzi Ančou a Ďurom, a rozhovor na policajnom úrade.
2 - 3 minúty	Každá skupina dostane komiksové bubliny, na ktoré napíše svoj odkaz Zypa Cupákovi a Anči, odporúčanie, výstrahu, návrh na riešenie ich problémov, konfliktov a pod.	Žiaci svoje odkazy – <i>bubliny</i> prečítajú a vložia do obálky, ktorá nám predstavuje fiktívny list Ďurovi Sirákovi.

Záver 5 minút	Zážitková metóda – vyjadrovanie emócií pomocou predmetu. Hra s fiktívnym listom: žiaci si budú podávať list na povel učiteľky, s určitou emóciou budú podávať a prijímať list tak, aby vyjadrili: lásku, radosť, sklamanie, prekvapenie, nenávisť, netrpelivosť, obdiv, hnev, úľavu, potešenie, rozhorčenie, nervozitu, šťastie... Evaluácia hodiny: vyzveme žiakov, aby zhodnotili svoju prácu tak, že ukážu palec hore, palec dolu alebo palec nabok. Učiteľka žiakov pochváli za ich snahu a dobré nápady tak, že ich vyzve, aby zodvihli pravú ruku a spolužiaka z pravej strany potľapkali po ramene. Voliteľná domáca úloha: ➤ Ppt prezentácia o spisovateľovi a diele ➤ Komiks podľa úryvku	
---------------------------------	--	--

Ján Čajak ml. – životopis a charakteristika tvorby

riešenie

	učiteľ, prozaik, novinár, redaktor časopisov, prekladateľ	narodil sa v Báčskom Petrovci 1879	pracoval na veľvyslanectve v Česku	existovali 4 generácie Čajakovcov				
	narodil sa v Selenci roku 1897	študoval medicínu a filozofiu	po vojne pracoval na Ministerstve zahraničia ČSR v Maďarsku	jeho literárnu tvorbu ovplyvnili realističtí spisovatelia	román Zuzka Turanová			
	syn prozaika Jána Čajaka a vnuk básnika Janka Čajaka	študoval evanjelickú teológiu a pedagogiku	profesor slovenčiny a dejepisu na gymnáziu v Petrovci	jeho literárnu tvorbu ovplyvnili romantickí spisovatelia	humoristická poviedka Baťa Ondriš Pazúrik	zberateľ ľudovej slovesnosti	na charakterizáciu postav využíva slang	
	Prekladal z anglického a macedónskeho jazyka	písal cestopisy	napísal poviedku Suchoty	bol učiteľom v základnej škole	jeho literatúra má prvky satiry, ironie a humoru	román Rodina Rovesných	na sklonku života písal básne	
		bol autorom mnohých učebníc	napísal početné divadelné hry	vyzdvihoval dobové udalosti a významné osobnosti	dolnozemska tematika s lokálnym koloritom a nárečovým slovníkom	od roku 1949 žil v Bratislave, kde aj umrel roku 1982	pseudonymy Ján Blathan-ský a Ján Svätotajský a i.	
		bol štúrovským spisovateľom		písal podľa vzoru ľudovej tvorby	pobudol v Južnej Amerike a Chorvátsku	v jeho tvorbe dominuje vojnová tematika	Cieľ	

Rozvoj komunikačných kompetencií u detí predškolského veku

*(podľa Jany Kupcovej: Učíme slovenčinu komunikačne
a zážitkovo, SPN, Bratislava, 2003)*

Komunikačná kompetencia je schopnosť používať jazyk v rozličných komunikačných situáciách s oporou o elementárne poznanie jazykového systému (Valeková - Liptáková, 1993, s.17). Je to schopnosť vedome vyberať pre komunikát najvhodnejší jazykový materiál z jazykového systému a výber aj primerane odôvodniť. Komunikačná kompetencia je teda stupeň ovládania jazyka a schopnosť používať ho v komunikácii. Je dôležité osvojiť si nielen žiaduce verbálne správanie, ale aj neverbálne výrazové komponenty.

Komunikačná kompetencia dieťaťa sa utvára tak, že dieťa sa učí, kedy má hovoriť a kedy nie, o čom hovoriť, s kým, kde a akým spôsobom. Komunikačná kompetencia sa formuje neustále, sústavne a systematicky. Jej formovanie predpokladá presný metodický postup, pri ktorom vychádzame najprv:

- z formovania procesu poznávania a pozorovania (zmyslami aj cez text),
- z procesu čítania aj porozumenia textu,
- z procesu počúvania a porozumenia textu a s tým súvisiaceho problému kladenia otázok
- a z interpretácie textu.

Prvoradým cieľom a základnou úlohou komunikačného vyučovania slovenského jazyka je rozvíjať **komunikačné zručnosti** detí. Zručnosť chápeme ako schopnosť vykonávať prácu alebo činnosť rýchlo a dobre, ob-

ratne a šikovne. Komunikačné zručnosti rozdeľujeme do dvoch veľkých skupín založených na podobných funkciách:

- počúvania a čítania (receptívne - zahŕňa činnosti, pri ktorých dieťa dostáva informácie a myšlienky z vonkajších zdrojov, sú to hlavne spôsoby, ktorými ľudia prijímajú informácie od iných),
- rozprávania a písania (produktívne - zahŕňa činnosti, pri ktorých vytvára myšlienky a informácie, aby sa o ne podelilo s inými).

Komunikačné zručnosti rozvíjame niekoľkonásobným opakovaním komunikačného aktu v tých istých alebo v podobných modelových komunikačných situáciách s vymedzenou komunikačnou úlohou a komunikačným zámerom, z čoho potom vyplynie príslušný komunikačný postup. Pri výbere komunikačných postupov a aktov prihliadame na didaktické zásady vekuprimeranosti, systematickosti a sústavnosti výučby. Pri formovaní rečovej praxe žiakov mladšieho školského veku vyberáme iba tie komunikačné postupy a komunikačné akty, ktoré sú adekvátne ich rečovým možnostiam.

Detská reč a komunikačné vyučovanie jazyka

Úspešné jazykové vyučovanie predpokladá poznať úroveň reči detí a osobitne poznať, do akej miery sú schopné intuitívne tvoriť text. Bez poznania detskej reči sa komunikačná koncepcia vyučovania nedá realizovať. Pri rozvíjaní komunikačných zručností je pre učiteľa/vychovateľa východiskom analýza vývinu detskej reči a dôkladné poznanie rečového prejavu detí mladšieho školského veku.

Osvojovanie jazyka je komplexným procesom, ktorý pozostáva z množstva čiastkových fáz. Literatúra o vývine detskej reči je veľmi bohatá, napriek tomu sú v tejto oblasti ešte mnohé nejasnosti. Isté však je, že verbálny vývin dieťaťa je neoddeliteľnou súčasťou jeho kognitívneho a sociál-

neho vývoja. Rovnako nesporné sa zdá tvrdenie, že na osvojovaní jazyka sa podieľajú **vrodené mentálne predpoklady** ako súčasť biologickej a psychickej výbavy dieťaťa a **stimulácia prostredím**. Mienim, že základným činiteľom, ktorý stimuluje dieťa pri osvojovaní si jazyka, je jeho interakcia s dospelým. Významnú úlohu tu zohráva komunikačný zámer dospelého a formálne prostriedky, pomocou ktorých ho dáva najavo.

Podľa J. Brierleyho (1996, s. 29) je väčšina mozgovej kôry pri narodení ako nepopísaná tabuľa, na ktorú sa postupne zapisujú lekcie skúsenosti, vrátane reči. Podstata tejto tabule je určená dedičnosťou. Vývin reči v ranom štádiu sa teda javí ako naprogramovaný dedičnosťou, avšak dobré rečové prostredie tieto predispozície ďalej rozvíja.

Medzi prvé hlasové prejavy patrí krik dieťaťa, výskot a džavot. Fenomén džavotania je špecifický ľudským prejavom a zároveň typickou činnosťou dojčťa. Džavotanie sa postupne vyznačuje väčšinou jasnosťou zvukov, ktoré sa začínajú podobať článkovej reči. Približne okolo jedného roku sa táto predrečová fáza končí a zhľuky zvukov sa čoraz viac podobajú slovám daného jazyka. Po prvom roku nastáva obdobie opakovania izolovaných slov. Spočiatku ide o skomolené fonetické pokusy, postupne sú to neohybné slová. Slovo predstavuje celú vetu. Slovnú zásobu tvorí 10 - 12 slov. Záujem dieťaťa o komunikačné zblíženie sa s okolím pomerne rýchlo rozširuje jeho slovník. Okolo osemnásteho mesiaca sa objavujú prvé kombinácie slov, hovoríme o tzv. dvojslovnom období. V slovníku detí prevládajú citoslovčia a podstatné mená. Slovesá, prídavné mená a ostatné slovné druhy sa v plnej miere vyskytujú až v reči trojročného dieťaťa.

Medzi druhým a tretím rokom začína dieťa presne chápať význam slov (porozumenie je veľmi výrazné), je schopné podať veku primerané definície (podľa účelového vzťahu), postupne spája slová do jednoduchých viet. Jeho slovník je bohatý a originálny. Vynachádzavosť a tvorivosť v jazykovom vyjadrovaní často dospelých prekvapí. Tretie narodeniny dávajú dieťaťu do vienka najcennejší dar a majetok ľudstva - reč. Tá sa stáva jeho hlavným prostriedkom v rozvoji činnosti a myslenia, mení i celkový ráz

jeho správania. Pri dosahovaní týchto čiastkových výsledkov dievčatá o niečo predstihujú chlapcov.

Dieťa celkom zrozumiteľne komunikuje, vie vyjadriť svoje potreby a city, jeho slovnú zásobu tvorí asi 1000 slov. V jednoduchých vetách, ktoré bez problémov tvorí, sa objavuje podmet, prísudok a predmet. Osvojením si množstva nových poznatkov a pribúdaním skúseností reč rýchlo napreduje. Proces učenia, teda poznávanie štruktúry jazyka a získavanie jazykového citu, sa dá asi v štyroch rokoch považovať za skončený. Dieťa veľmi dobre rozumie reči dospelých a tvorí zrozumiteľné odpovede.

Päťročné dieťa vie vyjadriť svoje myšlienky obsahovo a formálne dostatočne presne. Do piateho roku narastá v reči detí počet otázok, možno hovoriť takmer o „záľube“ pýtať sa, potom ich počet klesá. Deti v tomto období kladú aj také otázky, na ktoré poznajú odpovede. J. Mystrík (1999, s. 387) pripomína, že v najmladšom detskom veku nie je citu na rozlišovanie štylistickej hodnoty slova. Dieťa je ochotné používať pejoratívne a vulgárne slová rovnako ako vecné alebo citovo kladne zafarbené slová. Ak si dieťa „donesie“ nový výraz zvonku, iba podľa reakcie rodičov odhadne jeho štylistickú hodnotu. Syntaktické štruktúry používaných viet sú čoraz zložitejšie a veľmi sa nelíšia od viet dospelých; v tomto období sa reč detí líši od reči dospelých už iba štýlom. Ďalší jazykový vývin sa už viac týka kvantitatívnej stránky, osvojovania nových slov, spresňovania ich pojmového obsahu, schopnosti ďalších prejavov a odstránenia niektorých nedostatkov vo výslovnosti.

Dievčatá vo veku päť až šesť rokov predstihujú chlapcov vo výslovnosti a plynulosti reči; v niektorých ukazovateľoch vývinu reči (v slovnej zásobe a porozumení slovám) však chlapci dievčatá dosahujú, ba dokonca predstihujú.

Stáva sa, že vyjadrovanie dieťaťa nie je príliš dobré, ale jeho porozumenie môže byť vynikajúce. Vývin reči je zložitý individuálny proces, a tak je potrebné všetky uvedené mílniky interpretovať opatrne.

Šesťročné deti vedia vyjadriť všetko, čo majú na mysli. Disponujú asi 2 500 - 3 000 slovami, pričom do jedenásteho roku ich slovná zásoba prud-

ko rastie (strojnásobuje sa). Nielen kvantitatívne, ale aj kvalitatívne, lebo zo slov ako výrazu myšlienkových obrysov sa postupne vytvárajú pojmy s väčšou obsahovou presnosťou.

Medzi šiestym a siedmym rokom dieťa vstupuje do školy. Škola znamená značný zásah do doteraz hravého spôsobu života. Nastáva obdobie povinností, spoločenskej kontroly, začlenenia sa do nového kolektívu, upravuje sa režim dňa. Na úspešné zvládnutie povinností v škole je dôležité dosiahnutie určitej úrovne biologického, psychologického a sociálneho vývinu.

Vstupom do školy sa vzťah dieťaťa k jazyku mení. To už nie je len dorozumievací prostriedok, výraz myšlienok, citov a želaní, ale už je to vyučovací predmet. Reči je venovaná pozornosť, je opravovaná, analyzovaná na slová, slabiky, hlásky, pribúda reč písomná a spisovná.

Podobne, ako môžeme v prvých rokoch sledovať celkový rast detskej aktívnej slovnej zásoby, môžeme tiež pozorovať, ako si deti postupne osvojujú a ovládajú rozličné slovné druhy.

Spomínali sme, že druhým závažným faktorom vývinu detskej reči je **stimulácia prostredím**. Najdôležitejšiu úlohu tu zohrávajú rodičia, ktorí sú pre deti veľkým vzorom. Napodobňujú ich výslovnosť, opakujú slová, slovné spojenia, či celé vety a tie často začnú samy používať. Okrem toho napodobňujú i komunikačné zvyky rodičov, čím sa učia, čo sa patrí a čo nie. Deti, ktoré pochádzajú z rečovo podnetného prostredia, majú obrovskú výhodu oproti deťom, ktorých domov je rečovo chudobný. Rečovo dobre vybavení rodičia sa s deťmi rozprávajú, povzbudzujú ich, pomenúvajú predmety, s ktorými sa deti hrajú, a vety s malými obmenami opakujú, pričom zároveň predvádzajú, čo hovoria. Tým, že s nimi hovoria, i keď deti s počiatku všetkému nerozumejú, pomáhajú rýchlemu rastu ich slovnej zásoby. Naopak, rodičia, ktorí sa s deťmi do desiatich rokov rozprávajú málo, môžu podľa J. Brierleyho (1996, s. 48) zostať celý život rečovo zaostalé. Ide najmä o deti zo sociálne slabších rodín, ktoré majú obmedzené možnosti spoločenského kontaktu.

Deti, ktoré sú v stálom kontakte s dospelými, sa vyvíjajú z rečovej stránky rýchlejšie (aj najmladšie deti z mnohodedných rodín). Niektorí odborníci tvrdia, že dvojčiky sa rečovo vyvíjajú trochu pomalšie. Ako vidieť, existuje množstvo rozličných činiteľov, ktoré vývin reči detí urýchľujú alebo brzdia.

Vstupom do školy sa najväčšou autoritou a vzorom pre deti stáva učiteľ/vychovávateľ. Lahko a ochotne preberajú nielen jeho názory, napodobňujú jeho správanie, ale aj jeho písmo a spôsob rozprávania. Robia to úmyselne alebo neúmyselne. Podľa M. Čechovej (1985, s. 35) to súvisí so skutočnosťou, že obdobie mladšieho školského veku nevyniká fantáziou ani tvorivou inteligenciou. Preto v tomto veku môžeme žiakov ľahko doviesť k osvojovaniu si všetkých mechanických, stereotypných vyjadrovacích postupov, ktoré by si neskôr osvojili s nechuťou či problémami.

Najväčšia váha vo vývine jazyka a v rozširovaní dorozumievacích prostriedkov leží na človeku v jeho ranom detskom veku a potom i na 1. stupni základnej školy. Teda roky od narodenia do puberty sú rozhodujúcim obdobím, v ktorom schopnosť učiť sa je na najvyššom stupni pohotovosti. J. Brierley (1996) je v tejto súvislosti presvedčený o tom, že všetko, čo dobre a správne do malých detí „vložíme“, pravdepodobne v nich aj celý život zostane.

Súčasná koncepcia vyučovania slovenského jazyka a literatúry

Dnes sa mení celkový charakter školy a veríme, že v duchu novej doby budú učitelia tradičné koncepcie vo veľkej miere nahrádzať koncepciami rešpektujúcimi osobnosť žiaka, čiže konštruktivistickými koncepciami. Ony sa zakladajú na kritickom myslení a na fakte, že učenie má zmysel len v prípade, ak neprijíma žiak hotové poznatky, ale konštruuje nové na základe tých, ktoré predtým prijal. K týmto koncepciám smeruje i vyučovanie slovenského jazyka a literatúry.

Kľúčové slová: aktívne učenie sa, konštruktivizmus, štruktúra hodiny, inovačné trendy vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry, učiteľ a žiak v procese vyučovania literatúry.

Vyučovanie, aké dnes poznáme, prešlo vo svojom vývoji rôznymi zmenami. Východiskom stredovekého dogmatického modelu vyučovania bolo presvedčenie, že poznanie tvorí určitá pevne a jasne usporiadaná suma poznatkov, ktoré si žiak osvojí tak, že sa ich mechanicky naučí naspamäť. Základom klasického modelu vyučovania (tzv. „Stará škola“, 19. st.) je prenášanie vedomostí od toho, ktorý vie (učiteľa), k tomu, ktorý vie menej (žiakovi). To je škola usmernená na učiteľa. Ako reakcia na pasívne postavenie žiaka sa na prelome 19. a 20. storočia javia reformné hnutia. Je to súhrn teoretických koncepcií a praktických snáh vytvárajúcich modely alternatívnej školy. Známe sú pod spoločným názvom „Nová škola“. Centrum pozornosti sa prenieslo z učiteľa na žiaka. Dieťa sa stáva slnkom, okolo ktorého sa točia výchovné prostriedky, rešpektujú sa jeho záujmy, dôraz sa dáva na jeho aktivitu. Veríme, že v duchu novej doby budú učitelia tradičné koncepcie vo veľkej miere nahrádzať koncepciami rešpektujúcimi osobnosť žiaka, čiže **konštruktivistickými koncepciami**.

V správe pre UNESCO v roku 1997 *Medzinárodná komisia pre vzdelávanie v 21. storočí* vedená J. Delorsom prijala štyri strategické piliere vzdelávania pre Európu: učiť sa žiť, učiť sa učiť, učiť sa spolupracovať, učiť sa konať. Základnými východiskami tejto koncepcie sú považované pragmatizmus, konštruktivizmus, kognitivizmus a humanizmus. Tieto ťažiskové metodologické paradigmy vedného uvažovania v súčasnosti ovplyvňujú obsah, proces a celkový zmysel tohto predmetu. Jednou z úloh súčasnej školy je inovovať edukačný proces tak, aby v nej bola vytvorená priaznivá klíma. Podľa L. Kónyovej „k tomu je nevyhnutný prechod učiteľa od inštruktívneho spôsobu výučby k motivujúco-konštruktívnemu, čím dochádza k premene tradičného školstva na tvorivo-humánnu výchovu a vzdelávanie, kde je kladený dôraz na aktivitu a slobodu osobnosti.“ (Kónyová, 2011, s.5).

Práve na tomto prvku je postavený konštruktivizmus: na žiakovej činnosti učenia sa a na učiteľovej aktivite organizátora a podnecovateľa. Uplatňovanie konštruktivistického prístupu vo vyučovaní si vyžaduje: kvalitné zdroje informácií, postupov, príkladov na riešenie. Tiež i pripraveného pedagóga, ktorý je ochotný sledovať a uplatňovať nové modely. Na hodnotenie výkonu žiakov potrebujeme výkonové štandardy. Uplatňujeme adekvátne vyučovacie metódy, t.j. dávame dôraz na tímovú prácu, objavovanie, kritické myslenie. Konštruktivistický model vyučovania sa teoreticky zakladá na kritickom myslení a na fakte, že učenie má zmysel len v prípade, ak neprijíma žiak hotové poznatky, ale konštruje nové na základe tých, ktoré predtým prijal.

„Súčasná škola už nemá iba odovzdávať poznatky, rozvíjať zručnosti, ale má žiakovi ukazovať spôsob, ako sa v komplikovanom svete vyznať, ako si vyberať dôveryhodné zdroje učenia sa, ako regulovať svoje poznávanie sveta.“ (Liptáková a kolektív, 2011, s.152). Pôvodné informácie si žiak neukladá mechanicky do pamäti, ale ich transformuje, prehodnocuje, hľadá súvislosti s doterajšími vedomosťami o svete a vytvára si svoju vlastnú interpretáciu sveta, čo predstavuje **proces aktívneho učenie sa**.

V súčasnej výučbe sa na učiteľa viacej nepozera ako na osobu, ktorá iba prináša žiakom vedomosti. **Aktivity učiteľa** na hodine sú veľmi dôležité, ale ťažisko jeho práce sa posúva k príprave a organizácii vyučujúcej hodiny. „Úloha učiteľa na takýchto hodinách je diskretná, ale výnimočne dôležitá. On ako režisér, ktorý hlavnú časť svojej práce vykonal pred hodinou, nevtieravo dohliada na prácu žiakov, kontroluje a usmerňuje ich aktivity, slúži im ako radca a spolupracovník v realizácii plánovaných úloh.“ (Ivić, 2003). On je: kreátor, koordinátor, partner, regulátor sociálnych vzťahov. Teda, učiteľ ako subjekt výchovno-vzdelávacieho procesu plní vo vyučovaní niekoľko funkcií: funkcia plánovacia (príprava na edukačný proces, stanovenie cieľov hodiny, výber vyučovacích metód, foriem, prostriedkov a pod.); funkcia motivačná; komunikatívna; riadiaca; organizačná; kontrolná; funkcia hodnotiaca.

Každá výchovná koncepcia vychádza z určitého konštruktú osobnosti žiaka, najmä z jeho potenciálnych možností rozvoja a z požadovaných vlastností. V procese aktívnej výučby „žiaci sa môžu učiť aj to, čo ich zaujíma; vedia, že to, čo sa učia, má pre nich význam, zmysel; učebné požiadavky sú primerané ich schopnostiam; vedia vopred, čo sa od nich v učení očakáva; úlohy a činnosti na vyučovaní sú zrozumiteľné a zaujímavé; majú dostatok učebných zdrojov a pomôcok; prostredie v triede je estetické, čisté a podnetné; na vyučovaní je dobrá sociálna klíma; počas učenia dostávajú pozitívnu a konštruktívnu spätnú väzbu; chyba počas učenia nie je vina; majú skúsenosť, že chybu môžu vždy napraviť počas učenia sa; chyba sa nefixuje známku; majú dostatok času na to, aby sa to naučili; dáva sa im priestor na sebahodnotenie, vedia, čo sa naučili; vedia, že sa im dáva možnosť, aby sa dobre naučili a až potom sa bude skúšať a známkovať; vedia, čo, ako a kedy sa bude hodnotiť výsledok učenia; vedia, podľa ktorých kritérií môžu byť v hodnotení úspešní.“ (Gullach, 2011, s.18)

Ukazovateľmi aktivity žiakov sú otázky, ktoré nie sú reproduktívne, emocionálne reakcie (verbalizácia emotívneho zážitku, neverbálne znaky:

výraz tváre, lesk v očiach, vzrušenie, emocionálny tón hlasu, pospevovanie...), psychomotorické reakcie (mimika, poloha tela, gestá, tanec...), všeobecná psychologická atmosféra na hodine (mrmot v priebehu skupinovej práce, pozitívne nálady, zaujatost...), samostatnosť pri aktivitách, interakcia medzi žiakmi v priebehu spoločných aktivít...

Podľa L. Liptákovej (2011, s.17) **súčasná koncepcia vyučovania predmetu slovenský jazyk a literatúra je integračná kognitívno-komunikačná koncepcia** a pod ňou rozumieme: „uplatňovanie komplexného prístupu na úrovni vnútrozložkovej, medzizložkovej, medzipredmetovej, prierezovej a kompetenčnej integrácie; rozvíjanie gramotnosti žiaka – od ranej k funkčnej, resp. komplexnej gramotnosti; rozvíjanie komunikačnej a literárnej kompetencie ako súčasť rozvíjania kľúčových kompetencií žiaka; rozvíjanie kognitívnych a metakognitívnych procesov žiaka; emocionalizácia a kreativizácia dieťaťa; formovanie kultivovaného čitateľa a recipienta iných druhov umenia; formovanie kultivovaného používateľa slovenského národného jazyka.“

Zmena didaktických princípov zapríčinila aj prispôsobenie učebných pomôcok, najmä učebníc, *zmenu v organizácii vyučovania* a v štruktúre hodiny.

Základnou organizačnou formou vyučovania slovenského jazyka a literatúry je vyučovacia hodina, ktorá je časovo ohraničená a trvá 45 minút. Dnes je však lepšie hovoriť o vyučovacej jednotke, ktorá je časovo otvorenejšia organizačná forma a trvá minimálne dve vyučovacie hodiny. Podľa Liptákovej a Klimoviča (Liptáková, 2011, s. 181) dnešná didaktika uprednostňuje integrovaný typ vyučovacej hodiny, pri ktorej uplatňujeme „vnútrozložkovú integráciu (prepájanie učebných tém vnútri jednotlivých zložiek, napr. v rámci jazykovej zložky morfológické učivo s lexikálnym a pod.), medzizložkovú integráciu (prirodzené prepájanie jazykovej, komunikačno-slohovej a literárnej zložky predmetu), medzipredmetovú a prierezovú integráciu (prepájanie tém a učiva s ďalšími vyučovacími predmetmi alebo prierezovými témami), kompetenčnú integráciu (prepájanie rozvíjania kľúčových kompetencií žiaka, napr. komunikačnej kompeten-

cie s kompetenciou učiť sa, ako sa učiť a pod.)“ Takéto hodiny sú kombinovaného typu, lebo plnia viacero didaktických funkcií, napr. opakovanie učiva, osvojovanie si nového učiva, upevňovanie.

Úvod hodiny má spravidla stimulačný charakter, (s dôrazom na emócie, zmysly, záujem a zvedavosť) obvyčajne so stručným vysvetlením určeného problému. Klasické skúšanie na začiatku vyučovacej hodiny zmizlo, a tak zanikla aj neskúšaná časť triedy odsúdená na nudu a demonštráciu nezaujmu. Jadro hodiny sa venuje zadaným úlohám, polotichej práci žiackych skupín, vnútroskupinovému rozhovoru o možnostiach riešenia a zaznamenaniu výsledkov tejto spolupráce a nových poznatkov do zošitov, ktoré sú hlavnou pomôckou žiaka: dôležitejšou ako učebnica. Verejná demonštrácia získaných vedomostí a ich posudzovanie v rámci triedy nahrádzajú klasické skúšanie založené na pamäťovej reprodukcii predpísaného textu.

V súčasnej výučbe si predstavujeme kreatívneho učiteľa, ktorý je sprostredkovateľom medzi literárnym dielom a žiakom, vyhýba sa stereotypom, usiluje sa byť originálnym a v najväčšej miere pozná svoj predmet, stratégie kreatívnej výučby a má širokú škálu záujmov a vedomostí z rozličných oblastí.

Úlohou učiteľa je poskytnúť žiakom základy literárneho vzdelania, utvárať ich estetické názory a vkus, viesť ich k tomu, aby rozumeli a obľúbili si hodnoty pravej literárnej tvorby a aby mohli rozlišovať hodnoty literatúry od tendenčných a propagačných.

Inovácie a trendy, ktoré možno uplatniť vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry

Pojmom inovačné trendy môžeme v pedagogike označiť nové tendencie smerujúce k dosiahnutiu pozitívnych zmien vo vyučovacom procese. Učitelia chápu pedagogické inovácie ako niečo nové, moderné, zaujímavejšie, podnetnejšie, čo zavádzajú do vyučovacieho procesu pre zvýšenie jeho atraktívnosti pre žiakov, dosiahnutie lepších učebných výsledkov a zlepšenie celkovej sociálno-emočnej klímy v triede. Inovácie vo vyučovacom procese sa uskutočňujú cez vnútornú reformu školy. Vzťahujú sa na:

Zmenu vzťahu učiteľ – žiak. Prax ukazuje, že efektívnosť vyučovania je vyššia, ak je vzťah učiteľa a žiakov demokratický. Demokratický však neznamená liberálny, čo by žiakov ospravedlňovalo robiť, čo chcú, a učiteľa pritom považovať za rovnocenného kamaráta. Tento vzťah musí byť založený na neformálnej autorite učiteľa. Učitelia sa častejšie uchylujú k formálnej autorite, ktorú si môžu zabezpečiť pomocou nástrojov “moci”, akými sú známky, písomné práce...

Vytváranie pozitívne podporujúceho sociálneho prostredia. Školy sa snažia o vytvorenie pozitívneho sociálneho prostredia, či už materiálneho (vybavenie školy) alebo nemateriálneho (vzťah učiteľ – žiak, spolupráca s rodičmi,...). Zákon sa im snaží pomôcť znížením počtu žiakov v triedach alebo delením žiakov na skupiny pri vyučovaní voliteľných predmetov.

Inovácie učebného obsahu – zvlášť jeho redukcia.

Zmeny metód a stratégií výchovy a vzdelávania. S redukciou učebného obsahu sa utvorili podmienky pre zavádzanie nových metód a stratégií vyučovania, ktoré sú efektívnejšie, no vyžadujú si viac času na prípravu a realizáciu. Tieto metódy už nie sú založené len na získanie nových poznatkov, ale ich cieľom je naučiť žiakov s danými poznatkami pracovať, vyhľadávať ich a riešiť problémové úlohy. Žiaci sa učia prostredníctvom týchto metód spolupracovať a niešť zodpovednosť za svoje vzdelávanie.

Za východisko z uniformity v škole považuje L. Bekéniová (Kovalčíková – Bekéniová, 1996, s. 3) **niekoľko zásad hnutia novej výchovy** podľa F. Singuleho:

Nový postoj k dieťaťu – prijatie dieťaťa takého, aké je, rešpektovanie, láska, pochopenie. Detstvo je podľa novej výchovy najdôležitejším obdobím v živote človeka, preto sa má čo najviac prehĺbiť a zintenzívniť jeho prežívanie.

- Pútavosť výchovy – dieťa nemá pracovať a dobre sa správať, lebo počúva druhého, ale pretože tento spôsob správania považuje samo za žiaduci.

- Aktivita – dieťa má byť čo najčastejšie činné, má samo hľadať riešenia problémov a nie získavať ich od učiteľov.
- Orientácia na činnosť – oproti jednostrannému intelektualizmu sa nová škola orientuje na činnosť manuálnu, technickú a umeleckú.
- Rozvoj spontánnosti, fantázie, senzitivity a kreativity detí – je dôležité dať deťom príležitosť ku kontrolovanému emocionálnemu vybitiu, poskytnúť každému dieťaťu priestor na sebaujavenie v umení (literárna, výtvarná, hudobná výchova), poskytnúť deťom skúsenosť samostatného myslenia a vyjadrovania vlastných myšlienok bez strachu.

Použitá literatúra:

- 1, Gullach, E. (2011): Zbierka metód, techník a aktivít na podporu aktívneho učenia sa, Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava
- 2, Ivič, I., sa saradnicima (2003): *Aktivno učenje 2*, Institut za psihologiju, Beograd
- 3, Kónyová, E. (2011): *Rozvíjanie intrinzičnej motivácie vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry*, Metodicko – pedagogické centrum, Bratislava
- 4, Kovalčíková, I. – Bekéniová, L. (1996): *Škola plná zážitkov 2*, Forte, Prešov
- 5, Lapitka, M., Bačová D., Tomášková J. (2009): *Didaktické základy novej koncepcie vyučovania literatúry a štruktúry učebníc na strednej škole*, Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava
- 6, Liptáková, L., Klimovič, M., (2008): *Inovácie vo vyučovaní jazyka a literatúry*, Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta – Katedra komunikačnej a literárnej výchovy
- 7, Liptáková, L. a kolektív (2011): *Integrovaná didaktika slovenského jazyka a literatúry pre primárne vzdelávanie*, Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta – Katedra komunikačnej a literárnej výchovy – Kabinet výskumu detskej reči a a kultúry

Vzťah žiakov k literárnym textom (zvlášť s deskripciou prírody) z hľadiska učiteľov a žiakov základnej školy so slovenským vyučujúcim jazykom

V dnešnej dobe, keď žiaci čoraz menej čítajú knihy, čítanka sa stáva takmer jedinou knihou, ktorá žiakom poskytuje kontakt s literatúrou. Bezrúc do ohľadu odcudzenosť, uponáhľaný štýl života ľudí dnešnej doby a honbu za materiálnym bohatstvom ako prvoradým životným cieľom, čítanka má propagovať ozajstné životné hodnoty a okrem estetickej funkcie texty majú mať predovšetkým výchovný vplyv. Zaujíma nás, či sú žiaci schopní pochopiť výchovný odkaz textu sami, alebo potrebujú pomoc učiteľa. Tento výskum je zameraný i na získavanie náhľadu žiakov a ich učiteľov na čítankové texty, zvlášť tie s deskripciou prírody. Získané poznatky môžu poslúžiť na zdokonaľovanie výchovno-vzdelávacej praxe v základných školách v zmysle výberu literárnych textov do budúcich čítaniek v slovenskom jazyku v Srbsku.

Kľúčové slová: literárne texty, deskripcia prírody, výchovný vplyv, čítanka v slovenskom jazyku v Srbsku, žiaci a učitelia základnej školy.

Výučba je základná časť školskej práce, v ktorej sa plánovite a organizovane uskutočňuje výchova a vzdelávanie podľa stanoveného plánu a programu. Tendenciou v literárnej výchove je, aby výber textov predstavoval neopakovateľný prameň vedomostí, prispôbený veku, a aby jednoduchým a zrozumiteľným spôsobom viedol žiakov k ďalšiemu zdolávaniu a rozvíjaniu lásky k literatúre. Výberom textov treba zachovať všetky poklady jazyka a tradicionálnej kultúry a odpovedať výzve sledovania súčasných tendencií tvorby pre deti nášho i svetového podnebia, no mravná, čiže ideová kvalita zostáva nevyhnutnou podmienkou literárneho diela pre deti.

Metódou nášho výskumu bolo anketovanie. Cieľom anketovania žiakov a učiteľov je zistiť, či žiaci základnej školy chápu výchovný odkaz tex-

tov, či sa k tomu dopracujú sami, a či potrebujú pomoc učiteľa a aký vzťah majú žiaci základnej školy k literárnym textom s tematikou prírody.

Hypotéza 1: Žiaci nižších ročníkov základnej školy chápu výchovný kontext literárneho textu s deskripciou prírody v slovenských čítankách *za pomoci učiteľa*.

Hypotéza 2: Žiaci vyšších ročníkov základnej školy *sami* chápu výchovný kontext literárneho textu s deskripciou prírody v slovenských čítankách.

Populáciu v tomto výskume predstavujú všetci žiaci slovenských základných škôl v Srbsku, čiže vo Vojvodine, ich profesori triednej výučby a profesori slovenského jazyka.

Charakteristika vzorky učiteľov: Do ankety bolo zahrnutých 18 profesorov triednej výučby (profesori nižších ročníkov), ktorí pracujú v slovenských oddeleniach v Báčskom Petrovci a Kysáči a 11 profesorov slovenčiny (profesori vyšších ročníkov) v slovenských základných školách na území Vojvodiny (z Kysáča, Báčskeho Petrovca, Padiny, Selenče, Kovačice, Aradáča, Hložian, Kulpína, Starej Pazovy a Pivnice).

Charakteristika vzorky žiakov: Uskutočnili sme *dostupný zámerný výber* (convenient sample); na realizovanie výskumu sme si zvolili Základnú školu Ľudovíta Štúra v Kysáči z aspektu dostupnosti. Nášho výskumu sa zúčastnilo 83 žiakov nižších ročníkov a 155 žiakov vyšších ročníkov, čo je celkovo 238 žiakov od 2. – 8. ročníka. Žiaci 1. ročníka neboli zahrnutí anketou, lebo ešte nezvládli písanie a čítanie a neboli schopní samostne vyplniť anketný listok.

Ako **inštrument** (nástroj) prieskumu sme si zvolili **anketu** (dotazník), ktorá nám umožňovala zamerať sa na poskytnutie relevantných informácií a aj možnosť odhaľovania osobných názorov a postojov učiteľov a žiakov k skúmanej problematike.

Šesť otázok **ankety (dotazníka) pre žiakov** mapovalo priestor nasledovných zvolených okruhov:

- preferovanie druhu literatúry (próza – poézia), vyjadrovanie svojho vzťahu k literatúre (príťažlivosť témy, obsahu), záujem a literárny vkus

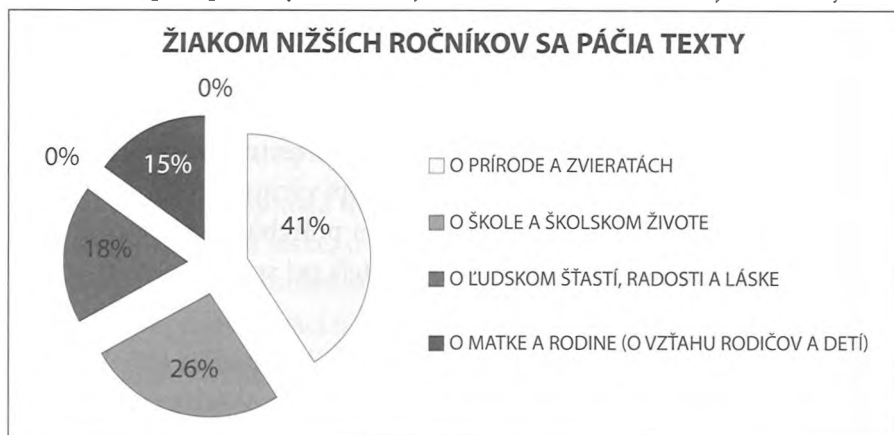
žiacov (aké literárne texty by radi čítali na hodinách slovenčiny), vyjadrovanie spontánneho vzťahu k literatúre (otázka otvoreného typu),

- vyjadrenie sa o pochopení zmyslu textu, význam ilustrácie pre pochopenie zmyslu literárneho textu.

Anketa (dotazník) pre učiteľov nám v ôsmich otázkach umožnila nahliadnuť do mienky učiteľov o dôležitosti textov s tematikou prírody zvlášť v otázke výchovného vplyvu. Berúc ohľad na skúsenosti učiteľov, otázkami otvoreného a zatvoreného typu sme chceli zaznamenať ich postrehy o tom, ktoré texty v čítankách s tematikou prírody sa žiakom najviac páčia a ktoré v nich nevyvolávajú očakávaný výchovný efekt, ktoré texty by chceli z čítaniek vyradiť. Tiež nás zaujímal návrh potenciálnych textov s tematikou prírody, ktoré by chceli zaradiť do čítaniek. Okrem toho sme chceli zistiť, ako sa s narastaním veku (ročníka) mení vzťah k literatúre, čiže ako sa mení záujem žiakov o literárny druh (próza – poézia), tému a obsah literárnych diel. Nakoniec nás zaujímalo, či ilustrácie textov v čítanke pomáhajú žiakom pochopiť zmysel textu a odhadnúť ich výchovný odkaz.

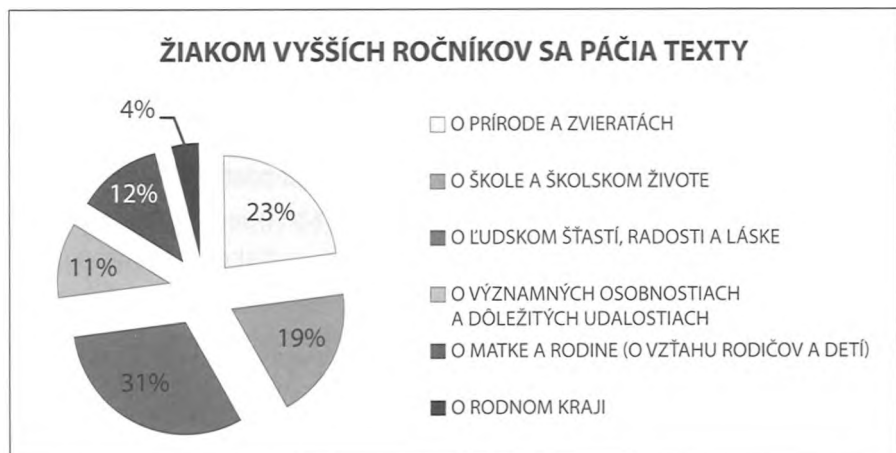
Zhrnutie výsledkov ankety pre učiteľov nižších a vyšších ročníkov znie:

- Ako v nižších, tak i vo vyšších ročníkoch žiaci radšej čítajú prózu.
- Deskripcia prírody a zvierat je v nižších ročníkoch najobľúbenejšia.

Graf. č. 1: Záujem žiakov nižších ročníkov o tematiku literárnych textov (z hľadiska učiteľov)

- Vo vyšších ročníkoch primát má tematika šťastia, radosti a lásky. Po nej nasleduje tematika prírody a zvierat.

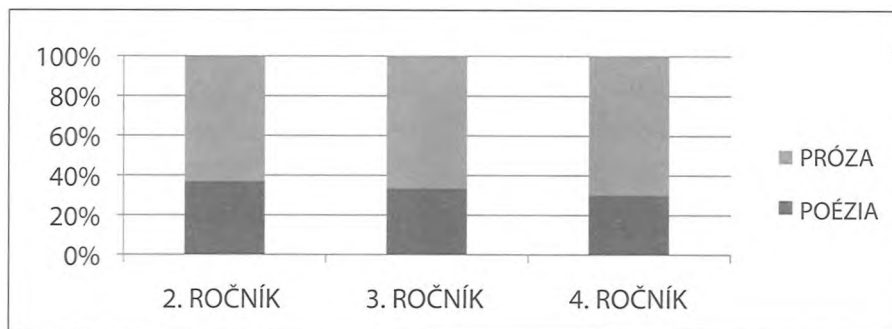

*Graf č.2: Záujem žiakov vyšších ročníkov o tematiku literárnych textov
(z hľadiska učiteľov)*

- Veľká väčšina učiteľov – respondentov, potvrdzuje, že tematika prírody najviac zodpovedá veku nižších ročníkov, prípadne piatemu a už veľmi málo šiestemu ročníku.
- Žiakom sa páči pozoruhodné množstvo textov - evidentne je výber textov v čítankách vhodný a zodpovedajúci veku žiakov.
- Žiakom nižších ročníkov je vo väčšej miere potrebná pomoc učiteľa, aby pochopili výchovný odkaz literárneho textu. Vo vyšších ročníkoch väčšie percento žiakov samo pochopí výchovný odkaz diela, ale i ďalej viac ako polovica žiakov pri tom potrebuje pomoc učiteľa. V tomto vidíme nedocenenú úlohu učiteľa pri sprostredkovaní umeleckého textu žiakom.
- Ilustrácie v čítankách pre nižšie ročníky sú kvalitnejšie ako ilustrácie a reprodukcie výtvarných umeleckých diel v čítankách pre vyššie ročníky v zmysle dopomáhania pochopenia výchovného odkazu textu.

- Navrhované texty, ktoré by podľa mienky učiteľov bolo potrebné vsunúť do učebných osnov, sa vzťahujú na staršiu generáciu spisovateľov. Prítomný je problém sledovania novej produkcie detskej literatúry. Hlavnou príčinou nesledovanosti je, podľa našej mienky, dostupnosť týchto kníh v našom priestore.
- Žiakov nižších ročníkov neoslovujú dlhé texty, autorizované slovenské ľudové rozprávky, literárne texty, ktoré sú nepriliehavé ich veku, ako i literárne texty so smutným koncom. Žiakov vyšších ročníkov nezaujali nudné texty s vulgárnymi slovami, ktoré nevyvolávajú očakávaný výchovný efekt, ako i náročnejšie texty nezodpovedajúce mentálnej vyspelosti žiakov.

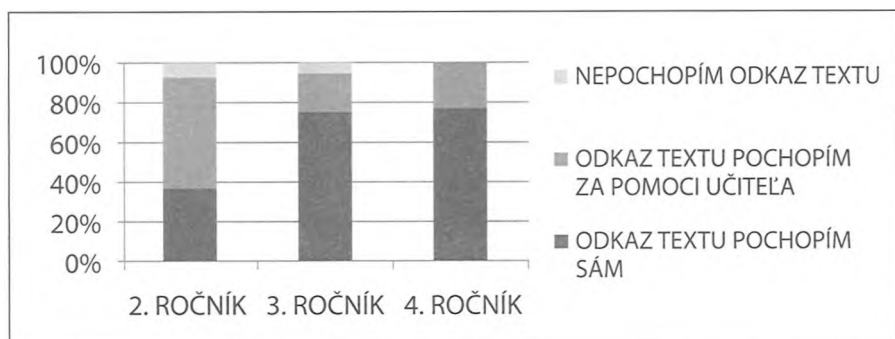
Zhrnutie výsledkov ankety pre žiakov nižších ročníkov znie:

Graf č.3: Záujem žiakov nižších ročníkov o druhy literárnych textov (z hľadiska žiakov)

- Žiaci radšej čítajú prózu.
- Najviac ich zaujímajú texty o prírode a zvieratách, potom o ľudskom šťastí, radošti a láske, o matke a rodine, o škole a školskom živote, o významných osobnostiach a dôležitých udalostiach. Zanedbateľný záujem prejavili žiaci o tematiku smrti, bolesti a nešťastia.
- Z ponúknutých kníh žiaci preukázali najväčší záujem o Ezopove bájky. Nasledujú knihy Banánový kvet, deti a svet Andreja Čipkára, Najkrajšie rozprávky Hany Zelinovej a Macko Lacko Jozefa Pavloviča.

- Keďže osobné, domáce knižnice žiakov sú relatívne chudobné na slovenské knihy, žiaci čítajú to, čo je k dispozícii v školskej a miestnej knižnici. Sú to predovšetkým knihy domáceho čítania a rozprávky, ktoré sú staršieho vydania. Takže sa v tomto prípade nemôžeme spoľahnúť na mienku žiakov o výbere literárnych textov vhodných do čítaniek. Ich literárny vkus teda formujú metodici, ktorí sa zaoberajú tvorbou čítaniek. Oni majú zodpovednosť sledovať nové vydania detskej literatúry a uplatňujúc metodické princípy výberu školskej lektúry ponúknuť žiakom to, čo zodpovedá dobe a veku žiakov.
- S pribúdaním veku väčšina žiakov nižších ročníkov odkaz textu pochopí sama, znižuje sa potreba pomoci učiteľa, a tak vo štvrtom ročníku niet žiaka, ktorý by nepochopil odkaz textu.

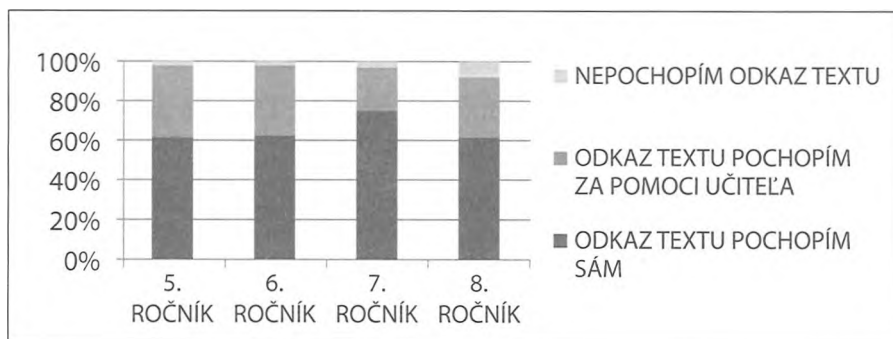
Graf č.: Pochopenie výchovného odkazu literárnych textov žiakmi nižších ročníkov (z hľadiska žiakov)

- Veľkej väčšine žiakov ilustrácia pomáha pochopiť odkaz textu.

Zhrnutie výsledkov ankety pre žiakov vyšších ročníkov znie:

- Žiaci radšej čítajú prózu.
- Najviac ich zaujímajú texty o ľudskom šťastí, radości a láske, o prírode a zvieratách, potom o škole a školskom živote, o matke a rodine, o významných osobnostiach a dôležitých udalostiach a veľmi malý, až zanedbateľný záujem žiaci prejavili o tematiku smrti, bolesti a nešťastia.

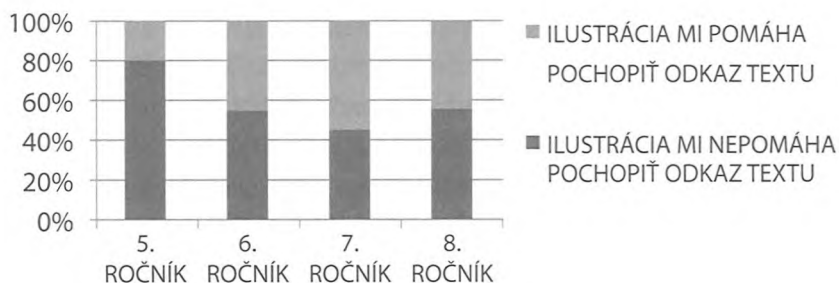
- Vo vyšších ročníkoch najväčší záujem o texty s deskripciou prírody prejavujú žiaci piateho, prípadne šiesteho ročníka, a tak sme túto otázku v ankete nepoložili žiakom siedmeho a ôsmeho ročníka. Z ponúknutých kníh žiaci preukázali najväčší záujem o Ezopove bájky. Nasledujú knihy Rovné rozprávky z roviny Andreja Čipkára, Všetky moje zvieratá Kvety Daškovej, Babka na rebríku Dušana Duška, Rád chodím do školy Tomáša Čelovského, Zverinec na siedmom poschodí Petra Gajdošika, Vtáčiky zo starej horárne Márie Haštovej, Kocúrik na čerešni Jána Turana, Pošta v zoo Ondreja Sekoru, V Anninom sne črieda koní bdie Martina Prebudilu.
- Žiaci čítajú to, čo je k dispozícii v školskej a miestnej knižnici. Sú to predovšetkým knihy domáceho čítania, ľudové rozprávky, dievčenské, historické a dobrodružné romány.
- Väčšina žiakov vyšších ročníkov pochopí výchovný odkaz textu sama, no časť žiakov i ďalej potrebuje pomoc učiteľa a malá, takmer zanedbateľná časť žiakov ani potom nepochopí odkaz textu.

Graf č.11: Pochopenie výchovného odkazu literárnych textov žiakmi vyšších ročníkov (z hľadiska žiakov)

Ilustrácie v čítankách v 6. a 7. ročníka najmenej vystihujú obsah textov.

Treba pripomenúť, že tieto výsledky nemožno zovšeobecniť na celú populáciu žiakov základných škôl so slovenským vyučujúcim jazykom v Srbsku. Vztahujú sa iba na anketovaných žiakov Základnej školy Ľudovíta Štúra v Kysáči.

Graf č. 4: Vplyv ilustrácií literárnych textov v čítankách na pochopenie výchovného odkazu žiakmi vyšších ročníkov (z hľadiska žiakov)

Východisková literatúra - čítanky

1. Kardelisová Mária: Studnička. Čítanka pre 1.ročník. Belehrad: Zavod za udžbenike, 2005
2. Spevak Zoroslav: Veselý domček. Čítanka pre 2. ročník. Nový Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005
3. Spevak Zoroslav: Nauč ma kotrmelec. Čítanka pre 3. ročník. Nový Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006
4. Kardelisová Mária: Ako vznikajú rozprávky. Čítanka pre 4. ročník. Belehrad: Zavod za udžbenike, 2007
5. Tomáš Čelovský: Čítanka pre 5. ročník základnej školy. Belehrad: Zavod za udžbenike, 2008
6. Jarmila Hodoličová: Čítanka pre 6. ročník základnej školy. Belehrad, Zavod za udžbenike, 2010
7. Mariena Korošová, Mária Andrášiková: Čítanka pre 7. ročník základnej školy. Belehrad: Zavod za udžbenike, 2011
8. Mária Kotvášová-Jonášová, Zuzana Čížiková: Čítanka pre 8. ročník základnej školy. Belehrad: Zavod za udžbenike, 2011

Knihy detskej literatúry použité vo výskume

1. Jozef Pavlovič: Macko Lacko, Bratislava: Ikarus, 2008
2. Pavel Mučaji: Keby som bol vtáčkom, Báčsky Petrovec: SVC, 2004
3. Ján Milčák: Zo štyroch kapsičiek, Bratislava: Mladé letá, 1988
4. Najkrajšie rozprávky Hany Zelinovej, Bratislava: Knižné centrum, 2004
5. Jozef Pavlovič: Z košíčka, Bratislava: SPN-Mladé letá, 2005
6. S Ezopom o zvieratkách, Bratislava: Junior, 2008
7. Andrej Čipkár: Banánový kvet, deti a svet, Novi Sad: Zmaj, 2001
8. Učiť sa mi zachcelo (alebo ako zvieratka naučili deti čítať), Bratislava: Buvik, 2010
9. Jozef Pavlovič: Prózy kozy Rózy aj riadky zo záhradky, Bratislava: SPN-Mladé letá, 2010
10. Daniel Hevier: Fúzy od čokolády, Bratislava: Hevi, spol. s r.o., 1994

Pedagogická literatúra

1. Gavora, P., Štajerová H. (2009): Porozumenie textu zisťované clozetes-
tom vo vzťahu k niektorým charakteristikám žiaka, In Slovo o slove
2. Hodolič, J. (2010): *Savremeno stanje slovačke dečje književnosti u Voj-*
vodini, Susret kultura - Zbornik radova, Filozofski fakultet, Novi Sad
3. Hodoličová, J. (2011): *Kontúry slovenskej vojvodinskej literatúry*
a kultúry, Slovenské vydavateľské centrum, Báčsky Petrovec
4. Ilić, P. (1983), *Učenik, književno delo, nastava*, Školska knjiga, Zagreb.
5. Petrovački, Lj. (2008), *Metodička istraživanja u nastavi srpskog jezi-*
ka i književnosti, Čitanka i motivacija učenika za čitanje i tumačenje
književnih dela, Filozofski fakultet, Novi Sad
6. Rusňák, R. (2008): *Moderná rozprávka a jej detská recepcia*, Prešov-
ská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, Prešov

Hranice kultúrnej identity dolnozemských Slovákov

Vo svojom príspevku sa budem zaoberať problematikou kultúrnej identity dolnozemských Slovákov a niektorými javmi, ktoré úzko súvisia s týmto pojmom, najmä s multikulturalizmom a interkulturalizmom. Uvedené posledné dva javy majú svoju históriu, no v súčasnom svete, ktorý sociológovia, ale aj kulturológovia, filozofi, umelci, estetici atď. označujú ako svet postmoderný, dostávajú celkom novú podobu, nové miesto a vytvárajú novú štruktúru vzťahov v kultúrnom živote jednotlivca a kolektívu – ku ktorému, samozrejme, patrí aj národný kolektív, ale aj kolektív národných enkláv, akým je fenomén dolnozemských Slovákov.

Na úvod si dovoľím pripomenúť základné určenie pojmu kultúrna identita. Slovenský estetik Erich Mistrík tento pojem definuje ako „komplexnú predstavu, ktorú si vytvára o sebe jednotlivec alebo skupina ľudí (napríklad slovenská kultúrna identita, kultúrna identita Židov, kultúrna identita subkultúry hip hop). Obsahuje hlavné hodnoty jednotlivca alebo skupiny ľudí a sebahodnotenie, predstavy o vlastnej kultúrnej tradícii, ako aj určitú predstavu o svojej budúcnosti. Vymedzuje hranice kultúry spoločenstva. Vzniká vtedy, ak sa človek alebo skupina ľudí potrebuje odlíšiť od iných ľudí. Je produktom stretnutia dvoch alebo viacerých kultúr. Procesy vzniku kultúrnej identity sú:

- a) Z množstva hodnôt, vlastností či predmetov si človek (kolektív) vyčlení niektoré a tie uzná za svoje (napr. slovenské čipky);
- b) Človek (kolektív) odmietne niektoré hodnoty alebo artefakty ako cudzie (napr. pravicových skínov stmeluje odmietanie tolerancie voči iným rasám);

Kultúrna identita funguje ako nástroj na stmelenie spoločenstva alebo ako nástroj na odlíšenie od iných ľudí. Prejavuje sa presvedčením, postojmi, zvykmi a správaním (životný štýl, oblečenie, reč a podobne).“ (Mistrík)

Z týchto určení je možné hovoriť o celom rade znakov kultúrnej identity dolnozemských Slovákov, ktoré sa v priebehu približne troch storočí od odchodu tejto slovenskej enklávy z lona rodnej krajiny postupom času vyprofilovali. Tieto špecifiká boli opísané v celom rade národopisných, kulturologických, historických, antropologických atď. štúdií a syntéz – naposledy im bola primeraná pozornosť venovaná práve tu v Nadlaku na medzinárodnej vedeckej konferencii pod názvom Dolnozemskí Slováci – hranice určenia.

V duchu vyššie uvedenej definície stojí kultúrna identita dolnozemských Slovákov na istých jasných a presných hodnotových predstavách, ktoré si o sebe vytvára táto slovenská národnostná enkláva, akými sú v prvom rade: pracovitosť, sporivosť, čistotnosť, poriadkumilovnosť, tolerancia, miernosť, mierumilovnosť, národná hrdosť, sklon k vzdelávaniu, pestovanie kultúry, nevtieravej duchovnosti atď. Táto autoreflexia dolnozemských Slovákov je súčasťou generačného odovzdávania predstáv o sebe a svete okolo seba; jej minulosť a tradícia je v súčasnom národnom živote dolnozemských Slovákov silnejšie prízvukovaná ako tie opačné pozície – teda tie o perspektívach a budúcnosti. Vychádza to zrejme z empirického momentu aktuálnej doby, kedy si každý jeden príslušník slovenskej dolnozemskej vetvy uvedomuje nevyhnutnosť skoršej alebo neskoršej asimilácie v hocijako tolerantnom prostredí. Výzvy multikulturalizmu a interkulturalizmu sú také silné, že nie je mysliteľné, aby národnostná minorita kopírovala progresívny rast majoritného obyvateľstva – no k tomu sa dostaneme neskôr.

V ďalšej časti svojho príspevku chcel by som stručne zrekapitulovať niektoré výsledky výskumov viacerých vedných odborov, ktoré reflektujú život dolnozemských Slovákov, ale aj vlastné empirické poznatky, viažuce sa najmä k mytologickým prvkom o ich kultúrnej identite, aby sme sa tak dostali k samotnému problému hranice tohto javu. Kultúrna identita dolnozemských Slovákov stojí na niekoľkých základných pilieroch: v prvom rade je to relatívne kompaktné územné vyčlenenie, ktoré historicky

vznikalo postupným oslobodzovaním južných krajov Uhorska, teda tzv. Dolnej zeme, spod tureckej nadvlády na konci 17. a na začiatku 18. storočia, teda istá priestorová blízkosť Slovákov žijúcich v dnešnom juhovýchodnom Maďarsku, západnom Rumunsku a v srbskej Vojvodine; ďalej je to roľnícky, resp. agrárny model hospodárenia, život v rurálnych prostrediach, tradične hospodársky a sociálne vyspelé a zámožné situovanie väčšiny príslušníkov tejto enklávy; v duchovnej oblasti hlavnými takýmito piliermi sú: založenie v konfesionálnom luteranizme, ktorý sa v kultúrnej sfére často mnohonásobne prepájal s národnoobraným, resp. národno-obrodeneckým programom (hlavne v období slovenského národného obrozenia v 19. storočí, keď rad učiteľov, farárov a kultúrnych dejateľov zo Slovenska, nadchnutých národnými slovenskými myšlienkami, sa dostal do prostredia dolnozemských Slovákov).

Ak sa v úvodnej definícii hovorilo, že kultúrna identita „vzniká vtedy, ak sa človek alebo skupina ľudí potrebuje odlišiť od iných ľudí“ – v prípade dolnozemských Slovákov tento „dištinkatívny imperatív“ historicky vychádza z prvotne konfesionálneho momentu: prvé migrácie dolnozemských Slovákov na Dolnú zem išli v prvom rade za víziou náboženskej slobody a sociálny moment bol až druhotný; ako svojimi najnovšími historickými výskumami poukázal Jaroslav Miklovic na základe výskumov vo Viedenskom historickom archíve, slovenskí osadníci prichádzali na Dolnú zem bohatí, s množstvom dobytku a relatívne vyspelými kultúrno-civilizačnými prvkami sociálneho života: zakladali školy, deti dávali do škôl atď. – tak aspoň informujú velitelia vojenských pevností na Dolnej zemi vo svojich hláseniach cisárskemu dvoru vo Viedni. Zakladanie si na svojej náboženskej príslušnosti – aj za cenu menej konformného života v časoch silnej rekatolizácie v 18. storočí v celej habsburskej monarchii – bol stmelujúcim prvkom kultúrnej identity dolnozemských Slovákov až do doby, ktorá nastala hneď po druhej svetovej vojne, kedy všetky tri uvedené krajiny, ktoré sú životným priestorom dolnozemských Slovákov, sa dostali do socialistickeho tábora, vďaka čomu sa otázka náboženského života, ako jedného z prioritných bodov duchovného života jednotlivca i kolektívu, dostávala

na margo, násilne sa potláčala – a tým sa aj zoslabil, takmer poprel, jeden z hlavných identifikačných bodov kultúrnej identity. Druhý silný identifikačný bod kultúrnej identity mal podobný osud ako náboženský; mám na mysli ekonomický: pracovitosť, sklon k sporeniu a zveľaďovaniu majetku (ktorá často bola kritizovaná ako fetiš dolnozemských Slovákov – najmä v dielach kritických realistov a modernistov – Tajovského Statky - zmätky, VHV Zem, Záveje atď.) – v tom pozitívnejšom ale svetle, táto agrárna kumulácia kapitálu spôsobila, že dolnozemskí Slováci si uvedomovali svoju ekonomickú samostatnosť, svoje bohatstvo, svoju zámožnosť, čo sa dosť výrazne prejavilo aj ako rozlišovací moment pri reflektovaní seba a iných: „my sme tí bohatí dolnozemskí Slováci, my máme svoju zem, svoje sporiteľne, my sme gazdovia – My sme tu doma, my sme tu páni“ – dopovedal by básnik. Širšie ekonomické súvislosti tohto rastu boli už objasnené: od pestovania náročných a finančne dobre vynášajúcich kultúr, akým bol napríklad vo Vojvodine chmeľ, a ktorý bol a zostal takmer výlučne záležitosťou tamojších Slovákov, až po javy, akými boli hospodárske kurzy, školenia, osvojovania si nových ekonomických metód atď. No, ako som spomenul, so socialistickou ekonómiou zaniká aj osobné vlastníctvo alebo je (v prípade vojvodinských Slovákov) zdecimované na minimum; kategórie majetného človeka či bohatého gazdu dostanú sa do roviny opovrhovania a slovo kulak sa takmer stane jednou z najhorších nadávok. Tak aj dištinkatívny imperatív hospodárskej vyspelosti a majetnosti je – spolu s náboženským – potlačený a tým pádom je potlačený aj významný prvok kultúrnej identity dolnozemských Slovákov.

V rovine konfrontácie svojho života s inými kultúrami špecifickejšie postavenie majú dnešní Slováci v Rumunsku a Srbsku: na porovnávanie, komparáciu, ale aj konfrontáciu slovenskej kultúrnej identity s maďarskou kultúrnou identitou prichádzalo aj na Hornej zemi – oproti tomu vytvorenie si dištinkatívneho imperatívu voči Rumunom a Srbom bolo úplne novým fenoménom a nová výzva, s ktorou sa stretli tieto slovenské národné enklávy po svojom príchode na Dolnú zem.

Vo vymedzení kultúrnej identity sa v súvislosti s procesmi, ktoré formujú tento fenomén, hovorí, že „z množstva hodnôt, vlastností či predmetov si človek (kolektív) vyčlení niektoré a tie uzná za svoje.“ (Mistrík) Pri vymedzovaní týchto vlastností sa skôr budeme pohybovať v rovine mýtov než overených skutočností: dolnozemskú hrubú „klbásu“ určite už ne jeden podnikateľ sa snažil presadiť ako originálny a v Európskej únii chránený brend, no aj táto priam mytologická ambrózia dolnozemských Slovákov má svoje vzdialenejšie sesternice v maďarskej či slavónskej kuchyni; „kysáčka sarma“ je len variant orientálneho jedla, ktoré nájdeme všade na Balkáne, kam len turecká noha kročila; podobne je to aj s ďalšími jedlami – a do podobných problémov sa dostaneme, aj keď by sme chceli povýšiť na vlastný, originálny a čisto svoj – slovenský dolnozemský kroj, odev, slovenské dolnozemské piesne, tance, hudobné nástroje, neskorobarokové skrine z predných a zadných izieb, neskororenesančné „lády“; odo mňa kompetentnejší národopisci by uviedli na pravú mieru, či sú aspoň bielo-modré alebo celkom na modro naličené domy typickým slovenským javom alebo aj tento dištinkatívny imperatív má svoje ďalšie varianty. V Kulpíne môjho detstva aj podľa tohto kritéria sme rozlišovali slovenské domy od okrovo-hnedých srbských domov (pomocnou indíciou bol ešte svätoturajský venček na srbských bránach). Dnes, keď sa v tom istom Kulpíne prechádzam a vidím, ako sa striedajú domy obložené umelým kameňom, dovezeným z Talianska, s domami v alpskom štýle – je mi jasné, že nie je možné identifikovať žiadnu príslušnosť k niektorej z kultúrnych identít, akurát tak možno finančnú zámožnosť majiteľa domu a jeho vkus.

Takto sa dostávame k problému prítomnosti uvedených kritérií kultúrnej identity dolnozemských Slovákov v súčasnom – ako som vyššie už označil, postmodernom svete. Vyššie uvedené kritériá, domnievam sa, sú platné v prostredí tradičnej kultúry, ktorá s istými obmenami vládla do polovice 20. storočia. Lebo, ako je možné akceptovať uvedené kritériá kultúrnej identity – a najmä kultúrnej identity dolnozemských Slovákov – keď takmer päťdesiatročná vynútená podoba socialistickej kultúry poprela dva tak významné prvky kultúrnej identity dolnozemských Slovákov – akými sú náboženský a hospodársky.

Kultúrna identita dolnozemských Slovákov sa dostala od druhej polovice 20. storočia do sféry omnoho intenzívnejších výziev, ktoré so sebou priniesli fenomény multikulturalizmu a interkulturalizmu.

V tomto okamihu si dovoľím predložiť istý širší pohľad na tieto dva fenomény, na ich podstatu a prítomnosť v štruktúre kultúry.

Základná téza, s ktorou vychádzam, je, že súčasná postmoderná kultúra je určená multikulturálnym systémom a interkulturálnou víziou. To znamená, že multikulturalizmus je možné reflektovať ako empirický fakt, ktorý sa realizoval v minulosti a realizuje sa aj v súčasnosti – v synkretickej prítomnosti rozličných kultúr v určitom kontexte (od lokálneho po globálny); na strane druhej, interkulturalizmus je možné reflektovať vo dvoch polohách: ako veľmi široký pojem najrozličnejších interaktívnych kultúrnych vzťahov, ktoré sa uskutočňujú v súčasnom globalizujúcom alebo, dokonca už globalizovanom svete, resp. na strane druhej – v užšom zmysle – ako kondicionál určitej, zatiaľ – utopickej – vízie, ktorá sa naplní v budúcnosti.

Myšlienku multikulturalizmu považujem za relatívne starý jav: helenistický svet, rovnako ako štátny útvar Alexandra Macedónskeho a o niekoľko storočí mladšie rímske impérium – žili s pocitom vedomia paralelnej existencie rozličných kultúr, ktoré spájala istá spoločná zvislá hodnotová, svetonázorová, politická alebo iná os. Historickú kontinuitu tohto fenoménu je možné sledovať až do dnešných dní: od Byzancie, Svätej rímskej ríše, tureckého impéria, habsburskej monarchie, USA, Sovietskeho zväzu, krajín Spoločenstva národov, Európskej únie atď. – každé toto prostredie má v sebe istú základnú ideu koexistencie spoločenstiev rozličného kultúrneho dedičstva a príslušnosti. Kultúrne dejiny, samozrejme, hovoria aj o opačnom prípade – kedy toto vedomie o koexistencii bolo potláčané, marginalizované a namiesto neho bola preferovaná myšlienka o potrebe genocídy, rýchlej a násilnej asimilácie všetkého, čo je minoritné a zavedenie jedinej a absolútnej entity – národnej, náboženskej, rasovej atď. Ľudstvo nejednokrát odprisahalo, že práve zakončená kataklizma je definitívne poslednou

kataklizmom a jediné, čo v budúcnosti bude už jestvovať, bude to, čo teraz nazývame multikulturalizmom a interkulturalizmom. Bolo to tak aj po prvej, aj po druhej svetovej vojne, aj po páde berlínskeho múra. Sľuby a prisahy na mierumilovnú koexistenciu s uctievaním všetkých rozličností sa stali obligátnou súčasťou mierových rokovaní a deklarácií rozličných medzinárodných organizácií a spoločenstiev.

Aj keď tón takéhoto konštatovania môže pôsobiť príliš skepticky, je vhodná chvíľa položiť si otázku: či existuje dôvod veriť v koncept multikulturalizmu a interkulturalizmu, alebo je potrebné na základe doterajších skúseností považovať multikulturalizmus za medziobdobie medzi dvomi genocídami a interkulturalizmus vnímať ako ópium pre lúzerov, slabochov a outsiderov na svetovej politickej scéne? Optimizmus po takto položenej otázke sa pokúšam nájsť na dvoch rovinách reflexie: prvou úrovňou je konštatovanie, že v každom multikulturalizme, dokonca aj v historickom nazeraní, existujú aj isté formy interkulturalizmu. Myslím si, že v historickom vedomí každého národa, či už bol v nadradenom alebo podradenom vzťahu voči inému národu, s ktorým zdieľal podobný osud v rámci istého multikulturálneho spoločenstva, existujú príklady kultúrnej interakcie: Srbi, aj keď ich nenávideli ako dobyvateľov, prijali kultúru pitia kávy od Turkov a vojvodinským Slovákom sa táto kultúra stala súčasťou ich životného sveta tak, že ju prebrali od Srbov; alebo: asi 1200 Srbov v 18. a 19. storočí študovalo na evanjelických lýceách na Slovensku a na strane druhej zasa, veľký srbský osvietenec Dositej Obradović v Belehrade roku 1808 založil Belehradské lýceum „podľa vzoru evanjelických lýceí na Slovensku“ (Kovijanić 1968 : 121-122). Na druhom konci tohto príkladu kultúrnej interakcie sa stretávame s faktom, že poprední slovenskí dejatelia v 19. storočí boli finančne podporovaní práve srbskými mecenášmi. Alebo ďalšie príklady: Česi svojou polkou roztancovali celý svet, hudba chudobných vrstiev z New Orleans sa rozšírila aj na druhý breh veľkej mláky. No, pre úplnosť je potrebné konštatovať, že isté fenomény nie sú tak jednoznačné: je čajová kultúra Angličanov dôkazom ich nadradenosti voči pôvodným kultúram v kolóniách v Indii alebo je výsledkom kultúrnej interakcie?

Je známa skutočnosť, že kam sa dostal sandál rímskeho vojaka, až po-
tiaľ nielenže sa šírilo multikulturálne spoločenstvo rímskeho sveta, ale na
oplátku, prinášal sa do Ríma nejaký nový boh.

Aké šance má kultúrna identita v boji s multikulturalizmom a inter-
kulturalizmom? Je kultúrna identita v súčasnom globalizovanom svete na
ústupe? Je oprávnený strach, že v Európskej únii stratíme svoju národnú
a kultúrnu identitu – a to nielen dolnozemskí Slováci, ale aj Slováci – no
tiež aj Slovinci, Chorváti, Čiernohorci, Macedónci, Malťania, Katalánci,
Baskovia, Škóti...?

Odpoveď je zrejme možné hľadať v položení si inej otázky: aký je vzťah
národnej a kultúrnej identity? Dalo by sa povedať, že kultúrna identita
je vyšší stupeň zaradenia, začlenenia, reflexie a autoreflexie jednotlivca či
kolektívu. Všetky spomínané národy, popri špecifickej národnej, spája aj
jednotná kultúrna identita príslušnosti k euroatlantickej alebo, ak chceme,
západnej kultúre. Slovák pozná aj Beethovenovu Ódu na radosť, Angličan
dokáže identifikovať Eiffelovu vežu, Nóri, rovnako ako Íri vidia v Homéro-
vej Odyssei kontinuitu aj svojej národnej literatúry atď. Kultúrna identita
má rozličné úrovne a každá táto úroveň je neopakovateľným bohatstvom,
ktoré je potrebné rešpektovať a nechávať žiť svojim prirodzeným vývinom;
žiť – a keď príde čas, nechať odísť: to, že v slovenských vojvodinských de-
dinách už takmer celkom zanikli tradičné rodinné zabíjačky, nie je záleži-
tosťou ani žiadneho, nejakého potenciálneho srbského asimilačného tlaku,
ale výsledok pohodlia a zmien, ktoré sa prirodzene udiali na úrovni štruk-
túry rodiny, rodinných väzieb atď. Že pomaly už každá svadba v Kulpíne
je veľmi podobná tej z predmestia Los Angeles, taktiež nie je výsledkom,
že by niekto niekomu zakazoval dodržiavať starodávne tradičné zvyky,
ale je záležitosťou prvotného oduševnenia a následného napodobňova-
nia toho, čo vidíme v amerických filmoch. Interaktívne javy prirodzene
menia štruktúru kultúrnej identity – keď hovorím menia, mám na mysli:
prvotne deštruujú a následne vytvárajú novú podobu štruktúry stálych
prvkov. Ako príklad na doloženie tejto tézy vrátim sa k svadbe: na súčasnej

slovenskej vojvodinskej svadbe na svadobný stôl sa, tak ako kedysi, pri-nášajú jedlá a nápoje; no nerobia to už družbovia a družica ako ešte pred dvadsiatimi rokmi, ale profesionálni čašníci (bez družbovských záster, ale v bielych košeliach s čiernym motýlikom – a na tých fajnovejších svadbách aj v bielych rukaviciach). Čašníci už nevinšujú svadobné vinše a tí, ktorí by boli na tradičnej svadbe družbovia a družice – sedia za stolom. Ani veľmi netancujú, lebo netancovať je cool. A ako som sa dozvedel na posledných svadbách, na ktorých som bol: aj na slovenských svadbách najviac tancujú Srbi, lebo, ako hovoria Slováci: „Oni sa vedia lepšie zabávať.“ A už máme jasný rozlišovací znak kultúrnej identity! Fenomén, ktorý by možno zaujal národopiscov, najmä v historickom nazeraní: kedy a prečo nastal obrat, že my, vojvodinskí Slováci, sme sa prestali vedieť zabávať? Kedy sme my zistili, že sa nevieme tak zabávať ako Srbi atď.

Je treba nad týmto stavom, nad všetkými týmito zmenami, od zabíjačiek po svadbu, nariekať, krútiť hlavou a mrmlať si pod nos: Ó, tempora, ó mores? Netreba. Národ, rovnako ako jeho kultúrna identita, je živý organizmus, vyvíja sa a mení. N. B. Neklamme sa: aj naši dolnozemskí predkovia z 18. storočia, keby uzreli, ako naše prastaré matere a prastarí otcovia z prelomu 19. a 20. storočia spotvorili ten krásny slovenský dolnozemský odev z čias Márie Terézie, iste by im vynadali – rovnako ako dnes nadávajú posledné ženy oblečené v krojoch svojim pravnúčkám, keď ich uzrú v roztrhaných rifliach, s piercingom či tetovaním.

Čo by z týchto postojov mohlo vyplývať pre nás a našich slovenských dolnozemských učiteľov?

Učiť, že kultúrna identita je veľmi významná súčasť bytia každého jednotlivca, ale aj kolektívu. Že na to, aby som vedel, kto som a kam patrí, nestačí povedať meno a priezvisko – a pri otázke kto sme my? – musím vedieť, že som posledným ohnivkom dlhej reťaze ľudí, ktorých spájala spoločná kultúrna identita. Že okrem národnej príslušnosti, do tejto kultúrnej identity patrí aj fascinácia týmto dolnozemským nebom, fascinácia nekonečnou rovinou, do tejto kultúrnej identity patrí aj vedomie, že táto

úrodná zem je naša alma mater, matka živiteľka, že sa spoločne hlásime k odkazu reformných úsílí Samuela Tešedíka, že sme potomkovia a nositelia dedičstva, ktoré nám zanechali Ján Stehlo, Ľudovít Hán, Šafárik, Kutlíkovci, Rohoňovci, Godrovci, Ribaj, Hurbanovci, Čajakovci, Maliakovci... Ale rovnako tak, že popri láske k hrubej štiplavej „klbáse“, súčasťou našej kultúrnej identity je aj Bachova a Händlova hudba, že tým, že radi chodíme na Tarantinove filmy, ešte neznamená, že sa nemáme hlásiť aj k našim slovenským dolnozemským baladám, keď čítame Goetheho, mali by sme si uvedomovať, že podobným spôsobom náš duchovný priestor vymedzujú aj Paľo Bohuš, Ondrej Štefanko, Juraj Dolnozemský, Ivan M. Ambruš, Pavel Závada, Pavel Mučaji, Viera Benková, Dagmar M. Anoca, keď obdivujeme rímske fórum, nemáme sa za čo hanbiť ani pri urbanistickom dedičstve našich slovenských dolnozemských dedín, lebo aj tie v dobe osvietenstva vznikali ako projekcie ideálneho mesta, utópie, aj v našich slovenských dolnozemských uliciach žije osvietenský duch Tešedíkových úvah ako naprojektovať životný priestor pre civitas solis, občanov Slnka, ktorí sa pohli za vidinou slobody na toto dno bývalého panónskeho mora. Keď na čerstvo rozoranej zemi nájdeme ulitu morskej ustrice, musíme si uvedomiť, že ona tam patrí – tak ako my patríme do jedného veľkého vesmíru prvkov a vzťahov, ktoré určujú našu kultúrnu identitu.

My učitelia sme, rovnako ako tí, ktorých sme dostali do starostlivosti učiť, nositelia kultúrnej identity – mnohonásobnej a bohatej. Učme, že najviac pre seba, pre kolektív, ku ktorému sa hlásime a pre svet, na ktorý sme boli povolani, urobíme, keď túto kultúrnu identitu budeme pestovať, rozvíjať a žiť v duchu jej prirodzených vývinových zmien.

Lebo len tak budeme vedieť zodpovedať na otázku, kto sme a na čo sme na tomto svete.

Použitá literatúra:

BOTÍK, Ján: Dolnozemskí Slováci. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2011.

MIKLOVIC, Jaroslav: Stará Pazova 1769-1794. Bratislava : ESA, 2002.

MISTRÍK, Erich: Pojmy. <http://www.erichmistik.sk/knihy/pojmy.pdf>

Štúdia vznikla ako súčasť grantovej úlohy VEGA č. 1/0793/12 „Klasicke esteticke kategórie v kontexte postmodernej filozofie.“, teda s podporou MŠVVaŠ SR.

Text prítomnej štúdie bol prednesený v rámci V. seminára dolnozemských učiteľov, ktorý prebiehal v Nadlaku od 17. do 19. októbra 2014.

Dve dimenzie minoritnej kultúry

Abstrakt:

Kultúra slovenských dolnozemských komunit je ideálnym laboratóriom historického, aj súčasného štúdia konkrétnych sociokultúrnych systémov. V jednotlivých lokalitách osídlených Slovákmi je minoritná kultúra prítomná v rozmanitých podobách. Interpretuje sa v dvoch dimenziách – ako kultúrne dedičstvo, kedy minoritný rozmer zohráva selektívnu, reprezentatívnu a identifikačnú úlohu, alebo ako komplexný (sviatočný aj každodenný) spôsob života členov minority. V kontexte výskumu, prezentácie, ochrany aj podpory minoritnej kultúry je potrebné tieto dimenzie rozlišovať.

Kľúčové slová: minoritná kultúra, dolnozemskí Slováci, kultúrne dedičstvo, manažment kultúry

Úvodom. Minoritná kultúra je pojem aktuálny najmä v multietnickom prostredí. Označuje spôsob života etnickej minority s akcentom na špecifiká, vyplývajúce z etnickej odlišnosti. Kultúra vo všeobecnosti zahŕňa všetky kolektívne, naučené nadbiologické prejavy odovzdávané v rámci spoločenstva. Predstavuje najrozmanitejšie kultúrne prvky a komplexy, klasifikované do mnohých zaužívaných oblastí, ako napríklad jazyk, kalendárne obyčaje, odev, strava, zamestnanie, umenie, náboženstvo. V súčasnom chápaní kultúrnej rozmanitosti, v duchu liberálneho multikulturalizmu, je minoritná kultúra rovnocennou subkultúrou, súčasťou väčšieho celku. Niekedy a niektorými sú však jej charakteristické znaky (účelovo) interpretované ako opozícia k majorite (akoby bola kontrakultúrou). Tieto tendencie sa zvyšujú priamoúmerne s jazykovou, kultúrnou, rasovou/etnickou, hodnotovou či ekonomickou odlišnosťou. V praktickom každodennom živote, najmä v prostredí, kde je multietnicita prítomná dlhodobo (zväčša niekoľko generácií), však tieto tendencie nenachádzajú uplatnenie, lebo ľuďom neprinášajú žiadny reálny prínos. Obyvatelia dediny, členovia

rodiny, susedia, spolupracovníci sa pri riešení každodenných aj sviatočných situácií, bez ohľadu na etnokultúrnu odlišnosť, navzájom potrebujú.

Do popredia vystupujú iné ako etnokultúrne charakteristiky – lokálna, národnostná, socioprofesijná. Spoločná participácia na aktuálnych problémoch spoločnosti núti minoritu prispôbovať sa, čo v konečnom dôsledku môže skončiť asimiláciou. Priestorom udržiavania minoritnej kultúry sa v čoraz väčšej miere stáva rodinné, náboženské, kultúrno-vzdelávacie a kultúrno-oddychové prostredie. Minoritná kultúra v priebehu niekoľkých generácií, pod asimilačným tlakom majority a štátu, a súčasne v snahe príslušníkov minorít čo najlepšie sa začleniť do spoločnosti (byť plnohodnotným občanom), nie vždy zaniká, ale transformuje sa. Mení sa jej obsah, aj prostredie jej prítomnosti/používania. Pozornosť z majority, ako tradične primárneho asimilačného činiteľa, je v čoraz globalizovanejšom svete potrebné upriamiť viac na transkultúrne pôsobiace médiá, nové identity, deetnizovanú, delokalizovanú, demýtizovanú alebo aj deantropomorfizovanú svetovú kultúru. Za neustále klesajúcimi počtami príslušníkov minorít pri sčítaniach obyvateľov nestojí vždy len majorita, ale čoraz viac globálna spoločnosť.

Metodológia výskumu minoritnej kultúry. Tradičný etnologický, literárny, lingvistický či historiografický pohľad na minoritnú kultúru nie vždy postačí na štúdium jej súčasných foriem a prejavov. Zodpovedanie prevažne evolucionisticko-difuzionistických otázok pôvodu, migrácií, formovania jednotlivých komunít a ich kultúry je nevyhnutnou súčasťou ich štúdiá, lebo umožňuje začať od začiatku. No nemôže byť hlavným cieľom výskumu.¹ Súčasná minoritná kultúra je zavesená v oveľa zložitejších pavučinách/priesečníkoch kultúr, reálnych aj virtuálnych priestorov. V porovnaní s minulosťou existuje v oveľa dynamickejšom čase. Jej nositelia žijú inak, stretávajú sa nielen medzi sebou a so svojimi susedmi, ale so všetkými. Nežijú celý život s tými istými a nevykonávajú jedno zamestnanie na jednom mieste, ale migrujú, rekvalifikujú sa, hľadajú stále nové možnosti prežitia. Menia sa tak, ako sa mení obklopujúci svet. Minoritná kultúra dnes je viac ustálenými, na prvý pohľad neviditeľnými vnútornými

1 K problematike migrácií Slovákov mimo materského územia bližšie Botík 2007.

mi mechanizmami správania sa, produkcie a myslenia, ako súborom konkrétnych zjavných etnokultúrnych prvkov, aktivít a konaní. Dolnozemskí Slováci sa už neodlišujú odevom alebo tancom. Aj modrými domami a tradičnou gastronómiou čoraz výnimočnejšie. Mladí slovenskí dolnozemia hovorí „AJ“ po slovensky, poznajú/interpretujú „AJ“ slovenské umenie, vrátane folklóru. Na oslavách spievajú „AJ“ slovenské piesne. Okrem nich aj piesne majority a, samozrejme, svetové hity. Všetko spolu, s priateľmi z majority. Tieto zmiešané rodiny nie je možné ani jednoznačne etnicky identifikovať. Etnológ má problém s vytýčením si výskumnej komunity, lebo jej etnické hranice sú nejasné. Preto sa, až príliš často, spolieha na tradičnú kultúru. Jazykovedca zasa zachraňuje bilingvizmus.

Na uchopenie minoritnej kultúry je potrebné využiť metódy kulturologie. Tá skúma kultúru ako autonómny samostatný fenomén, ktorý nie je výhradne podriadený len jazykovej, etnickej, lokálnej alebo inej charakteristike. Minoritná kultúra existuje vo všetkých uvedených, aj v ďalších rozmeroch. Konfigurácia jednotlivých rozmerov je jedinečná v konkrétnych prostrediach/lokalitách/minoritách, navyše, mení sa v čase.

Prítomný príspevok je výsledkom terénnych výskumov v rokoch 2006 – 2014 v lokalitách so slovenským osídlením – Maďarsko: Senváclav (Piliš), Békešská Čaba, Veňarec (Novohrad), Šára (pripeštianska oblasť, mesto Dabaš), Čerňa (oblasť Bakoňského lesa); Chorvátsko: Solány (Slavónia), Rumunsko: Borumlak, Varzaľ (bihorsko-salažská oblasť), Butín (Banát); Srbsko – Vojvodina: Pivnica, Silbaš (Báčka), Boľovce (pribelehradská oblasť, Srijem), Vojlovica (pribelehradská oblasť, Banát).

Minoritná kultúra existuje v priestore a vždy sa viaže na konkrétne územie. Výsledkom je **lokálna identita**, ktorej najsignifikantnejšie minoritné prejavy sú zemepisné, miestne a chotárne názvy a lokálna identifikácia príslušníkov minority s dedinou a regiónom. Formujú ju aj vzťahy s obyvateľmi obklopujúcich dedín.² Lokálna identita je veľmi pevná, nemení sa ani v prípade zmeny bydliska, najčastejšie spôsobenej odchodom za prácou

2 K problematike medzilokálnych kontaktov v prostredí dolnozemských komunít Slovákov bližšie Čukan J. a kol. 2006, 2014.

či štúdiom do miest, alebo za manželským partnerom. V prípade potreby identifikovať sa v rámci regiónu, štátu alebo pred príslušníkmi minority z iných lokalít, zohráva lokálna identita primárnu úlohu. Všetci dolnozemskí Slováci vedia, čo znamená, ak je niekto z Bihoru, Banátu či Piliša, alebo užšie, z Nadlaku, Butína, Pivnice, Kovačice, Erdevíku, Čaby či Gemelčicky.

Minoritná kultúra sa v najrozšírenejšom chápaní viaže na etnickú minoritu. Kľúčovou je **etnická identita**, ktorá vyjadruje príslušnosť ku konkrétnej etnickej skupine (a súčasne odlišnosť od všetkých ostatných). Na jednej strane vystupuje autoidentifikácia (vnútorná identifikácia jednotlivca/skupiny), na strane druhej identifikácia ostatnými, prostredníctvom interetnických vzťahov. Dôležitým indikátorom je etnicita – miera prežívania/súhrn etnických znakov, napríklad frekvencovanosť používania minoritného jazyka a miera jeho ovládania, realizácia etnokultúry, uvedomovanie si a manifestácia etnickej identity. Nie všetci dolnozemskí Slováci žijú v prostredí, kde je etnická manifestácia rovnako potrebná, vyžadovaná, očakávaná. V kultúrne aj ekonomicky sebestačných početných enklávach je iná situácia ako v diasporálne roztrúsených lokalitách s nízkym počtom členov, absentujúcim kultúrnym životom, nízkym potenciálom endogamie a sebavedomím.

Minoritná kultúra sa v rôznej miere viaže aj na konfesiu. **Konfesionálna identita**, ktorá vyjadruje príslušnosť k náboženstvu/náboženskej skupine, nemá s minoritnou kultúrou výhradne determinálny vzťah. Vzájomné väzby však môžu byť veľmi silné. Historiografia, aj etnologické štúdium kultúry príslušníkov najstaršej generácie dokazujú ich úzku prepojenosť. Úloha náboženstva a cirkvi nielen v živote, ale i v samotnej existencii konkrétnych minoritných komunít je dostatočne prebádaná a nespochybniteľná.³ Súčasnú podobu tohto vzťahu je však, v kontexte dekonfesionalizácie školstva, spoločnosti a kultúry od polovice 20. storočia, potrebné sledovať aj prostredníctvom konfesionality – miery prežívania/súhrnu náboženských znakov, napríklad realizácie náboženstva a jeho prítomnosti v reálnom živote. V tých slovenských dolnozemských komunitách, kde je

3 K problematike vplyvu cirkvi na minoritnú kultúru bližšie Lenovský, Michalík 2013.

aktívny slovenský kňaz a cirkevné spoločenstvo, podporuje sa aj minoritná kultúra – organizovanie náboženských podujatí, recipročné návštevy cirkevných zborov, spevokolov, spoločné letné tábory a iné stretnutia detí a mládeže, intenzívny život na fare a pod.⁴

Socioprofesijná identita modeluje podobu minoritnej kultúry, dokonca jej prežitie. Tradičné zdroje obživy podnecujú realizáciu ďalších tradičných komplexov minoritnej kultúry, napríklad kalendárne a rodinné obyčaje, používanie pracovnej terminológie v minoritnom jazyku, lokalizáciu výkonu zamestnania v domácom/minoritnom prostredí. Na to nadväzuje udržiavanie tradičnej sociálnej stratifikácie komunity, vrátane minoritných elít, ktoré sú pre existenciu minoritnej kultúry kľúčové, najmä v kreatívnej a reprezentatívnej oblasti. Gazdovský spôsob života poskytuje dolnozemskej príslušníkom minority pomerne vysokú mieru slobody a samostatnosti, v porovnaní so štátnymi alebo inými zamestnancami. Režim dňa, týždňa aj roka si stanovujú sami, resp. v súlade s agrárnym rokom, čo im umožňuje realizáciu tradičných kalendárnych, aj rodinných obyčají. Etnokultúra je totiž na agrárny rok bytostne naviazaná.⁵

Príslušnosť ku kultúre vyjadruje **kultúrna identita**. Minoritná (sub)kultúra je súčasťou viacerých kultúr. Členovia minorít sú nositeľmi nielen minoritnej, ale aj lokálnej kultúry, čo je dôležité najmä v prípade etnicky zmiešanej dediny. Vytvárajú aj kultúru regiónu a oblasti. Kultúru Bihoru vytvárajú nielen Slováci, ale aj Rumuni, Maďari a Cigáni; Slavónia je silným fenoménom aj pre miestnych Chorvátov – Šokcov, podobne ako kultúra Vojvodiny je výsledkom prítomnosti srbských Lállov, Podunajských Švábov, Maďarov, Rumunov a ďalších. Nehovoriac o regionálnych kultúrach Báčky, Banátu a Srijemu, ktoré sú multietnické. Navyše, všetci príslušníci minorít sú zvyčajne vlastenci, hrdí občania štátu, kde žijú. Ochrana ich kultúrneho dedičstva je súčasťou politiky, legislatívy a inštitucionálneho zabezpečenia kultúry štátu. Efektívnym nástrojom identifikácie kultúrnej identity príslušníkov minorít je napríklad štúdium ich

4 O význame spolkovej činnosti v zachovávaní minoritnej kultúry bližšie Michalík 2013.

5 O problematike zamestnania dolnozemskej Slovákov bližšie Čukan 2001.

kultúrnych tradícií, kde je dekodovaním lokálnej a etnickej proveniencie jednotlivých prvkov možné pomerne presne vymedziť to pôvodné a nové, vlastné a cudzie, slovenské a iné.

Minoritná kultúra sa interpretuje v dvoch dimenziách. Prvá – inštitucionalizovaná, považuje za minoritnú kultúru kultúrne dedičstvo minority, prvky a komplexy prevzaté od predchádzajúcich generácií, považované za hodnoty a udržiavané prostredníctvom špecializovaných minoritných inštitúcií. Ich udržiavanie a prezentácia sú podporované majoritou aj materským národom. Primárnou požiadavkou je reprezentatívnosť, s cieľom čo najlepšie prezentovať minoritu. Selektujú sa výhradne pozitívne hodnoty a estetické produkty, najčastejšie tradičná kultúra, folklór a umenie. Inštitucionalizácia však vyžaduje deskripciu, klasifikáciu a štylizáciu. Folklór sa pri prenose do folklórneho súboru stáva folklorizmom. Jeho typická voľnosť/variantnosť v pôvodnej verejnej sfére sa mení na presný notový záznam alebo nacvičený tanec. Skutočné príležitosti realizácie kalendárnych a rodinných obyčají nahrádza kalendár podujatí kultúrnej inštitúcie. Aktérov – radových príslušníkov minority, nahrádzajú špecialisti – členovia súborov a divadiel. Kuchyňu, krčmu a ulicu javisko alebo audiovizuálny záznam. Osobitá pozornosť sa venuje etnickým znakom minoritnej kultúry, ktoré sú v tejto dimenzii, prirodzene, preexponované podľa potreby, zvyčajne na maximum. Prezentuje sa viac ideálna ako reálna forma kultúry. Všetko je podriadené (a prispôbené) reprezentatívnej a identifikačnej funkcii. (To slovenské, srbské, chorvátske, rumunské či maďarské musí byť navzájom jasne odlíšiteľné a nezameniteľné.) Cudziniec by si niekedy mohol myslieť, že všetci príslušníci minorít žijú prezentovaným spôsobom života, v duchu tradičných hodnôt a náboženstva, používajú minoritný jazyk, nosia kroj a všetko majú jasne definované a vyriešené. Parameter etnickosti je pre zaradenie prvku do tejto kultúry podmieňujúci, ale na mieru štylizácie a idealizácie netreba zabúdať.

Druhá – **autentická dimenzia** zohľadňuje posun medzi ideálnou a reálnou kultúrou smerom k reálnej. Za minoritnú kultúru považuje kom-

plexný spôsob života príslušníkov minorít, ktorý je naučený, rozšírený, minorite vlastný. Zameriava sa nielen na sviatočný, ale aj na každodenný život. Nielen na špecifické, ale aj spoločné črty v rámci multikultúrneho spoluzitia. Čo zahŕňa, nemusí byť reprezentatívne alebo považované za hodnotné, či pekné. Axiologický rozmer tu nie je prítomný. Pod pojmom folklór sa objavujú aj umelecké prejavy komunit v súčasnosti, možno menej zaujímavé alebo reprezentatívne. Miestom výskumu je prirodzené sociokultúrne prostredie, v ktorom minority existujú. Každodenný život obyvateľov etnicky zmiešanej dediny nie je až tak etnicky diverzifikovaný. Väčšia časť dňa je rovnaká pre všetkých, determinovaná najmä vekom, pohlavím, sociálnym statusom a zamestnaním, nie etnickou príslušnosťou. Ako minorita nežijú jej členovia výhradne (až toľko času, ako by sa mohlo zdať). Prax poukazuje sa synkretickosť minoritnej kultúry v časovom, priestorovom aj etnickom rozmere.⁶ Minoritná kultúra sa čoraz viac „oblieka“ do lokálnej, prípadne regionálnej kultúry, ako etnickej.

Záver. Spomenuté dimenzie minoritnej kultúry spočívajú v úplne odlišných: princípoch existencie, funkciách, realizačných predpokladoch, nositeľoch a adresátoch. Nie je možné, a ani potrebné, vzájomne ich hodnotiť, porovnávať. Obidve majú svoju nezastupiteľnú funkciu v živote minorít, aj v rámci vedeckého výskumu. Pre členov minorít je viac uvedomovaná a zohľadňovaná tá prvá, jej vedecké štúdium sa však musí realizovať prostredníctvom etnológie, folkloristiky a manažmentu kultúry. Pre vedecký výskum je však dôležitejšou tá druhá dimenzia, členmi minorít väčšinou ani neevidovaná, neuvedomovaná, nepovažovaná za hodnotu, a už vôbec nie za hodnú vedeckého záujmu. Pri zachovávaní a prezentácii minoritnej kultúry je nepochybne dôležité zamerať sa na to, čo je považované za hodnotné. Podpora kultúrneho dedičstva stojí veľa úsilia, časových, personálnych aj finančných nákladov, a preto je potrebné mať vyriešené otázky definície a klasifikácie minoritnej kultúry. Je to to, čo príslušníci minorít považujú za dôležité a hodnotné a to sa bude aj podporovať, alebo je to aj niečo iné, napríklad prejavy na prvý pohľad

6 K problematike synkretickosti kultúry bližšie Botik 2002, Michalík 2012.

neviditeľné, nenápadné, nereprezentatívne, odhalené a vysvetlené len vedeckým výskumom?

Podpora minoritnej kultúry musí byť adresná nielen z pohľadu financovania konkrétnych inštitúcií a podujatí, ale aj z pohľadu cieľa podpory samotnej – čo chceme podporou dosiahnuť: či podporovať kultúrne inštitúcie a podporovať tak inštitucionalizáciu, pričom výsledkom môže byť redukovanie minoritnej kultúry do formalizovaného a prefabrikovaného kultúrneho dedičstva pre úzky okruh adresátov; alebo podporovať to, čo inštitúcie robia, a okrem toho aj aktivity členov minorít v prostredí širokej verejnosti, mimo inštitúcií a formálnych aktivít, často s neistým úspechom?

Iným spôsobom je totiž potrebné postupovať pri snahe zachovať varenie slivkového lekváru alebo veľkonočnú oblievačku vo svojom prirodzenom prostredí (po domoch, v rodinách) a iným, ak ich chceme prezentovať smerom von, prostredníctvom inštitúcií (súborov na javisku). Iný tanečný folklór dolnozemskej mládeže vidieť na javiskách folklórnych festivalov, iný pri varení paprikáša na bare za dedinou alebo na hasičskej zábave. Inak vás v minoritnom jazyku privíta predstaviteľ významnej dolnozemskej inštitúcie, inak starý kamarát v pivnickej krčme Andrea.

Literatúra a pramene:

- Botík, J.: Etnická história Slovenska: k problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov. Bratislava: Lúč, 2007, ISBN 978-80-7114-650-6.
- Botík, J.: Synkretizmus v kultúre zahraničných Slovákov. In: Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov. Zborník z vedeckého seminára. Nitra: UKF, 2002, s. 210 – 213, ISBN 80-8050-484-9.
- Čukan, J. a kol.: Soľany: Kultúrne tradície Slovákov v Slavónii. Soľany : MS, 2014, ISBN 978-953-57961-0-7.
- Čukan, J. a kol.: Spôsob života a kultúra Slovákov v Bihore: Borumlak-Varžal. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2006, ISBN 973-107-004-4.
- Čukan, J.: Dolnozemske reflexie na neroľnícke zamestnania. Nitra: UKF, 2001, ISBN 80-8050-422-9.
- Michalík, B.: Spolková činnosť ako rozmer kultúry Slovákov v Srbsku. Nitra: UKF, 2013, ISBN 978-80-558-0272-5.
- Michalík, B.: Synkretizmus a kultúra multietnických spoločností. In: Regionalizm i wielokulturowość: perspektywa etnologii polskiej i słowackiej. Wrocław: Polskie towarzystwo ludoznawcze, 2012, ISBN 978-83-87266-44-8, S. 17-26.
- Lenovský, L., Michalík, B.: Konfesionalita a identita dolnozemských Slovákov. In: Evanjelická cirkev v živote dolnozemských Slovákov: zborník materiálov z rovnomennej medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v rámci osláv 200. výročia založenia základného kameňa evanjelického kostola v Nadlaku, ktorú zorganizoval Evanjelický luteránsky cirkevný zbor v Nadlaku a ktorá sa uskutočnila 19. mája 2012 v Nadlaku. Nadlak: Evanjelický luteránsky cirkevný zbor, 2013, ISBN 978-606-675-002-8, S. 82-86.

Program pre nadaných z pohľadu zaškolenia Slovenského gymnázia v Budapešti

Valné zhromaždenie Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku založilo v roku 2008 Verejnoprospešnú nadáciu Za Slovákov v Maďarsku. Prvoradým cieľom fondu je pomáhať pestovať kultúrne dedičstvo príslušníkov slovenskej národnosti v Maďarsku a rozvíjať výučbu materinského jazyka formou cien, štipendií, grantových a iných podpôr. Ťažiskovou činnosťou nadácie sa stal Program pre nadaných, ktorý CSSM začala realizovať v druhom polroku školského roku 2006-2007 v prospech zvyšovania počtu žiakov zapísaných do slovenských gymnázií v Békešskej Čabe a v Budapešti.¹

Program pre nadaných

Cieľom programu je „Podpora tých **žiakov**, ktorí sa popri svedomitom štúdiu snažia zdokonaľiť v slovenčine a v znalosti slovenskej kultúry, ktorí sa aktívne zúčastňujú na slovenských národnostných súťažiach pre základné školy, kultúrnych a spoločenských podujatiach Slovákov v Maďarsku a chceli by pokračovať v štúdiu na Slovenskom gymnázii v Békešskej Čabe alebo v Budapešti. Podpora tých pedagógov, ktorí sa popri svojich pracovných povinnostiach venujú žiakom a vedú ich k realizácii hore uvedených cieľov.”²

Výška štipendia pre žiakov je 10 000.- Ft /mesiac, pre mentorov 5 000.- Ft /mesiac /žiak. Doba poskytovania štipendia je max. 4 polroky.

Do programu sú zaradení tí žiaci 7. a 8. ročníkov základných škôl, ktorí vyhovujú daným podmienkam.

a) Všeobecné podmienky:

- na konci predchádzajúceho školského roka študijný priemer min. 4,00/dobry (v prípade, ak študent/-ka nedosiahne priemer 4,0, ale má

1 Ján Fuzík: Naša nadácia. <http://www.slovaci.hu/nadacia/nadacia.html>

2 Súbeh pre žiakov 7. a 8. tried základných škôl a ich mentorov. <http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

zo slovenského jazyka a literatúry priemer 4,0 koncom školského roka Kuratórium nadácie môže ho/ju prijať do programu),

- úspešná účasť na súťažiach domácich alebo organizovaných materskou krajinou,
- vykonávanie slovenskej kultúrnej činnosti,
- používanie slovenského jazyka v každodennej komunikácii,
- výskum alebo projekt v oblasti slovenského jazyka, literatúry, dejín, národopisu a pod., účasť v táboroch na území Slovenskej republiky.

b) Konkrétne podmienky:

- zostavenie projektu (vlastnou rukou napísaná slohová práca, predstavenie prečítaného diela)

alebo

- účasť na celoštátnom kole predmetovej súťaže zo slovenského jazyka alebo zo slovenskej vzdelanosti,

alebo

- účasť na celoštátnom kole súťaže, organizovanej Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku (VÚSM) a Slovenským pedagogickým metodickým centrom Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku (SPMC CSS)

Rozsah projektu: 4 strany A4 + príloha (ilustrácie, fotografie, mapky, kresby atď.).

Program poskytne žiakom štipendium za 4 úspešne absolvované školské polroky maximálne 200 000 Ft a podporu mentorom v hodnote 50 000 Ft na žiaka, počas školského roka.³

Prístup k získaným finančným prostriedkom je viazaný k prijatiu a zápisu na slovenské gymnázium.

Program nadácie koordinuje SPMC CSS, súbeh posudzuje Kuratórium Nadácie Za Slovákov v Maďarsku na základe návrhu SPMC CSS.

3 Súbeh pre **žiakov** 7. a 8. tried základných **škôl** a ich mentorov. <http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

Účasť žiakov Materskej školy, všeobecnej školy, gymnázia a kolégia s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti v Programe pre nadaných

Pedagogický zbor a vedenie našej budapeštianskej inštitúcie sa už dlhé roky snaží o to, aby priťahovalo čo najviac *študentov* a pomohlo im úspešne ukončiť štvorročné gymnaziálne štúdiá, získať maturitné vysvedčenie, ako i jazykovú skúšku zo slovenského jazyka.

Edita Pecsenyová, riaditeľka Slovenského gymnázia, základnej školy, materskej školy a kolégia v Békešskej Čabe, vo svojom hodnotení Programu pre nadaných už pred niekoľkými rokmi uviedla: „Program napomáha predovšetkým zaškoľovanie do dvoch stredných škôl. Výchova inteligencie slovenskej národnosti závisí v prvom rade od vyššej efektívnosti a úspešnosti stredoškolského vzdelania. Z takéhoto hľadiska Program je investíciou do budúcnosti, jej úspešnosť sa dá skúmať iba ako dlhodobý experiment.”⁴

Hore uvedený názor akceptujem, sama som tiež toho názoru, že vďaka Programu rastie možnosť využívania kapacít školy z hľadiska zvýšenia počtu študentov, ako i zabezpečenia maximálneho využitia priestorov.

V nasledujúcich častiach príspevku sa zaoberám efektivitou Programu z hľadiska Materskej školy, všeobecnej školy, gymnázia a kolégia s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti na základe štatistických údajov.

4 „A program elsősorban a két középiskola beiskolázását segíti. A szlovák nemzetiségi értelmiség-képzés jövője a hatékonyabb, eredményesebb középfokú oktatástól függ. Ilyen szempontból a tehetség-gondozó program befektetés a jövőbe, eredményessége hosszú távon vizsgálható.”

Uvádza: Pecsenya Edit: Az ösztöndíjprogram értékelés (2006, 2007, 2008) Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ Békéscsaba 2009 16p. <http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

Školský rok	Celkový počet účastníkov Programu ⁵	Počet žiakov zapojených z Budapešti	Podiel buda- peštianskych žiakov	Počet žiakov, ktorí nesplnili požiadavky
2006/2007	14	1	7,1 %	0
2007/2008	10	-	-	-
2008/2009	19	3	15,8 %	1
2009/2010	15	5	33,3 %	0
2010/2011	13	3	23,1 %	0
2011/2012	17	2	11,8 %	0
2012/2013	22	2	9,1 %	0
2013/2014	33	7	21,2 %	0

5 Údaje vzťahujúce sa na celkový počet študentov uvádza Pecsénya Edit: Az ösztöndíjprogram értékelés (2006, 2007, 2008), Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ Békéscsaba 2009 2p.

<http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

Pecsénya Edit: Az ösztöndíjprogram értékelése 2009-2010 Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ Békéscsaba 2010 <http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

Pecsénya Edit: Az ösztöndíjprogram értékelése 2010-2011 Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ Békéscsaba 2011 <http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

Pecsénya Edit: Az ösztöndíj program értékelése (2011 – 2012) Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ Békéscsaba 2012

<http://www.szlovakpmk.sulinet.hu/anyagok/2013/Az%20osztondij%20program%20ertekelese%20202012.pdf>

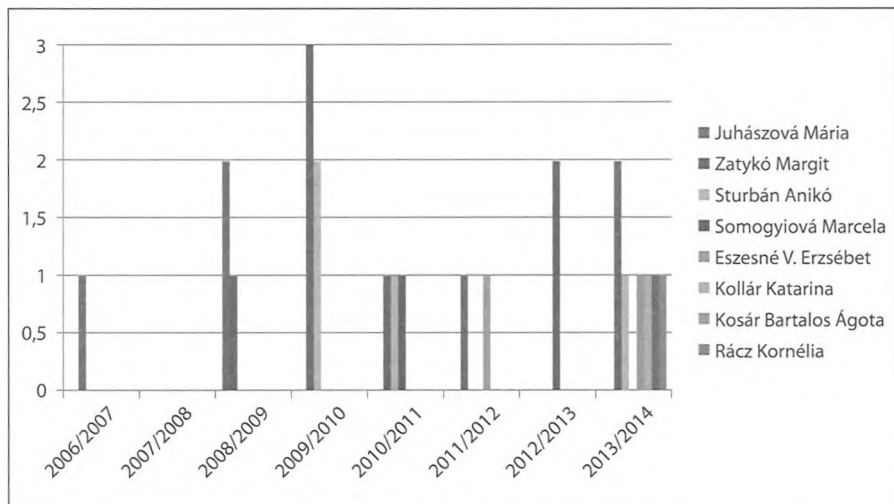
Pecsénya Edit: Az ösztöndíj program értékelése (2012 – 2013) Pedagógiai Módszertani Központ Békéscsaba 2013

http://www.szlovakpmk.sulinet.hu/anyagok/osztondij%20ertekeles/osztondij_program_ertekelese_2013.pdf

Získané údaje boli spresnené Máriou Czégényovou, riaditeľkou Pedagogického metodického centra Ce-loštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku

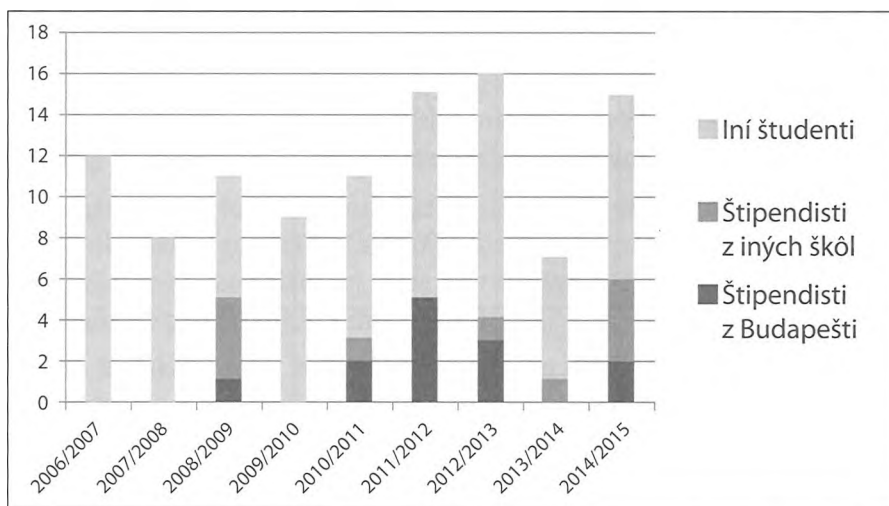
Pripravujúci pedagógovia (mentori)

Školský rok	Mentori	Počet žiakov
2006/2007	Zatykó Margit	1
2007/2008	-	-
2008/2009	Zatykó Margit Mária Juhászová	1 2 (z nich jeden nevyhovел požiadavkám)
2009/2010	Zatykó Margit Sturbán Anikó	3 2
2010/2011	Zatykó Margit Sturbán Anikó Somogyiová Marcela	1 1 1
2011/2012	Zatykó Margit Eszesné Vrbovszki Erzsébet	1 1
2012/2013	Somogyiová Marcela	2
2013/2014	Zatykó Margit Eszesné Vrbovszki Erzsébet Sturbán Anikó Kollár Katarína Kosár Bartalos Ágota Rácz Kornélia	2 1 1 1 1 1

Počet a podiel študentov zapísaných do 9. ročníka

Školský rok	Celkový počet zapísaných študentov	Účastníci Programu z Budapešti	Účastníci z vidieč- nych škôl
2006/2007	12	0	0
2007/2008	8	0	0
2008/2009	11	1	4
2009/2010	9	0	0
2010/2011	11	2	1
2011/2012	15	5	0
2012/2013	16	3	1
2013/2014	7	1	0
2014/2015	15	2	4

Školský rok	Počet žiakov zapísaných do 9. ročníka gymnázia budapeštianskej školy				Počet študentov, ktorí prerušili gymnázia- ziálne štúdiá		Počet študentov, ukončiacich gym- názium	Terajší ročník
	Celkový počet	Z toho zapojení do Programu			Z Buda- pešti	Z iných škôl		
		Spolu	Z Buda- pešti	Z iných škôl				
2006/2007	12							
2007/2008	8	0						
2008/2009	11	5	1	4	0	3	2	
2009/2010	9	0	0	0	0	0	0	
2010/2011	11	3	2 ²	1	0	1	2	
2011/2012	15	5	5	0 ³	0	0	0	12.
2012/2013	16	4	3	1	1	0	0	11.
2013/2014	7	1	0 ¹	1	0	0	0	10.
2014/2015	15	6	2	4	0	0	0	9.
2015/2016			7					8. ZŠ

6 Jeden žiak, zapojení v školskom roku 2008/2009 do Programu nadácie, po ukončení 8. ročníka základnej školy pokračoval v štúdiu na inej škole.

7 Jeden žiak zapojení do Programu nadácie z inej školy sa v 8. ročníku zapísal do našej školy.

8 Dvaja žiaci zapojení v školskom roku 2011/2012 do Programu nadácie po ukončení 8. ročníka našej základnej školy pokračovali v štúdiu v inej škole.

Na základe uvedených štatistických ukazovateľov možno konštatovať, že od školského roka 2010/2011 v raste počtu študentov už možno vidieť účinok Programu pre nadaných. Relatívnu „oneskorenosť“ možno odôvodniť faktom, že sa síce budapeštianska škola do Programu zapojila medzi prvými, no v porovnaní s čabianskou a so sarvašskou školou zaostala za nimi v počte uchádzačov.

Počas ôsmich ročníkov sa zapojilo do Programu spolu 23 žiakov, z ktorých iba jeden nevyhovел požiadavkám.

Napriek tomu, že pedagógovia svedomite a úspešne usmerňovali prácu uchádzačov o štipendium, štyria žiaci sa po ukončení 8. ročníka našej základnej školy rozhodli pokračovať v štúdiu na iných školách. To však neznamená, že sme ich pre našu Slovač úplne stratili, jeden z nich sa stále pravidelne zapája do rôznych programov (tábory, súťaže...) a ostatní tiež udržiavajú kontakty s alma mater.

Pri analýze údajov treba vyzdvihnúť aj kvalitnú prácu mentorov. Optimálne využívanie didaktických metód, profesijné usmerňovanie práce žiakov, reflexia, analýza, permanentná spätná väzba, hodnotenie, oprava prác sú nevyhnutne potrebné pre úspešnú prácu žiakov.

Najdlhšou mentorskou praxou disponuje Margita Zatyková, ale počet mentoriek sa z roka na rok zvyšuje. Je pozoruhodná aj profesijná štruktúra mentoriek. Medzi päť profesoriek slovenského jazyka a literatúry sa časom zaradili aj tri profesorky prírodovedných predmetov.

Z národnostných škôl vyučujúcich slovenský jazyk ako predmet sa do 9. ročníka nášho gymnázia zapísalo zatiaľ 11 štipendistov, avšak pokiaľ zo štipendistov budapeštianskej školy prerušil svoje štúdiá jeden študent, zo štipendistov prihlásených z iných škôl štyria.

Do školského roka 2010/2011 sa podarilo ukončiť štvorročné gymnaziálne štúdiá z ôsmich štipendistov štyrom, ostatní sú zatiaľ gymnazistami alebo žiakmi ôsmeho ročníka základnej školy. Dvojazyčné maturitné vysvedčenie získali zo žiakov zapojených do Programu traja, totiž jedna štipendistka po ukončení 12. ročníka prestúpila na inú školu, kde o rok úspešne zložila maturitné skúšky.

Záver

Verejnoprospešná nadácia Za Slovákov v Maďarsku svojím Programom pre nadaných podporuje takých mladých ľudí, ktorí majú ambíciu naplno využiť svoje schopnosti, rozvíjať svoj talent a pomocou svojich mentorov aktívne hľadajú spôsoby vzdelávania i nad rámec každodenného povinného štúdia. V realizácii projektu vzdelávania nadaných detí treba naďalej pokračovať, veď pozitívny účinok Programu sa už dokazuje.

Som presvedčená, že vďaka Programu pre nadaných sa prihlásilo do budapeštianskeho slovenského gymnázia viac študentov.

Našou úlohou v budúcnosti je aj naďalej umožniť vzdelávanie zamerané predovšetkým na rozvoj zručností a komunikatívnych schopností študentov, s dôrazom na všeobecné ľudské hodnoty s cieľom rozvoja ich osobnosti, ako i udržať prihlásených na gymnáziu v prospech Slovákov v Maďarsku.

V tejto práci pokladáme za veľmi dôležitú širšiu spoluprácu s rodičmi, organizáciami a inštitúciami podieľajúcimi sa rôznymi formami na výchove a vzdelávaní, aby sme v budúcnosti dosiahli očakávaný rast počtu študentov.

Použitá literatúra:

Fuzik, Ján: Naša nadácia. <http://www.slovaci.hu/nadacia/nadacia.html>

Pecsénya Edit: Az ösztöndíjprogram értékelés (2006, 2007, 2008).

Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ, Békéscsaba, 2009. <http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

Pecsénya Edit: Az ösztöndíjprogram értékelése 2009-2010. Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ, Békéscsaba, 2010. <http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

Pecsénya Edit: Az ösztöndíjprogram értékelése 2010-2011. Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ, Békéscsaba, 2011. <http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

Pecsénya Edit: Az ösztöndíj program értékelése (2011 – 2012). Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ, Békéscsaba, 2012. <http://www.szlovakpmk.sulinet.hu/anyagok/2013/Az%20osztondij%20program%20ertekelese%20%202012.pdf>

Pecsénya Edit: Az ösztöndíj program értékelése (2012 – 2013). Pedagógiai Módszertani Központ, Békéscsaba, 2013. http://www.szlovakpmk.sulinet.hu/anyagok/osztondij%20ertekeles/osztondij_program_ertekelese_2013.pdf

Súbeh pre žiakov 7. a 8. tried základných škôl a ich mentorov.

<http://www.szlovak-pmk.sulinet.hu/>

Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku v službách školstva¹

Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku

Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku, resp. jeho právni predchodcovia, pokladá od založenia inštitúcie v roku 1990 za jednu zo svojich najdôležitejších úloh podporu škôl, poskytnutie pomoci pedagógom v ich zodpovednej práci.

Už Zakladajúca listina *Slovenského výskumného ústavu*² obsahovala o. i., že ústav kladie dôraz na pedagogiku. V štatúte z roku 1993 je medzi cieľmi ústavu sformulované, že úlohou Slovenského výskumného ústavu je rozvíjať vedeckú činnosť v oblasti slovenského národnostného školstva v Maďarsku. V zátvorke sú vymenované všetky vtedy existujúce typy slovenských národnostných škôl: školy s vyučovacím jazykom slovenským, dvojazyčné školy a školy s vyučovaním slovenského jazyka ako predmetu. Medzi ďalšími úlohami stojí na prvom mieste: „podporovanie a organizovanie postgraduálnej výchovy slovenskej inteligencie v Maďarsku”.

Náš výskumný ústav teda od založenia inštitúcie poskytuje pomoc školám a pedagógom. Pred predstavením tohto segmentu činnosti výskumného ústavu by som najprv predstavila stručne túto špecifickú bádateľskú dielňu tým, ktorí ju ešte nepoznajú.

Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku

Z iniciatívy rodáka z Békešskej Čaby, genetika Mateja Šipického, a čabianskej slovenskej inteligencie založil Zväz Slovákov v Maďarsku v roku

1 Prednáška odznela na konferencii *Aplikovanej filozofickej a pedagogickej fakulty Univerzity sv.Štefana* pod názvom *Národnostná identita - a národnostná kultúra* v Sarvaši 19. marca 2014

2 Bol to prvý názov inštitúcie. V roku 2001, keď sa stala jej prevádzkovateľom Celoštátna slovenská samospráva, dostala nový názov: *Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku*. Terajší názov nesie od roku 2013.

1990 *Slovenský výskumný ústav* so sídlom v Békešskej Čabe, ktorý je od roku 2001 inštitúciou Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku. Spočiatku bol financovaný zakladateľom, neskôr a aj v súčasnosti prostredníctvom CSSM zo štátneho rozpočtu a okrem toho je podporovaný maďarskými a slovenskými vedeckými programami, súbehmi. Inštitúcia je čiastočne samostatnou rozpočtovou organizáciou CSSM. Naším najväčším podporovateľom v posledných rokoch je Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Slovenský výskumný ústav bol prvým vedeckým ústavom svojho druhu v našej krajine. Ostatné národnosti v Maďarsku si svoje podobné inštitúcie založili na jeho príklade neskôršie.

Cieľom ústavu je v záujme zachovania jazyka, kultúry a tradícií slovenskej národnosti žijúcej v Maďarsku vedecky analyzovať spoločenské procesy týkajúce sa minulosti a súčasnosti menšiny.

Jeho hlavným znakom je, že vznikol ako spoločenskovedný ústav interdisciplinárneho charakteru, zameriava sa na výskum histórie, národopisu a kultúrnej antropológie i jazyka Slovákov žijúcich v Maďarsku, venuje pozornosť pedagogicko-výchovnej činnosti a sociologickému výskumu, pričom rozvíja aj bohatú vydavateľskú činnosť.

Popri výskume a edičnej činnosti naša vedecká inštitúcia ponúka rôzne možnosti doškoľovania pre inteligenciu, poskytuje odbornú pomoc školám a v neposlednom rade sprostredkúva, šíri a popularizuje výsledky svojej vedeckovýskumnej činnosti v kruhu slovenských a maďarských odborníkov, študentov a iných záujemcov.

Organizujeme interdisciplinárne sympóziá pri príležitosti jubilejných výročí našich osád, resp. významných osobností a medzinárodné vedecké konferencie s cieľom riešiť vedecké otázky. Prednášky sprístupňujeme širšej verejnosti v samostatných publikáciách.

Pravidelne organizujeme kolektívne národopisné, resp. interdisciplinárne výskumy v tých lokalitách Maďarska, ktoré sú obývané Sloákmi. Zúčastňujú sa na nich výskumníci rôznych vedných odborov.

V rámci série vedecko-popularizačných prednášok *Z pohľadu vedy* oboznamujeme verejnosť s výsledkami výskumnej činnosti ústavu, domácich i zahraničných výskumníkov.

Ústav postupne rozširoval i rozširuje svoje pracovné kontakty s domácimi a zahraničnými vedeckými a vzdelávacími inštitúciami. Pri riešení našich vedeckovýskumných úloh je pre nás ničím nenahraditeľná odborná pomoc slovenských a domácich kolegov a akademických pracovísk, resp. vysokoškolských inštitúcií. Naši najvýznamnejší partneri sú: Slovenská akadémia vied a jej ústavy, Etnografický, Spoločenskovedný, Jazykovedný, Literárny a Historický ústav, rôzne fakulty a katedry Univerzity Komenského v Bratislave, Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Jazykovedný ústav MAV, katedry pedagogických a filozofických fakúlt vysokých škôl, univerzít, slovenské stredné a základné školy, inštitúcie CSSM, slovenské samosprávy a civilné organizácie, médiá.

Naša knižnica a archív, tradičný a digitálny, je postupne sa rozvíjajúcou zbierkou materiálov o Slovákoch v Maďarsku a je k dispozícii každému záujemcovi.

Pri VÚ CSSM pracuje Vedecká rada, predsedom VR je iniciátor založenia inštitúcie Matej Šipický. Vedecká rada zasadá dvakrát ročne, priebežne hodnotí, pripomienkuje vedeckú a vedecko-organizačnú činnosť bádateľskej dielne. (Divičanová-Chlebnický, 2003; Divičanová-Uhrinová, 2005; Uhrinová, 2010)

Výchovno-vzdelávacia činnosť VÚ CSSM

V rámci nášho pedagogického programu poskytujeme obsahovú pomoc slovenským školám zostavovaním regionálnohistorických čítaniek, jazykových učebných pomôcok, rôznych školských dokumentov a spoluorganizovaním doškoľovaní pre učiteľov. Pre vedeckú činnosť chceme získať aj študujúcu a pracujúcu mládež, preto organizujeme pre nich študentské vedecké aktivity a súťaže.

Projekt miestnohistorických čítaniek slúži priamo pedagógom a žiakom, študentom. Myšlienka zostaviť zbierku článkov z histórie slovenských lokalít na Dolnej zemi sa zrodila v hlave bývalého vedeckého tajomníka výskumného ústavu Jána Chlebnického, ktorý počas svojej pedagogickej činnosti nadobudol také skúsenosti, že žiaci základných škôl, ako aj gymnázií čoraz menej hovoria jazykom svojich slovenských predkov, málo pestujú ich tradičnú kultúru, jeho slovami „nepýšia sa svojím pôvodom“. Konštatoval, že ich vedomie vlastnej identity a pôvodu, ich citový vzťah k rodisku sú čoraz slabšie. Preto pokladal za potrebné a nevyhnutné vyučovanie histórie a kultúrnych dejín slovenskej národnosti. Myšlienka zostaviť čítanku z lokálnej histórie vyviera podľa neho aj z toho šíriaceho a prehlbujúceho sa poznatku, že lokálna historiografia by mala zaberáť v školskej výučbe dejepisu čoraz väčší priestor, lebo základom vyučovania dejín je vyučovanie miestnej histórie.

Poznamenáme len v zátvorke, že odvtedy sa splnila túžba Jána Chlebnického. Nové učebné osnovy od r. 1999 povinne predpisujú výučbu miestnych dejín. Pomaly sa realizuje tým i ďalšie želanie zostavovateľov a autorov čítaniek: to, aby slovensko-maďarská dvojazyčná publikácia sa dostala aj do rúk mládeže maďarských škôl, aby čítanky slúžili aj vzájomnému sebaopoznaniu, čo je prvým krokom k dorozumeniu a spolupráci.

Čítanky: *Čabianska* (1996), *Komlóšska* (2000) a *Sarvašská čítanka* (2002), obsahujú krátke samostatné články, úryvky alebo výňatky už publikovaných vedeckých alebo vedecko-popularizačných prác a literárne diela alebo ukážky z nich. Knižky sledujú cieľ dávať nové poznatky o mi-

nulosti lokalít, prehľbovať vedomie slovenského pôvodu, budiť v žiakoch hrdosť na ich slovenský pôvod a rodné mesto. Takýto zámer majú okrem textov aj mapové náčrty a obrázkové ilustrácie. Čítanky zostavené Jánom Chlebnickým môžeme pokladať za dobré a populárne učebné pomôcky. Bolo by dobré ich znovu vydať, resp. v projekte miestno-historických čítaniek pokračovať.

Kniha *Pripravujeme sa na jazykovú skúšku* (Barková – Uhrinová eds., 2004), k nej CD, *Pracovné listy* (Kraslánová – Tóth – Dózsóvá a kol., 2005) a CD *Testy* (Tóth, ed., 2007) boli vítané v kruhu študentov a učiteľov. O veľkom záujme svedčí to, že sú tiež vypredané. Knihou *Pripravujeme sa na jazykovú skúšku* a jej CD-prílohami chcel výskumný ústav poskytnúť modernú učebnú pomôcku, ktorá je vypracovaná podľa požiadaviek štátnych jazykových skúšok. Autorkami knihy a CD sú skúsené učiteľky, profesorky, ktoré na jazykové skúšky úspešne pripravili mnohých žiakov, študentov a iných záujemcov. Učebné pomôcky sú adresované predovšetkým študentom stredných a vysokých škôl, ktorí sú schopní učiť sa z nej aj individuálne alebo s pomocou učiteľov. Dajú sa ale využívať aj vo vyšších triedach základnej školy. Vyhovujú požiadavkám ústnej skúšky stredného stupňa, ale poskytujú pomoc aj k písomnej skúške.

Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku organizuje od r. 2003 **študentské vedecké aktivity**³ s cieľom zapojiť do vedeckého výskumu tri vekové kategórie: žiakov základných a stredných škôl a študentov, resp. pracujúcu mládež. Rozhodli sme sa osloviť mladých a ich pedagógov novou formou spolupráce. Mienili sme získať z doteraz pasívnych prijímateľov aktívnych spolupracovníkov, kolegov. Súťaže, ktoré majú byť zamerané na vlastný výskum uchádzačov, sme vypísali na rôzne témy (Príloha č. 1). *Zo školských lavíc do života* (2003, I. 2006, II.), *Ja a moji predkovia* (2004, I. 2007, II. 2010, III.), *Živý odkaz osobností zašlých čias* (2005, I. 2008, II.), *Alma mater – Moja škola-*

3 Spoluorganizátormi súťaží sú vždy hostiteľské školy a v rokoch 2011 – 2013 bolo aj Slovenské pedagogické metodické centrum CSS. Študentské vedecké aktivity sa od roku 2012 konajú pod záštitou Slovenského inštitútu v Budapešti.

naše školy (2009), *Staviteľské pamätihodnosti Slovákov v Maďarsku / Živý odkaz osobností zašlých čias* III. (2011), *Spoločenský život Slovákov v Maďarsku* (2012), *Pátranie po predkoch – Dejiny mojej rodiny* (2013) *Slovenské samosprávy v Maďarsku a ich aktivity* (2014). Programy sú celokrajinského charakteru, v niektorých rokoch sa realizovali aj s medzinárodnou účasťou Rumunska a Vojvodiny. V roku 2009 sa nám podarilo vydať spomínané práce v knižnej podobe pod názvom *Ukážky zo súťažných prác*, v ktorej sú uverejnené úryvky zo 139 úloh. Kniha sa dá dobre používať vo vyučovacom procese, hlavne vo vyučovaní slovenskej vzdelanosti, poznatkov o Slovákoch v Maďarsku, pri príprave na rôzne súťaže, lebo obsahuje cenný materiál o zvykoch a tradíciách, o kultúre, histórii a súčasnosti slovenskej národnosti.

Cieľom výskumného ústavu so študentsko-vedeckými aktivitami je v prvom rade vzbudiť záujem o bádateľskú činnosť v kruhu mladých v nádeji získať následníkov pre túto prácu. Chceme ponúknuť nadaným žiakom ďalší priestor vyskúšať si svoje schopnosti a zručnosti, samostatne riešiť dané výskumné úlohy, ktoré obohacujú ich vedomosti a slúžia aj k lepšiemu poznaniu slovenskej menšiny, priblíženiu dávneho života predkov a súčasných otázok menšinového bytia (Pozri napr. poslednú výzvu, príloha č. 2).

Súťažné práce treba odovzdať písomne v slovenskom jazyku, hodnotí ich tiež písomne nezávislá komisia, ktorá pozostáva z odborníkov a pedagógov z Maďarska a zo Slovenska. Pri zostavovaní komisií sa snažíme zabezpečiť najdôležitejšie kritériá, ako je odbornosť a nezaujatosť. Medzi nezávislými členmi porôt sú v záujme čo najobjektívnejšieho rozhodnutia vždy zastúpení odborníci i kolegovia z praxe a zo Slovenska. Posudky odovzdávame súťažiacim, aby sa z nich poučili a aby ich použili pri príprave na predstavenie svojich prác. Najlepšie práce sú prezentované aj slovne, kde sa určí definitívne poradie. Na slávnostnom vyhodnotení sú odmenení súťažiaci a ich učitelia.

Naše súťaže sú dobrými príležitosťami aj na nadviazanie nových kontaktov, na vzájomné spoznávanie a zblíženie sa slovenských škôl v Maďarsku,

tiež na poznávanie jednotlivých slovenských lokalít a regiónov, aj na zdravú konkurenciu v riešení danej úlohy. Učitelia ich môžu využiť na výmenu skúseností, žiaci na nadviazanie priateľstiev. Pre výskumný ústav sú možnosťami – zviditeľniť bádateľskú prácu a vzbudiť o ňu záujem, získať mladých kolegov-výskumníkov a čitateľov odbornej literatúry. Veľmi dôležitým prínosom týchto študentských vedeckých podujatí (doteraz ich bolo 12) je nahromadený cenný výskumný materiál, t. j. súťažné práce účastníkov (doteraz spolu 341 projektových prác, z toho so školskou tematikou 94, s dejinami rodiny 91, z kultúrnych dejín 156 prác), ktoré sa dobre dajú použiť ako podklady a príklady alebo ako východiskový materiál pri realizovaní jednotlivých vedeckých úloh našej inštitúcie (pozri ešte Uhrinová, 2005 a 2009).

Na záver

Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku, ako sme videli, rozličným spôsobom venuje pozornosť pedagogicko-výchovnej činnosti. Robí to okrem spomenutých učebných pomôcok a aktivít aj ďalšími svojimi publikáciami. Štúdium kníh vydávaných ústavom – okrem cvičenia sa v slovenskom jazyku, v porozumení vedeckého textu – obohacuje čitateľov poznatkami o minulosti a súčasnosti, o zvykoch a tradíciách, o jazyku a kultúre Slovákov v Maďarsku. Učitelia môžu z nich čerpať pri vyučovaní, na hodinách slovenskej vzdelanosti, slovenskej literatúry a slovenského jazyka. Účasťou na rôznych vedeckých programoch, vedecko-populárnych prednáškach organizovaných touto bádateľskou inštitúciou môžeme dosiahnuť podobné ciele.

Viacerí z našich kolegov sú autormi, spoluautormi rôznych školských dokumentov, resp. spolupracovníkmi, spoluorganizátormi pedagogických doškolovacích kurzov. Účasťou na maturitných a štátnych záverečných skúškach, doktorandských obhajobách, všelijakých súťažiach, vedením diplomových prác a navrhovaním bibliografií tiež pomáha naše pracovisko pri práci pedagógov a školských inštitúcií.

Sme presvedčení, že obsažná spolupráca medzi školami a výskumným ústavom vo veľkej miere môže prispieť k národnostnej výchove, k posilne-

niu identity, vedomia pôvodu našich žiakov. Na dosiahnuté výsledky spoločnej práce môžeme byť navzájom a právom hrdí.

Bibliografia

- 15 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. – A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 15 éve.* Ed. A Divičanová – A. Uhrinová. Békešská Čaba: VÚSM 2005. 459 s.
- 20 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. – A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 20 éve.* Zost. A Uhrinová. Békešská Čaba: VÚSM 2010. 224 s.
- Čabianska čítanka I. – Csabai olvasókönyv I.* Red.: J. Chlebnický. Békešská Čaba: VÚSM 1996. 267 s.
- Komlósska čítanka – Komlósi olvasókönyv.* Red: J. Chlebnický .Chlebniczki János. Békešská Čaba: VÚSM 2000. 212 s.
- Sarvašská čítanka – Szarvasi olvasókönyv.* Red.: J. Chlebnický. Békešská Čaba: VÚSM 2002. 293 s.
- Pripravujeme sa na jazykovú skúšku, učebná pomôcka na jazykovú skúšku stredného stupňa, typu „C“.* Nyelvvizsgára készülünk. Ed. V. Barková – A. Uhrinová. Békešská Čaba: VÚSM 2004. 289 s.
- Pripravujeme sa na jazykovú skúšku – CD a Pracovné listy.* Zost. Z. Dózsová – E. Kraslánová – A. J. Tóth. Békešská Čaba: VÚSM 2005.
- Pripravujeme sa na jazykovú skúšku – Nyelvvizsgára készülünk. CD-testy.* Red. A. J. Tóth. Békešská Čaba: VÚSM 2007.
- Prvé desaťročie Slovenského výskumného ústavu. A Szlovák Kutatóintézet első évtizede.* 1990 – 2000. Ed. A. Divičanová – J. Chlebnický. Békešská Čaba: VÚSM 2003. 199 s.
- Uhrinová, Alžbeta: O študentsko-vedeckých aktivitách Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. In: *Slovenčinár* 2005. Metodický časopis Celoštátnej slovenskej samosprávy s. 9 – 19.

Uhrinová, Alžbeta: Niekoľko myšlienok (nielen) k súťažným prácam žiakov. In: *Ukážky zo súťažných prác*. Reds.: A. Uhrinová, A. J. Tóth. Békešská Čaba: VÚSM 2009, s. 479 – 486.

Ukážky zo súťažných prác (Szemelvények a diákok pályamunkáiból)
 Reds. A. Uhrinová – Uhrin E., A. J. Tóth – Tóth S. J. Békešská Čaba – Békéscsaba: VÚSM 2009. 501 s.

Príloha č. 1

Zoznam študentských vedeckých aktivít

VÚSM/VÚ CSSM (2003 – 2014)

Rok	Miesto	Názov	Počet prác	Počet účast.
2003	Békešská Čaba	Zo školských lavíc do života	28 prác	32
2004	Sarvaš	Ja a moji predkovia	25 prác	25
2005	Békešská Čaba	Živý odkaz osobností zašlých čias	13 prác	14
2006	Békešská Čaba	Zo školských lavíc do života II.	24 prác	25
2007	Sarvaš	Ja a moji predkovia II.	22 prác	27
2008	Budapešť	Živý odkaz osobností zašlých čias II.	25 prác	30
2009	Nové Mesto pod Šiatrom	Alma mater – Moja škola, naše školy III	42 prác	59
2010	Slov. Komlós	Ja a moji predkovia III.	53 prác	55
2011	Békešská Čaba	Staviteľské pamätihodnosti Slovákov v Maďarsku Živý odkaz osobností zašlých čias III.	27 prác	28
2012	Sarvaš	Spoločenský život Slovákov v Maďarsku	29 prác	30
2013	Békešská Čaba	Pátranie po predkoch – Dejiny mojej rodiny IV.	28 prác	28
2014	Budapešť	Slovenské samosprávy a ich aktivity – k 20. výročiu založenia národnostných samospráv v Maďarsku	25 prác	25
Spolu 12			341	378

VÝZVA

Országos Szlovák Önkormányzat Kutatóintézete

5600 Békéscsaba, Szabó Dezső u. 40 - 42.

Telefon: 00-36-66/527-390 • Fax: 00-36-66/527-391

E-mail: vusm@globonet.hu • www.vusm.slovaci.hu

na študentskú vedeckú súťaž

Výskumného ústavu Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku 2014

Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku pod záštitou Slovenského inštitútu v Budapešti vypisuje pre študentov súťaž, ktorá je zameraná na samostatný výskum a spracovanie výsledkov v slovenskom jazyku.

Téma súťaže

Slovenské samosprávy a ich aktivity - k 20. výročiu založenia národnostných samospráv v Maďarsku

Cieľom súťaže je

spoznať a predstaviť nedávnu históriu a súčasnosť slovenskej národnosti v Maďarsku,

- vzbudiť záujem mládeže o aktivity Slovákov v Maďarsku,
- vzbudiť záujem mladej generácie o vedeckovýskumnú činnosť,
- zabezpečiť ďalší priestor pre používanie slovenského jazyka a prezentovať projekty študentov.

Vašou úlohou je **realizovať výskum v oblasti histórie, pôsobnosti a aktivít miestnej, župnej alebo celoštátnej slovenskej samosprávy.**

Pri spracovávaní svojej súťažnej práce, čo sa týka tém, metód a vedeckých žánrov, máte úplnú slobodu, len vás prosíme o vecnosť a objektivitu.

TÉMY

Môžete si vybrať z nasledujúcich tém:

- okolnosti založenia, vzniku samosprávy (odporúčame starším gymnazistom a vysokoškólakom),
- vedúci a členovia samosprávy,
- tradičné programy samosprávy (napr. zachovávanie tradičnej kultúry cez aktivity)
- činnosť samosprávy pre mládež,
- činnosť samosprávy pre ochranu záujmov Slovákov (odporúčame starším gymnazistom a vysokoškólakom),
- špecifická činnosť samosprávy: napr. vydávanie časopisu, kníh, vysielanie rozhlasových, televíznych relácií, organizovanie jazykového kurzu, založenie nejakého súboru alebo vyznamenania atď. (žiakom základných škôl odporúčame predstaviť jednu špeciálnu činnosť, starší môžu aj viac),
- inštitúcie samosprávy, ak ich prevádzkuje,
- kontakty samosprávy so slovenskými zastupiteľskými zbormi, civilnými organizáciami, inštitúciami doma a na Slovensku (v prvej kategórii odporúčame predstaviť jeden-dva, v druhej a tretej dva-tri kontakty),
- kontakty samosprávy s maďarskými zastupiteľskými zbormi, civilnými organizáciami, inštitúciami a s inými národnosťami (v prvej kategórii odporúčame jeden-dva, v druhej a tretej dva tri kontakty),

- používanie slovenského jazyka na zasadnutiach a programoch samosprávy (odporúčame starším gymnazistom a vysokoškólakom),
- ohlasy o činnosti samosprávy v slovenskej a maďarskej tlači,
- voľby do národnostných samospráv (odporúčame starším gymnazistom a vysokoškólakom) atď.

V práci nezabudnite svoj výber odôvodniť.

METÓDY

Vo výskume navrhujeme použiť nasledujúce metódy, z ktorých si môžete vybrať jednu alebo viac:

- preštudovanie odbornej literatúry (odporúčame starším gymnazistom a vysokoškólakom),
- preštudovanie a analýza ozveny, ohlasu činnosti samospráv v tlači, v novinách, časopisoch (žiakom základných škôl odporúčame jeden titul a/alebo jeden ročník, napr. Ľudové noviny alebo miestne noviny, napr. v r 1998 ap.),
- preštudovanie a analýza zápisníc samosprávy (odporúčame starším gymnazistom a vysokoškólakom),
- účastnícke pozorovanie, t.j. účasť na programoch samosprávy a charakterizovať čo najpodrobnejšie, vecne danú akciu (žiakom základných škôl odporúčame navštíviť dva-tri podujatia, starším viac),
- interview, rozhovor, tzv. oral history, s terajšími alebo bývalými vedúcimi a členmi samosprávy (v prvej kategórii odporúčame jeden-dva, v druhej a tretej dva-tri rozhovory),
- dotazníkový výskum s terajšími alebo bývalými vedúcimi a členmi samosprávy alebo s účastníkmi programov, kurzov, členmi súborov atď., s obyvateľmi (so Slováckmi a/alebo Maďarmi) obce, mesta (odporúčame starším gymnazistom a vysokoškólakom).

- V práci nezabudnite naznačiť, podľa ktorej metódy ste postupovali.

Záujemcom (žiakom, študentom, učiteľom) ponúkame v našom ústave možnosti konzultácie, vo vopred dohodnutom čase, osobne alebo telefonicky, resp. prostredníctvom e-mailu.

Každý, kto sa prihlási do súťaže dostane zoznam odporúčanej literatúry.

Vekové kategórie

I. kategória: žiaci 7. a 8. ročníkov základných škôl

Počet strán: min. 3 – max. 5

II. kategória: žiaci stredných škôl

Počet strán: min. 5 – max. 10

III. kategória: študenti vysokých škôl a univerzít, pracujúca mládež do 30 rokov

Počet strán: min. 8 – max. 12

Do poroty budú pozvaní slovenskí a maďarskí odborníci.

Odmeny:

I. veková kategória	I. cena	10 000 Ft
	II. cena	8 000 Ft
	III. cena	6 000 Ft
II. veková kategória	I. cena	16 000 Ft
	II. cena	12 000 Ft
	III. cena	8 000 Ft
III. veková kategória	I. cena	20 000 Ft
	II. cena	18 000 Ft
	III. cena	15 000 Ft

Odmenu dostanú všetci účastníci súťaže a odmenení budú aj pedagógovia. Najlepšie práce, resp. ukážky z nich, budú predstavené autormi 11. apríla 2014 v Budapešti a uverejnené v národnostnej tlači.

Organizačné pokyny – termíny

10. január 2014

Prihlásenie sa do súťaže

07. marec 2014

Zaslanie práce

11. apríl 2014

Prezentácia najlepších prác a vyhodnotenie súťaže

Prosíme dodržať termíny.

Cestovné hradí vysielajúca škola, resp. účastník súťaže, ostatné výdavky organizátori súťaže.

Dúfame, že naša súťaž vzbudila váš záujem. Čakáme vaše prihlášky.

Práce je potrebné zaslať *na CD/DVD nosiči a v štyroch exemplároch vytlačených na papieri* **na adresu Výskumného ústavu CSSM.**

Formálna stránka projektových prác: formát A4, program Microsoft Word, písmo Times New Roman, riadkovanie 1,5, zarovnanie do bloku (obojsstranne), titulný list: meno študenta, vek/kategória, meno pripravujúceho pedagóga, adresa a meno školy, názov práce.

Organizačný sekretariát:

Magdaléna Laczová, Zuzana Kunovacová

Adresa: Výskumný ústav CSSM, 5600 Békéscsaba, Szabó D. u. 42.

5600 Békešská Čaba, Szabó D. u. 42

Tel: 06-66/527-390

Publikácia Pedagogického metodického centra
Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku

Publikácia vyšla s finančnou podporou
Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí

**Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí**

Za vydanie zodpovedá
predsedníčka CSSM
Alžbeta Hollerová Račková

Edita Pečeňová
hlavná redaktorka

Zuzana Benková
jazyková redaktorka

Typografia, zalamovanie, príprava do tlače, tlač:

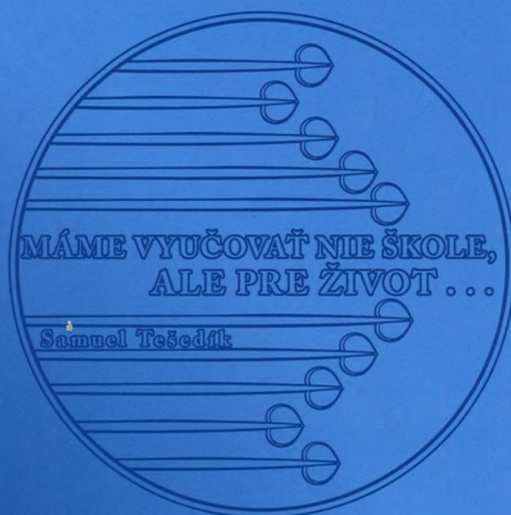
Obálka
A–TEAM: Nyári Attila

Progresszív Nyomda Kft.
5600 Békéscsaba, Erkel u. 2.
Technický redaktor: Kovács I. Zoltán

ISSN: 1218-151X

2014

Slovenčina

MÁME VYUČOVAŤ NIE ŠKOLE,
ALE PRE ŽIVOT...

Samuel Tešedák